

Toetsing aan grondrechten door het Grondwettelijk Hof – Overzicht van rechtspraak 2020

Peer-reviewed author version

DE MEYST, Dominique; SMET, Stijn; THEUNIS, Jan; VLEUGELS, Elien & VRANCKEN, Merel (2022) Toetsing aan grondrechten door het Grondwettelijk Hof – Overzicht van rechtspraak 2020. In: Tijdschrift voor bestuurswetenschappen en publiek recht, (3) , p. 143 -182.

Handle: <http://hdl.handle.net/1942/37787>

De toetsing aan grondrechten door het Grondwettelijk Hof

Overzicht van rechtspraak 2020

Het Grondwettelijk Hof heeft in het besproken jaar 169 arresten gewezen. In 132 van die arresten wordt aan een grondrecht getoetst.¹ Een ruim aandeel van die arresten betreft een zuivere toetsing aan het gelijkheidsbeginsel (50), dus een toetsing aan de artikelen 10 en 11 van de Grondwet zonder dat dit onrechtstreeks tot een toetsing aan andere grondrechten leidt. Bijna de helft van het totaal aantal arresten (82) heeft betrekking op een ander grondrecht. Het zijn hoofdzakelijk die laatste arresten die in het hiernavolgende overzicht aan bod komen.² Enkele in het oog springende arresten zijn arrest 16/2020 over de spijtoptantenregeling, arrest 27/2020 over de camerawet, arrest 39/2020 over de kraakwet, arrest 43/2020 over het Vlaamse Bestuursdecreet, arrest 67/2020 over de minimale dienstverlening bij spoorstaking, arrest 81/2020 over de neutraliteit van het Franstalige gemeenschapsonderwijs, arrest 122/2020 over de abortuswet en de arresten 144/2020 en 162/2020 over de Waalse en de Brusselse energiemeter. Het Hof brengt ook in herinnering dat de mogelijkheid om kennis te nemen van officiële teksten met bindende kracht een recht is dat inherent is aan de rechtsstaat, omdat het die kennisneming is die iedereen in staat stelt zich naar die teksten te gedragen,³ en oordeelt dat de vermelding van het bestaan van rechtsmiddelen in de betekening van een jurisdictionele beslissing een essentieel element is van het algemeen beginsel van behoorlijke rechtsbedeling en van het recht op toegang tot de rechter (*infra* nr. 45).

1. Inleiding: de bevoegdheid van het Grondwettelijk Hof inzake grondrechten

1. De toetsingsbevoegdheid van het Grondwettelijk Hof inzake grondrechten is beginsel beperkt tot de grondrechten vermeld in de artikelen 8 tot 32, 172 en 191 van de Grondwet.⁴ Op onrechtstreekse wijze betreft het Hof echter ook grondrechten vervat in verdragsbepalingen of algemene beginselen in zijn toetsing, door ze in samenhang te lezen met de artikelen 10 en 11

¹ De rest zijn arresten waarin het beroep of de prejudiciële vraag onontvankelijk wordt verklaard, waarin wordt vastgesteld dat de prejudiciële vraag geen antwoord behoeft, waarin de prejudiciële vraag wordt teruggestuurd naar de verwijzende rechter, waarin wordt vastgesteld dat het beroep of de prejudiciële vraag zonder voorwerp is, waarin een vordering tot schorsing wordt verworpen zonder dat op de middelen wordt ingegaan, waarin de afstand van het beroep wordt toegestaan, waarin enkel aan bevoegdheidsverdelende bepalingen (zowel horizontaal als verticaal) wordt getoetst of waarin prejudiciële vragen aan het Hof van Justitie worden gesteld.

² Voor een overzicht van rechtspraak met meer cijfergegevens, zie L. LAVRYSEN, J. THEUNIS, J. GOOSSENS, T. MOONEN, P. CANNOOT, S. DEVRIENDT en V. MEERSCHAERT, "Belgium. Developments in Belgian Constitutional Law", in R. ALBERT, D. LANDAU, P. FARAGUNA en S. DRUGDA (eds.), *2020 Global Review of Constitutional Law*, I-CONnect-Clough Center, 2020, 33-37 (e-book ISBN: 978-0-692-15916-3). Zie ook het Jaarverslag van het Hof op www.const-court.be.

³ GwH 12 november 2020, nr. 146/2020, B.5.2.

⁴ De overige toetsingsnormen bevatten geen grondrechten, met uitzondering van artikel 6, § 1, VI, derde lid, BWHI, dat een bevoegdheidsverdelende regels is maar ook de vrijheid van handel en nijverheid waarborgt.

van de Grondwet⁵ of met de grondwetsbepalingen die (gedeeltelijk) analoge grondrechten waarborgen.⁶ Op die manier is het Hof bijvoorbeeld “bevoegd om rekening te houden met het algemeen beginsel van de niet-retroactiviteit van de wetten in strafzaken, zoals het met name is uitgedrukt in artikel 7, lid 1, van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, in artikel 15, lid 1, van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en in artikel 2 van het Strafwetboek”.⁷

Het is daarbij van geen belang of de ingeroepen internationale bepaling rechtstreekse werking heeft in de interne rechtsorde.⁸ Het is wel vereist dat het gaat om een bepaling die België bindt. Dat is bijvoorbeeld niet het geval voor de Universele Verklaring van de rechten van de mens,⁹ de Universele Verklaring inzake het menselijk genoom en de mensenrechten of de aanbevelingen van het Comité voor de rechten van personen met een handicap.¹⁰

Het kan ook gaan om een toetsing aan het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie, in samenhang gelezen met een richtlijn van de Europese Unie,¹¹ maar niet met de overwegingen uit de preambule die aan de bepalingen van die richtlijn voorafgaan, aangezien die overwegingen geen bindende kracht hebben. Die overwegingen dienen slechts als hulpmiddel bij de interpretatie van de normatieve bepalingen van die richtlijn.¹²

De onrechtstreekse toetsing aan artikelen van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, is slechts mogelijk in zoverre de getoetste bepalingen het Unierecht ten uitvoer brengen,¹³ in werking stellen¹⁴ of omzetten,¹⁵ of in zoverre zij op zijn minst binnen de werkingssfeer van het Unierecht vallen.¹⁶

2. Gelijkheidsbeginsel

2. Zoals in de inleiding werd vermeld, toetst het Grondwettelijk Hof in een vijftigtal arresten enkel aan de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, zonder dat een ander grondrecht in het geding is. De krachtlijnen van die rechtspraak worden in een andere bijdrage uiteengezet.¹⁷

⁵ In dat geval moet de categorie van personen van wie het betrokken grondrecht zou zijn geschonden, worden vergeleken met de categorie van personen voor wie dat grondrecht is gewaarborgd, GwH 7 mei 2020, nr. 63/2020, B.7.2.

⁶ In dat geval vormen de waarborgen vervat in de verdragsbepaling een onlosmakelijk geheel met de waarborgen die in de betrokken grondwetsbepalingen zijn opgenomen, GwH 4 juni 2020, nr. 81/2020, B.10.2.

⁷ GwH 16 januari 2020, nr. 1/2020, B.3.2.

⁸ GwH 9 juli 2020, nr. 101/2020, B.8.2.

⁹ GwH 12 november 2020, nr. 145/2020, B.23.

¹⁰ GwH 24 september 2020, nr. 122/2020, B.8.

¹¹ GwH 22 oktober 2020, nr. 138/2020, B.8.1-B.8.2; GwH 26 november 2020, nr. 155/2020, B.16.1-B.16.2.

¹² GwH 24 september 2020, nr. 117/2020, B.2.4.

¹³ GwH 12 maart 2020, nr. 38/2020, B.5.2; GwH 4 juni 2020, nr. 80/2020, B.4.2; GwH 25 juni 2020, nr. 97/2020, B.2.3; GwH 24 september 2020, nr. 115/2020, B.4.3.2 en GwH 12 november 2020, nr. 145/2020, B.23, telkens met verwijzing naar HvJ, grote kamer, 26 februari 2013, C-617/10, *Åklagaren*, punten 17 e.v.

¹⁴ GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.8.4.

¹⁵ GwH 17 december 2020, nr. 167/2020, B.5.4.

¹⁶ GwH 4 juni 2020, nr. 82/2020, B.6. Zie ook GwH 13 februari 2020, nr. 22/2020, B.6.2.

¹⁷ Zie D. BIJNENS, H. BORTELS en J. THEUNIS, “Behoorlijke wetgeving in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof (2019-2020)”, *TvW* 2021, 86-116.

In de meeste gevallen laat het Grondwettelijk Hof een ruime beoordelingsbevoegdheid aan de wetgever, wat zich weerspiegelt in een eerder marginale toetsing aan het gelijkheidsbeginsel. Ten aanzien van sommige criteria van onderscheid hanteert het Hof een strikte toetsing. Dat het geslacht een “verdacht” criterium is, stond al langer vast.¹⁸ In het arrest over de afstamming bij medische begeleide voortplanting hanteert het Hof een strikte toetsing omdat, enerzijds, een verschil in behandeling in het geding is dat steunt op de omstandigheden van de geboorte van een kind en, anderzijds, een verschil in behandeling dat steunt op het geslacht en de seksuele geaardheid van de ouders.¹⁹ In het arrest over bloeddonatie is de controle door het Hof eveneens strikter omdat het verschil in behandeling berust op het geslacht, in samenhang met een bepaald type van seksueel contact (dat evenwel niet geheel samenvalt met de seksuele geaardheid).²⁰

3. Recht op leven

3. In arrest 122/2020 verwerpt het Grondwettelijk Hof het beroep tot vernietiging van de wet van 15 oktober 2018 tot wijziging van de abortuswet. De wetswijzigingen houden onder meer in dat de wettelijke voorwaarde van een “noodsituatie” voor toegang tot abortus wordt afgeschaft, het verbod op publiciteit voor de methodes van zwangerschapsafbreking wordt opgeheven en dat vrijwillige abortus wordt geschrapt in het Strafwetboek en overgeheveld naar een specifieke wet voor de vrijwillige zwangerschapsafbreking, evenwel met behoud van strafsancties. De verzoekende partijen beweren dat de wetswijzigingen onder meer het recht van het ongeboren kind op leven en op menselijke waardigheid schenden (zie ook *infra* nr. 19).

Het Hof verwerpt alle tegen de wet opgeworpen middelen. Het Hof bevestigt daarbij dat de artikelen 10, 11 en 23 van de Grondwet, in samenhang gelezen met artikel 2 van het EVRM, niet bepalen dat de mens al vanaf zijn verwekking de bescherming zou genieten van de grondrechten die zij waarborgen.²¹ Bijgevolg is de wetgever niet verplicht om het geboren en het ongeboren kind op dezelfde wijze te behandelen.²² Het Hof oordeelt verder dat de opheffing van het verbod op publiciteit voor abortieve geneesmiddelen als doel heeft vrouwen kwaliteitsvolle informatie te verstrekken en hen zo het voordeel van kwaliteitsvolle zorgverlening te verlenen.²³ De verzoekende partijen, aldus het Hof, geven niet aan hoe de afschaffing van het verbod op publiciteit een directe weerslag kan hebben op het recht op leven, in de veronderstelling dat het erkend is, van het ongeboren kind.²⁴ Het Hof oordeelt ten slotte, met verwijzing naar de parlementaire voorbereiding, dat de afschaffing van de wettelijke voorwaarde van de “noodsituatie” verantwoord is, aangezien dat element niet objectief was en het de vrouw niet hielp om haar beslissing tot abortus te nemen.²⁵

¹⁸ Bv. GwH 7 februari 2019, nr. 21/2019, B.2.3 Zie het vorige overzicht van rechtspraak, *TBP* 2021, 7.

¹⁹ GwH 7 februari 2019, nr. 19/2019, B.5.2. Zie het vorige overzicht van rechtspraak, *TBP* 2021, 9.

²⁰ GwH 26 september 2019, nr. 122/2019, B.7.3.

²¹ GwH 24 september 2020, nr. 122/2020, B.5.1.

²² GwH 24 september 2020, nr. 122/2020, B.5.1.

²³ GwH 24 september 2020, nr. 122/2020, B.24.

²⁴ GwH 24 september 2020, nr. 122/2020, B.24.

²⁵ GwH 24 september 2020, nr. 122/2020, B.27.4.

4. Recht op eerbiediging van het privé- en gezinsleven

4.1. Afstamming

4. In arrest 2/2020 beoordeelt het Grondwettelijk Hof de grondwettigheid van artikel 330 BW, zoals het van toepassing was vóór de wijziging ervan bij artikel 108 van de wet van 21 december 2018 houdende diverse bepalingen betreffende justitie. Het geding dat aan de grondslag ligt van de prejudiciële vraag aan het Grondwettelijk Hof, betreft de betwisting van het ouderschap door grootouders. De in het geding zijnde bepaling kent aan grootouders immers geen vorderingsrecht toe om het bij erkenning vastgestelde vaderschap te betwisten wanneer de erkenner is overleden zonder zelf in rechte te zijn opgetreden tegen zijn eerdere erkenning.

Het Hof oordeelt, met verwijzing naar zijn eerder arrest 20/2019,²⁶ dat het ontzeggen van een vorderingsrecht aan grootouders in dergelijke gevallen redelijk verantwoord is om de rechtszekerheid voor het kind te waarborgen.²⁷ De erkenning van het vaderschap is immers een vrijwillige rechtshandeling, waardoor de man in kwestie de eerdere erkenning slechts kan betwisten indien hij bewijst dat aan zijn toestemming een gebrek kleefde.²⁸ Na het overlijden van de erkenner, zo besluit het Hof, is het redelijk verantwoord dat de rechtszekerheid voor het kind primeert op het belang dat de grootouders kunnen hebben bij de betwisting van de afstamming.

4.2. Naam

5. In arresten 64/2020 en 131/2020 bevestigt het Grondwettelijk Hof zijn rechtspraak over artikel 335, §§ 1 en 3, BW inzake de naamgeving van een kind bij gebrek aan overeenkomst tussen de ouders over de familienaam.²⁹ Artikel 335, § 3, BW is van toepassing op de naamgeving in gevallen waarin de vaderlijke afstamming later komt vast te staan dan de moederlijke afstamming (en *vice versa*). De in het geding zijnde bepaling stelt dat, wanneer in dergelijke gevallen onenigheid over de familienaam bestaat tussen de ouders, de familienaam die het kind reeds heeft behouden blijft, d.w.z. de naam van de moeder (of van de vader, in het omgekeerde geval). Artikel 335, § 3, BW wijkt aldus af van de regel vervat in artikel 335, § 1, BW, volgens welke in geval van onenigheid tussen de ouders bij *gelijktijdige* vaststelling van de moederlijke en vaderlijke afstamming, de dubbele familienaam wordt toegekend.

Net als in arresten 21/2019 en 95/2019 stelt het Hof vast dat het recht om een familienaam aan een kind te geven niet als een grondrecht kan worden beschouwd, anders dan het recht om een naam te dragen. Wat de regeling van de naamgeving betreft, beschikt de wetgever derhalve over een ruime beoordelingsbevoegdheid. Vervolgens oordeelt het Hof dat het verschil in behandeling tussen de situatie waarin de vaderlijke afstamming komt vast te staan na de moederlijke afstamming en de situatie waarin de vaderlijke en moederlijke afstamming gelijktijdig komen vast te staan, niet zonder redelijke verantwoording is. Met name kan het kind in de eerste situatie reeds geruime tijd de naam hebben gedragen van de moeder. Het is dan ook redelijk verantwoord dat de wetgever, rekening houdend met het maatschappelijk nut van de

²⁶ GwH 7 februari 2019, nr. 20/2019.

²⁷ GwH 16 januari 2020, nr. 2/2020, B.6.3.

²⁸ GwH 16 januari 2020, nr. 2/2020, B.6.4.

²⁹ GwH 7 mei 2020, nr. 64/2020; GwH 1 oktober 2020, nr. 131/2020. Zie eerder al GwH 7 februari 2019, nr. 21/2019; GwH 6 juni 2019, nr. 95/2019. Zie het vorige overzicht van rechtspraak, *TBP* 2021, 11.

bestendigheid van de naam en met het belang van het kind, heeft bepaald dat de reeds toegekende naam in dat geval slechts kan worden gewijzigd met instemming van beide ouders, zodat de naam bij onenigheid onveranderd blijft. Bijgevolg is er geen sprake van discriminatie en kan er evenmin sprake zijn van een onevenredige inmenging in het recht op eerbiediging van het privé- en gezinsleven.³⁰

4.3. Verblijfsrechtelijke maatregelen

6. Arrest 117/2020 betreft een beroep tot vernietiging ingesteld tegen de wet van 9 mei 2018 tot wijziging van het Consulaire Wetboek. De verzoekende partijen klagen in het bijzonder over het feit dat de consulaire bescherming hierbij is voorbehouden aan personen met de Belgische nationaliteit en aan in het land in kwestie niet-vertegenwoordigde burgers van de Unie, zodat niet-Belgische familieleden van Belgen, vluchtelingen en staatlozen niet in aanmerking komen voor consulaire bijstand in het buitenland. Het Grondwettelijk Hof besluit evenwel dat uit het recht op eerbiediging van het privé- en gezinsleven geen recht op consulaire bijstand voortvloeit voor personen die niet ofwel de Belgische nationaliteit bezitten, ofwel de nationaliteit van een in het land in kwestie niet-vertegenwoordigde lidstaat van de Europese Unie bezitten, ofwel in België als vluchteling zijn erkend dan wel er als staatloze verblijven.³¹ Het Hof oordeelt dat de positieve verplichtingen die uit de grondrechten voortvloeien de Belgische rechtsmacht niet uitbreiden tot situaties waarin de Belgische overheden krachtens de geldende regels van internationaal recht niet mogen optreden.³² Het verlenen van consulaire bijstand aan onderdanen van andere soevereine Staten, zo stelt het Hof vast, valt in beginsel buiten de Belgische rechtsmacht.³³

4.4. Bescherming van persoonsgegevens

7. In arrest 23/2020 verwerpt het Grondwettelijk Hof het beroep tot gedeeltelijke vernietiging van het huurdecreet van 15 maart 2018 van het Waalse Gewest.³⁴ De bestreden bepalingen hebben betrekking op het verzamelen van persoonlijke gegevens – waaronder de gezinssamenstelling van de huurder, het bedrag van de financiële middelen waarover de huurder beschikt, en het bewijs van de betaling van de laatste drie maanden huur – met het oog op het opstellen en sluiten van huurovereenkomsten. Het Hof oordeelt dat dergelijke gegevensverzameling kandidaat-huurders niet verplicht om tegen hun wil elementen van hun privéleven te onthullen en dus geen onevenredige gevolgen heeft voor hun recht op eerbiediging van het privéleven.³⁵ Inzake de in het huurdecreet voorziene mogelijkheid voor de verhuurder om andere bijkomende gegevens te vragen, verduidelijkt het Hof evenwel dat deze mogelijkheid strikt moet worden geïnterpreteerd, aangezien het gaat om een uitzondering op de regel dat de verhuurder enkel de uitdrukkelijk in artikel 6 van het decreet vermelde gegevens en bewijsstukken mag opvragen.³⁶

8. In arrest 27/2020 verwerpt het Grondwettelijk Hof het beroep tot vernietiging van een wet van 21 maart 2018 die wijzigingen aanbrengt in vier wetten teneinde de regelgeving op het gebruik

³⁰ GwH 7 mei 2020, nr. 64/2020, B.3; GwH 1 oktober 2020, nr. 131/2020, B.3.

³¹ GwH 24 september 2020, nr. 117/2020, B.14.1. en B.15.3.

³² GwH 24 september 2020, nr. 117/2020, B.14.1.

³³ GwH 24 september 2020, nr. 117/2020, B.12.1.

³⁴ Zie ook, in gelijkaardige zin, GwH 9 juli 2020, nr. 101/2020.

³⁵ GwH 13 februari 2020, nr. 23/2020, B.16.3.

³⁶ GwH 13 februari 2020, nr. 23/2020, B.20.3.

en de plaatsing van bewakingscamera's aan te passen. De bestreden wet strekt er onder meer toe de camera's van de politiediensten uit het toepassingsgebied van de wet van 21 maart 2007 tot regeling van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera's (camerawet) te halen en hun gebruik in plaats daarvan in de wet van 5 augustus 1992 op het politieambt te regelen. Aldus beoogt de bestreden wet een bijzondere regeling voor het gebruik van camera's door de politiediensten uit te werken. Daarnaast brengt de bestreden wet ook andere wijzigingen in de camerawet aan, met name door nieuwe regels in te voeren voor het gebruik van mobiele intelligente bewakingscamera's in de strijd tegen misdrijven en overlast.

Volgens de verzoekende partij vormt de mogelijkheid onder de bestreden wet om de informatie en persoonsgegevens die door middel van politionele camera's worden verzameld gedurende twaalf maanden te bewaren en om beelden die door gebruik van bewakingscamera's zijn opgenomen gedurende drie maanden te bewaren, een onevenredige inmenging in het recht op eerbiediging van het privéleven. Daarnaast zou ook de verwerking van de verzamelde informatie en persoonsgegevens waarin de bestreden wet voorziet, een onevenredige inmenging in het recht op eerbiediging van het privéleven veroorzaken. Het Hof verwerpt de opgeworpen middelen.

Het Hof stelt eerst vast dat de opslag en verwerking van camerabeelden een minder ingrijpende inmenging in het privéleven inhoudt dan de opslag en verwerking van elektronische communicatiegegevens. Dat komt, aldus het Hof, doordat de privacy-verwachting minder hoog is in de publieke ruimte dan in besloten kring en doordat camerabeelden in de regel minder de persoonlijke levenssfeer raken dan communicatiegegevens.³⁷ Dat laatste geldt des te meer aangezien de bestreden wet de opslag en verwerking uitsluit van beelden die de intimiteit van een persoon schenden of die gericht zijn op het inwinnen van informatie over de raciale of etnische oorsprong van een persoon, zijn religieuze of levensbeschouwelijke overtuigingen, zijn politieke opvattingen, zijn vakbondslidmaatschap, zijn gezondheidstoestand, zijn seksleven of zijn seksuele geaardheid.³⁸ Bijgevolg, oordeelt het Hof, is de appreciatiemarge van de wetgever ruimer ten aanzien van maatregelen van opslag en verwerking van camerabeelden dan bij communicatiegegevens.³⁹

Inzake het gebruik van camera's door de politie oordeelt het Hof vervolgens dat de wetgever een billijk evenwicht tot stand heeft gebracht tussen het recht op eerbiediging van het privéleven en de nagestreefde doelstellingen van ordehandhaving en misdrijfbestrijding.⁴⁰ Zo stelt het Hof vast dat de bewaartermijn van twaalf maanden, zoals voorzien in de bestreden wet, een maximale termijn is die een duidelijke grens stelt aan de toepassing van het evenredigheidsbeginsel door de politiediensten.⁴¹ Bovendien geldt voor het zichtbare gebruik van camera's dat de voorafgaande principiële toestemming van de gemeenteraad of van de minister van Binnenlandse Zaken noodzakelijk is, waarbij een impact- en risicoanalyse op het vlak van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer en op operationeel niveau dient te gebeuren.⁴² Ten

³⁷ GwH 20 februari 2020, nr. 27/2020, B.7.6.

³⁸ GwH 20 februari 2020, nr. 27/2020, B.7.6.

³⁹ GwH 20 februari 2020, nr. 27/2020, B.7.7.

⁴⁰ GwH 20 februari 2020, nr. 27/2020, B.9.10.

⁴¹ GwH 20 februari 2020, nr. 27/2020, B.9.2.

⁴² GwH 20 februari 2020, nr. 27/2020, B.9.4.

slotte heeft de wetgever in controlemechanismen voorzien om de verzamelde gegevens en informatie te beveiligen, onder meer door dagelijkse registratie van toegangen, samen met de concrete motivering van de bevestigingen.⁴³ Een analoge redenering geldt voor de wijzigingen aan de camerawet, die volgens het Hof ook een billijk evenwicht tot stand hebben gebracht tussen het recht op eerbiediging van het privéleven en de nagestreefde doelstellingen van ordehandhaving en misdrijfbestrijding.⁴⁴

9. In arrest 28/2020 beoordeelt het Grondwettelijk Hof de grondwettigheid van artikel 88^{quater}, §§ 1 en 3, Sv. inzake de informatieplicht in het kader van onderzoeken in informaticasystemen. De in het geding zijnde bepaling biedt de onderzoeksrechter de mogelijkheid om eenieder van wie hij vermoedt dat hij een bijzondere kennis heeft van een informaticasysteem, met inbegrip van de verdachte, te bevelen inlichtingen te verstrekken over de werking van het systeem of de toegang ertoe. Het niet-naleven van deze informatieplicht wordt in alle gevallen strafrechtelijk gesanctioneerd. Daarnaast voorziet dezelfde bepaling ook in een medewerkingsplicht, waaronder iedere geschikte persoon kan worden bevolen om zelf het informaticasysteem te bedienen of om daarop bepaalde verrichtingen uit te voeren. Deze medewerkingsplicht kan evenwel niet worden opgelegd aan de verdachte zelf. Bijgevolg kan een verdachte wel strafrechtelijk gesanctioneerd worden voor het niet-naleven van de informatieplicht, maar niet voor het niet-naleven van de medewerkingsplicht.

Het Hof oordeelt dat het verschil tussen beide situaties geen aanleiding geeft tot discriminatie noch tot een onevenredige inmenging in het recht op eerbiediging van het privéleven. Het onderscheid tussen beide situaties is verantwoord, aldus het Hof, door het feit dat de verdachte bij de informatieplicht niet, maar bij de medewerkingsplicht eventueel wel gedwongen zou worden mee te werken aan zijn eigen beschuldiging.⁴⁵

10. In arrest 43/2020 beoordeelt het Grondwettelijk Hof de grondwettigheid van het Vlaamse Bestuursdecreet van 7 december 2018.⁴⁶ Artikel II.38 van dat decreet voorziet in specifieke toegang voor wetenschappelijke doeleinden tot bestuursdocumenten die normaal gezien niet openbaar zijn. Volgens de verzoekende partijen schendt de bestreden bepaling op discriminerende wijze het recht op eerbiediging van het privéleven, aangezien de instemming van de betrokkene niet vereist is en de normale uitzonderingsgrond waarbij overheidsinstanties een aanvraag afwijzen wanneer de openbaarmaking afbreuk doet aan of niet opweegt tegen de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, niet van toepassing is.⁴⁷

Het Hof bevestigt eerst dat de decreetgever gehouden is door de algemene federale regelgeving inzake gegevensbescherming, die steeds als minimumregeling geldt, en door de algemene verordening gegevensbescherming (AVG).⁴⁸ Vervolgens oordeelt het Hof dat de bestreden

⁴³ GwH 20 februari 2020, nr. 27/2020, B.9.8.

⁴⁴ GwH 20 februari 2020, nr. 27/2020, B.10.1.-B.10.8.

⁴⁵ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.6.2.-B.7.

⁴⁶ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020. Hoewel het Hof een aantal bepalingen van de wet vernietigt, heeft deze vernietiging geen betrekking op beweerde schendingen van het recht op eerbiediging van het privéleven. De relevante overwegingen worden hier dan ook niet besproken. **TBC**

⁴⁷ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.52.3.

⁴⁸ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.53.6.

bepaling niet op onevenredige wijze afbreuk doet aan het recht op eerbiediging van het privéleven, aangezien de decreetgever voldoende waarborgen heeft opgenomen in het decreet.⁴⁹ Zo blijft de toegang voor wetenschappelijke doeleinden onderworpen aan artikel 89, eerste lid, AVG en is ze beperkt tot instellingen die wettelijk erkend zijn om wetenschappelijk onderzoek te doen, namelijk de universiteiten, de hogescholen en de erkende onderzoeksinstellingen. Bovendien kunnen de betrokken overheidsinstanties bij de beoordeling van een aanvraag tot openbaarmaking voor wetenschappelijke doeleinden steeds nagaan of er *in casu* voldoende waarborgen voorhanden zijn voor de correcte verwerking van de in die bestuursdocumenten opgenomen persoonsgegevens. Indien dit niet het geval is, dient de aanvraag tot openbaarmaking alsnog te worden afgewezen.⁵⁰

11. In arrest 67/2020 beoordeelt het Grondwettelijk Hof de grondwettigheid van de wet van 29 november 2017 betreffende de continuïteit van de dienstverlening inzake personenvervoer per spoor in geval van staking ('minimale dienstverlening' NMBS).⁵¹ De verzoekende partijen zijn van oordeel dat de bij wet ingevoerde verplichting voor bepaalde personeelsleden om 72 uur voor het begin van een stakingsdag een intentieverklaring tot staking af te leggen, wat de verwerking van persoonsgegevens vereist, de formele wettigheidsvereiste in artikel 22 van de Grondwet schendt, aangezien de essentiële aspecten niet bij wet geregeld zouden zijn (zie ook *infra* nr. 21).

Het Hof stelt eerst vast dat een delegatie aan een gedecentraliseerde openbare instelling die aan bestuurlijk toezicht en rechterlijke toetsing is onderworpen, niet in strijd is met het wettigheidsbeginsel voor zover de machtiging voldoende nauwkeurig is omschreven en betrekking heeft op de tenuitvoerlegging van maatregelen waarvan de essentiële elementen voorafgaandelijk door de wetgever zijn vastgesteld.⁵² Vervolgens stelt het Hof vast dat aan deze voorwaarden is voldaan. Hieraan voegt het Hof toe dat het verzamelen van persoonsgegevens bij het afleggen van de intentieverklaring "noodzakelijk [is] om redenen van zwaarwegend algemeen belang", in de zin van artikel 9, lid 2, g), AVG, namelijk de organisatie van een aangepast vervoersaanbod in geval van staking.⁵³ Bijgevolg doet de bestreden wet geen afbreuk aan het recht op eerbiediging van het privéleven en aan het recht op bescherming van persoonsgegevens.

12. In arrest 118/2020 verwerpt het Grondwettelijk Hof het beroep tot vernietiging van bepalingen uit een wet van 21 december 2018 waarbij de artikelen 508/13 en 508/19 Ger.W. inzake de juridische tweedelijnsbijstand gewijzigd worden. De bestreden bepalingen zijn aangenomen om de Koning een voldoende nauwkeurige machtiging te verlenen, met terugwerkende kracht tot 1 september 2016, ter uitvoering van artikelen 508/13 Ger.W. om het bureau voor juridische bijstand toe te laten om na te gaan of voldaan is aan de voorwaarden inzake kosteloosheid in het kader van de juridische tweedelijnsbijstand en ter uitvoering van art.

⁴⁹ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.54.4.

⁵⁰ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.54.3.

⁵¹ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020. Hoewel het Hof een aantal woorden in de wet vernietigt, heeft deze vernietiging geen betrekking op beweerde schendingen van het recht op eerbiediging van het privéleven. De relevante overwegingen worden hier dan ook niet besproken.

⁵² GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.41.2.

⁵³ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.42.

508/19 Ger.W. inzake de vergoeding die aan advocaten wordt toegekend voor verleende juridische tweedelijnsbijstand. Beide machtigingen ontbraken immers in de wet van 6 juli 2016 waarbij het systeem van de kosteloze juridische bijstand werd hervormd.

De tegen de wet opgeworpen middelen hebben betrekking op verschillende aspecten van de verwerking van persoonsgegevens. Eén van de bestreden bepalingen machtigt de Koning namelijk om de bureaus voor juridische bijstand toe te staan aan de rechtzoekende en aan derden bewijsstukken te vragen die het mogelijk maken na te gaan of de rechtzoekende voldoet aan de voorwaarden voor kosteloosheid, en de nadere regels ervan te bepalen. Aangezien de AVG de noodzakelijke verplichtingen voor de verwerking van persoonsgegevens bevat, kan het de bestreden bepaling niet worden verweten dat zij niet zelf voorziet in de mogelijkheid om de persoonsgegevens te controleren en te rectificeren, noch de voorwaarden voor het bewaren van die gegevens bepaalt.⁵⁴ Aangezien de AVG rechtstreeks van toepassing is in het interne recht op de verwerking van persoonsgegevens, hebben de verzoekers niet aangetoond in welke zin het recht op eerbiediging van het privéleven zou zijn geschonden door de delegatie aan de Koning.⁵⁵

De verzoekende partij klaagt tevens over het feit dat de bestreden bepalingen niet onderworpen zijn aan de toezichthoudende autoriteit voor de verwerking van persoonsgegevens, noch aan toezicht door de Raad van State, afdeling wetgeving. Het Hof spreekt zich niet uit over de vraag naar zijn bevoegdheid om kennis te nemen van grieven met betrekking tot de wijze van en nadere regels over de totstandkoming van een wet. In plaats daarvan stelt het Hof vast dat de verzoekende partij niet aangeeft in welk opzicht de toelating aan de bureaus voor juridische bijstand om aan derden bewijsstukken te vragen een “hoog risico voor de rechten en vrijheden van natuurlijke personen” in de zin van de AVG zou inhouden, wat een effectenbeoordeling en desgevallende raadpleging van de toezichthoudende autoriteit noodzakelijk zou maken onder de artikelen 35 en 36 AVG.⁵⁶

13. In arresten 144/2020 en 162/2020 verwerpt het Grondwettelijk Hof de beroepen tot vernietiging ingesteld tegen een decreet van het Waalse Gewest van 19 juli 2018 en een ordonnantie van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest van 23 juli 2018 waarbij het regelgevend kader inzake de organisatie van de gas- en elektriciteitsmarkt werd gewijzigd met het oog op de invoering van een slimme energiemeter in het Waalse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

In beide zaken voeren de verzoekende partijen allereerst aan dat de bestreden bepalingen de distributienetbeheerder toelaten informatie afkomstig van de slimme elektriciteitsmeters te verwerken om zijn “wettelijke of reglementaire opdrachten” uit te voeren, terwijl de AVG enkel in de – volgens de verzoekende partijen meer beperkte – mogelijkheid voorziet om informatie te verwerken voor de vervulling van een “wettelijke verplichting”. Het Hof wijst er evenwel op dat de verwijzing naar “een wettelijke verplichting” in artikel 6 AVG niet betekent dat die verplichting moet zijn vastgelegd in een wet in de formele betekenis van het woord, aangezien de verwijzing zich in een Europese norm bevindt.⁵⁷ Er is dus geen sprake van schending van de AVG.

⁵⁴ GwH 24 september 2020, nr. 118/2020, B.17.1.-B.18.1.

⁵⁵ GwH 24 september 2020, nr. 118/2020, B.18.2.

⁵⁶ GwH 24 september 2020, nr. 118/2020, B.21.2.

⁵⁷ GwH 12 november 2020, nr. 144/2020, B.35; GwH 17 december 2020, nr. 162/2020, B.35.

De verzoekende partijen stellen ook dat de bestreden bepalingen het recht op de gegevenswissing erkend in artikel 17 AVG onwerkzaam maakt, door aan de distributienetbeheerder de mogelijkheid te geven om persoonsgegevens afkomstig van slimme elektriciteitsmeters langer te bewaren dan de maximale bewaringstermijn van vijf jaar, voorzien in het algemene regelgevend kader inzake de organisatie van de gas- en elektriciteitsmarkt, wanneer de distributienetbeheerder daartoe verplicht is om zijn opdrachten uit te voeren. Het Hof wijst er evenwel op dat artikel 17, lid 3, AVG bepaalt dat een uitzondering op de uitoefening van het recht op uitwissing geldt “voor zover verwerking nodig is : [...] b) voor het nakomen van een in het Unierecht of het lidstatelijk recht neergelegde wettelijke verwerkingsverplichting”.⁵⁸ Aldus is de AVG ook op dit vlak niet geschonden.

4.5. Lichamelijke integriteit

14. In arrest 119/2020 verwerpt het Grondwettelijk Hof het beroep tot vernietiging van artikel 4 van het decreet van het Vlaamse Gewest van 13 juli 2018 tot wijziging van de wet van 14 augustus 1986 betreffende de bescherming en het welzijn der dieren. De bestreden bepaling voert een verbod in op het gebruik bij honden van halsbanden die elektrische schokken kunnen toedienen. Eén van de opgeworpen middelen heeft betrekking op het gebruik van elektrische halsbanden bij jachthonden om personen te beschermen tegen verwondingen. In zijn arrest stelt het Hof evenwel vast dat uit de relevante rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens geen positieve verplichting van de overheid kan worden afgeleid om het gebruik van elektrische halsbanden bij jachthonden toe te staan in het kader van jachtactiviteiten om de lichamelijke integriteit van personen te beschermen. Het komt immers aan de eigenaar van de hond toe, aldus het Hof, de nodige maatregelen te nemen om te vermijden dat de jachthond personen zou verwonden, en andere middelen en trainingstechnieken kunnen volstaan om dat doel te verwezenlijken.⁵⁹

4.6. Eerbiediging van de woning

15. In arrest 39/2020 beoordeelt het Grondwettelijk Hof de grondwettigheid van de wet van 18 oktober 2017 betreffende het onrechtmatig binnendringen in, bezetten van of verblijven in andermans goed (kraakwet).⁶⁰ Het Hof verwijst eerst naar de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, waaronder de kwalificatie van “woning” die aan een onroerend goed wordt gegeven een feitenkwestie is die onafhankelijk is van de naleving van de internrechtelijke regels door de bewoner.⁶¹ Zodoende maakt de uitzetting uit een ruimte die illegaal wordt bezet maar toch de woning van de betrokkene is, een inmenging in het recht op eerbiediging van de woning uit.⁶²

⁵⁸ GwH 12 november 2020, nr. 144/2020, B.38.2; GwH 17 december 2020, nr. 162/2020, B.38.2.

⁵⁹ GwH 24 september 2020, nr. 119/2020, B.21.3.

⁶⁰ GwH 12 maart 2020, nr. 39/2020. Hoewel het Hof een aantal bepalingen van de wet vernietigt, heeft deze vernietiging geen betrekking op beweerd schendingen van het recht op eerbiediging van het privéleven en/of eerbiediging van de woning. De relevante overwegingen worden hier dan ook niet besproken.

⁶¹ GwH 12 maart 2020, nr. 39/2020, B.23.2.

⁶² GwH 12 maart 2020, nr. 39/2020, B.23.2.

Het Hof herhaalt vervolgens dat het voorafgaande optreden van een onafhankelijke en onpartijdige rechter, met inachtneming van het recht van verdediging van de partij tegen wie de vordering tot uithuiszetting is gericht, een essentiële waarborg is om de inachtneming van de betrokken grondrechten te verzekeren.⁶³ Bijgevolg moet de in de bestreden bepaling geboden mogelijkheid om de vordering tot uithuiszetting bij eenzijdig verzoekschrift in te leiden, zo worden geïnterpreteerd dat zij beperkt blijft tot de gevallen waarin het, ondanks de pogingen van de verzoeker, niet mogelijk is geweest om de identiteit van zelfs een van de bezetters van het goed te bepalen.⁶⁴

Voor het overige oordeelt het Hof dat de bestreden wet redelijk verantwoord is in het licht van de doelstelling het eigendomsrecht te beschermen, aangezien zij een evenwicht tracht te bewerkstelligen tussen de grondrechten van de eigenaar en de bezetters.⁶⁵ Met name kan de vrederechter met toepassing van de bestreden wet rekening houden met de concrete omstandigheden van de zaak door een termijn vast te stellen waarbinnen de uithuiszetting niet kan worden uitgevoerd, zodat een te onmiddellijke weerslag op de betrokken bezetters gematigd wordt. Aldus kunnen de bezetters het onroerend goed in beginsel vrijwillig verlaten en, in voorkomend geval, een behoorlijke huisvesting of opvangplaats zoeken.⁶⁶

4.7. Beroepsgeheim van advocaten

16. In arrest 114/2020 vernietigt het Grondwettelijk Hof twee bepalingen van de wet van 18 september 2017 tot voorkoming van het witwassen van geld en de financiering van terrorisme, voor zover de bestreden bepalingen van toepassing zijn op advocaten. De bestreden bepalingen houden voor de erin opgesomde categorieën van personen, waaronder advocaten, een verplichting in om aan de Cel voor financiële informatieverwerking (CFI) melding te doen van kennis over of vermoedens van het witwassen van geld of de financiering van terrorisme. Evenwel is de door de wet ingevoerde mededelingsplicht enkel van toepassing op gegevens die de advocaat verneemt buiten zijn specifieke opdracht van verdediging of vertegenwoordiging in rechte en van het verlenen van juridisch advies. Het beroep tot vernietiging heeft betrekking op gevallen waarin onduidelijkheid bestaat over de draagwijdte van de meldingsplicht, en de impact op het beroepsgeheim van advocaten.

Het Hof erkent dat het beroepsgeheim van de advocaat een essentieel bestanddeel is van het recht op eerbiediging van het privéleven en van het recht op een eerlijk proces.⁶⁷ Inzake het eerstgenoemde recht stelt het Hof vast dat het beroepsgeheim van de advocaat hoofdzakelijk tot doel heeft het fundamentele recht op eerbiediging van het privéleven te beschermen van diegene die de advocaat in vertrouwen neemt.⁶⁸ Bijgevolg dienen regels die van het beroepsgeheim afwijken strikt te worden geïnterpreteerd. Afwijkingen zijn slechts toegestaan wanneer zij door een dwingende reden van algemeen belang worden verantwoord en indien het opheffen van het geheim strikt evenredig is aan het nagestreefde doel.⁶⁹

⁶³ GwH 12 maart 2020, nr. 39/2020, B.24.1.

⁶⁴ GwH 12 maart 2020, nr. 39/2020, B.25.1.

⁶⁵ GwH 12 maart 2020, nr. 39/2020, B.29.1.-B.29.2.

⁶⁶ GwH 12 maart 2020, nr. 39/2020, B.29.1.

⁶⁷ GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.9.1.

⁶⁸ GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.9.1.

⁶⁹ GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.11.

De eerste bestreden bepaling stelt dat de mededelingsplicht geldt voor kennis of vermoedens van verrichtingen of pogingen tot verrichtingen die verband houden met het witwassen van geld of de financiering van terrorisme, zelfs wanneer de cliënt beslist de voorgenomen verrichting *niet* uit te voeren. Met verwijzing naar arrest 10/2008 stelt het Hof evenwel vast dat, wanneer een cliënt ingevolge het advies van de advocaat afziet van de uitvoering van een verdachte verrichting, de gegevens over die verrichting door de advocaat werden vernomen tijdens de uitoefening van zijn activiteit van juridisch advies.⁷⁰ De gegevens in kwestie zijn zodoende gedekt door het beroepsgeheim. Bijgevolg moet de mededelingsplicht in de bestreden worden vernietigd in zoverre zij advocaten betreft.⁷¹

De tweede bestreden bepaling voorziet in de mogelijkheid voor personeelsleden en vertegenwoordigers van de aan de meldingsplicht onderworpen personen om zelf gegevens over te maken aan het CFI wanneer de standaardprocedure niet kan worden gevolgd (d.w.z. wanneer de aan de meldingsplicht onderworpen persoon de gegevens niet kan mededelen). Deze alternatieve meldingsmogelijkheid geldt evenwel enkel indien het personeelslid of de vertegenwoordiger in kwestie zelf ook behoort tot de categorieën van personen die onderworpen zijn aan de meldingsplicht. De Ministerraad neemt bijgevolg het standpunt in dat werknemers van advocaten niet onderworpen zijn aan de meldingsplicht, tenzij zij zelf advocaat zijn.⁷² Het Hof stelt evenwel vast, tevens met verwijzing naar arrest 10/2008,⁷³ dat niets verantwoordt dat een persoon die buiten de relatie tussen de advocaat en zijn cliënt staat informatie met betrekking tot die cliënt aan de autoriteiten kan doorgeven, ongeacht of die persoon een werknemer van de advocaat dan wel zelf een advocaat is.⁷⁴ Bijgevolg dient de bestreden bepaling te worden vernietigd in zoverre zij in een meldingsmogelijkheid voorziet voor personeelsleden of vertegenwoordigers van advocaten.⁷⁵

17. Arrest 167/2020 betreft een vordering tot schorsing van een Vlaams decreet van 26 juni 2020 waarbij een meldingsplicht wordt ingevoerd met betrekking tot mogelijke agressieve grensoverschrijdende fiscale constructies. In uitvoering van richtlijn (EU) 2018/822 van de Raad van 25 mei 2018, legt het decreet een meldingsplicht op aan de intermediairs die betrokken zijn bij de implementatie van grensoverschrijdende fiscale constructies. Het bestreden decreet voorziet evenwel in een uitzondering voor gevallen waarin de intermediair gebonden is aan het beroepsgeheim. In dergelijke gevallen kan de intermediair enkel worden vrijgesteld van de meldingsplicht op voorwaarde dat hij een andere betrokken intermediair of, bij gebreke daarvan, de belastingplichtige zelf, schriftelijk en gemotiveerd op de hoogte brengt van het feit dat hij niet aan de meldingsplicht kan voldoen. De verzoekende partijen stellen dat, in gevallen waarin de intermediair een advocaat is, deze niet aan deze voorwaarde voor vrijstelling kan voldoen zonder het beroepsgeheim te schenden.

⁷⁰ GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.17. Zie GwH 23 januari 2008, nr. 10/2008.

⁷¹ GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.18.

⁷² GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.22.2.

⁷³ GwH 23 januari 2008, nr. 10/2008.

⁷⁴ GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.22.4.

⁷⁵ GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.22.5.

Het Hof bevestigt in zijn schorsingsarrest dat het beroepsgeheim van de advocaat een essentieel bestanddeel is van het recht op eerbiediging van het privéleven en van het recht op een eerlijk proces.⁷⁶ Het Hof stelt vervolgens vast dat het loutere feit een beroep te hebben gedaan op een advocaat en *a fortiori* de identiteit van de cliënten van een advocaat, onder de bescherming van het beroepsgeheim vallen.⁷⁷ Bijgevolg rijst de vraag of de meldingsplicht en bijbehorende voorwaarde voor vrijstelling wordt verantwoord door een dwingende reden van algemeen belang waarvoor de regel van het beroepsgeheim moet wijken.⁷⁸ Aangezien de decreetgever verplicht was om de bestreden bepaling aan te nemen ter omzetting van een Europese richtlijn, ziet het Hof zich genooddaakt een prejudiciële vraag te stellen aan het Hof van Justitie over de rechtsgeldigheid van de richtlijn, alvorens uitspraak te kunnen doen in de zaak.⁷⁹

5. Godsdienst- en gewetensvrijheid

18. In arrest 81/2020 beoordeelt het Grondwettelijk Hof de grondwettigheid van artikel 3 van het decreet van de Franse Gemeenschap van 31 maart 1994 houdende bepaling van de neutraliteit van het Gemeenschapsonderwijs (opgeheven met ingang van 1 september 2020). Het bodemgeschil dat aan de grondslag ligt van de zaak, heeft betrekking op de verenigbaarheid met de godsdienstvrijheid van een verbod voor studenten aan een hogeschool in Brussel om tijdens de studieactiviteiten insignes, juwelen of kledij te dragen die een politieke, filosofische of godsdienstige mening of strekking weergeven. De bestreden bepaling zou, aldus de bodemrechter, de inrichtende macht van de hogeschool toelaten om een dergelijk verbod uit te vaardigen teneinde de neutraliteit van het gemeenschapsonderwijs te vrijwaren. Bijgevolg stelt de bodemrechter een prejudiciële vraag aan het Hof inzake de verenigbaarheid van de bestreden bepaling met de godsdienstvrijheid.

Het Hof aanvaardt dat het verbod in kwestie ertoe strekt, overeenkomstig een pedagogisch project gebaseerd op een bepaalde opvatting van de neutraliteit van het officieel onderwijs, alle studenten te beschermen tegen sociale druk.⁸⁰ Het Hof stelt dat de inmenging in de godsdienstvrijheid, zoals toegelaten door de in het geding zijnde bepaling, aldus de legitieme doelstellingen van de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen en de bescherming van de openbare orde nastreeft.⁸¹ Het Hof stelt vervolgens vast dat het grondwettelijk neutraliteitsbeginsel een positieve verplichting met zich meebrengt om het officieel onderwijs zo te organiseren dat de positieve erkenning en waardering van de verscheidenheid van meningen en houdingen en de nadruk op de gemeenschappelijke waarden er niet in het gedrang komen.⁸² Die positieve verplichting kan zich vertalen, aldus het Hof, in een voor leerlingen, en eveneens voor meerderjarige studenten, geldend verbod op het dragen van religieuze, politieke en filosofische kentekens, ingegeven door de doelstelling te komen tot een ordentelijk verloop van het op de neutraliteit gebaseerde onderwijsproject en door de doelstelling de leerlingen of

⁷⁶ GwH 17 december 2020, nr. 167/2020, B.5.5. Zie ook GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, besproken in het voorgaande randnummer.

⁷⁷ GwH 17 december 2020, nr. 167/2020, B.9.2.

⁷⁸ GwH 17 december 2020, nr. 167/2020, B.9.3.

⁷⁹ GwH 17 december 2020, nr. 167/2020, B.9.4.-B.10. De prejudiciële vraag kan teruggevonden worden in het dictum van het schorsingsarrest.

⁸⁰ GwH 4 juni 2020, nr. 81/2020, B.24.2.

⁸¹ GwH 4 juni 2020, nr. 81/2020, B.24.3.

⁸² GwH 4 juni 2020, nr. 81/2020, B.25.6.

studenten die hun overtuiging niet zichtbaar wensen te maken, te beschermen tegen sociale druk.⁸³ De in het geding zijnde bepaling beantwoordt bijgevolg aan een dwingende maatschappelijke behoefte, zonder onevenredige gevolgen voor de godsdienstvrijheid met zich mee te brengen.⁸⁴

19. In arrest 122/2020 verwerpt het Grondwettelijk Hof het beroep tot vernietiging van de wet van 15 oktober 2018 tot wijziging van de abortuswet (*supra* nr. 3). De verzoekende partijen beweren onder meer dat de wetswijziging het recht op gewetensvrijheid van de arts schendt, in zoverre het hen ertoe zou verplichten indirect medewerking te verlenen aan het uitvoeren van een zwangerschapsafbreking. Het opgeworpen middel heeft enkel betrekking op indirecte medewerking, aangezien artikel 2, 7°, van de bestreden wet bepaalt dat “geen arts, geen verpleger of verpleegster, geen lid van het paramedisch personeel [...] gedwongen [kan] worden medewerking te verlenen aan een zwangerschapsafbreking”.

Het Hof stelt vast dat de wetgever met de bestreden wet het recht van de vrouw eerbiedigt om een abortus te verzoeken door te bepalen dat wanneer de behandelende arts geen zwangerschapsafbreking wenst uit te voeren, hij de vrouw die hem om een ingreep verzoekt van zijn weigering in kennis moet stellen en de contactgegevens moet vermelden van een andere arts.⁸⁵ Het Hof oordeelt dat die verplichting legitiem, noodzakelijk en evenredig met de doelstellingen van de bestreden wet is, aangezien daarbij de gewetensvrijheid van de arts en tegelijkertijd de rechten van de vrouw worden geëerbiedigd.⁸⁶ Bijgevolg is er geen sprake van schending van de gewetensvrijheid van de arts.

6. Vrijheid van vereniging

20. In arrest 9/2020 acht het Grondwettelijk Hof het niet noodzakelijk te oordelen of privaatrechtelijke rechtspersonen die door de lokale overheden worden gecontroleerd zich al dan niet kunnen beroepen op de vrijheid van vereniging van artikel 27 van de Grondwet, aangezien die vrijheid in ieder geval niet is geschonden.⁸⁷

21. In arrest 67/2020 beoordeelt het Grondwettelijk Hof de grondwettigheid van de wet van 29 november 2017 betreffende de continuïteit van de dienstverlening inzake personenvervoer per spoor in geval van staking (*supra* nr. 11). De tegen de wet opgeworpen middelen hebben onder meer betrekking op de verenigbaarheid van het bij de wet ingevoerde mechanisme van stakingsaanzegging en intentieverklaring met het recht op collectief onderhandelen en het stakingsrecht.

In zijn arrest zet het Hof eerst de relevante principe uiteen. Het Hof bevestigt, met verwijzing naar rechtspraak van het EHRM, dat de vrijheid van vereniging het recht omvat om vakverenigingen op te richten en zich erbij aan te sluiten voor de bescherming van zijn belangen, dat het stakingsrecht “een belangrijk aspect vormt voor de leden van een vakbond bij de bescherming

⁸³ GwH 4 juni 2020, nr. 81/2020, B.25.6.

⁸⁴ GwH 4 juni 2020, nr. 81/2020, B.25.8.-B.25.9.

⁸⁵ GwH 24 september 2020, nr. 122/2020, B.14.2.

⁸⁶ GwH 24 september 2020, nr. 122/2020, B.14.3.

⁸⁷ GwH 16 januari 2020, nr. 9/2020, B.32.

van hun belangen” en een “middel om de daadwerkelijke uitoefening van het recht op collectief onderhandelen te verzekeren” en dat het stakingsrecht niet absoluut is, maar niettemin voldoende ernstige redenen aangevoerd moeten worden om een totaalverbod op het stakingsrecht met betrekking tot bepaalde categorieën van werknemers te verantwoorden.⁸⁸

Nadien verwijst het Hof naar een aantal internationaalrechtelijke instrumenten inzake de verhouding tussen het stakingsrecht en de minimale dienstverlening. Met name verwijst het Hof naar het oordeel van het Comité voor de Vrijheid van Vereniging van de IAO, dat de invoering van een minimale dienstverlening aanvaardt wanneer deze noodzakelijk is om “te verzekeren dat in de basisbehoeften van de gebruikers wordt voorzien, of nog, de veiligheid of de ononderbroken werking van de installaties te waarborgen”, maar zonder dat “het stakingsrecht van het grootste deel van de werknemers in het geding” mag gebracht worden.⁸⁹ Hoewel de bestreden wet geen minimale dienstverlening in de zin van de door de organen van de IAO uitgevaardigde beginselen invoert, aangezien zij geen minimaal vervoersaanbod in geval van staking waarborgt maar enkel een aangepast vervoersaanbod op basis van de beschikbare personeelsleden beoogt te organiseren,⁹⁰ houdt het Hof niettemin rekening met de door de organen van de IAO uitgevaardigde beginselen, aangezien de weerslag van de bestreden wet op de vakbondsvrijheid en op het recht op collectief onderhandelen op het gebied van de spoorwegen analoog is.⁹¹

In zijn beoordeling van de verenigbaarheid van de bij de bestreden wet genomen maatregelen met de vrijheid van vereniging, stelt het Hof vervolgens vast dat de bestreden wet ertoe strekt de rechten van de spoorweggebruikers te beschermen en aldus een legitiem doel nastreeft.⁹² Hierna beoordeelt het Hof of de bestreden maatregelen relevant en evenredig zijn ten aanzien van de nagestreefde doelstellingen en inzonderheid of ze niet de kern van de vakbondsvrijheid of van het recht op collectief onderhandelen aantasten.⁹³

Inzake de minimale stakingsaanzeggingstermijn van acht werkdagen en de verplichting tot voorafgaande verklaring die op bepaalde personeelsleden rust, oordeelt het Hof dat deze maatregelen noodzakelijk en relevant zijn om de nagestreefde doelstellingen te verwezenlijken, in de zin dat zij het de spoorwegmaatschappijen mogelijk maken om binnen een beperkte tijd een aangepast en veilig vervoersaanbod in te voeren en om de gebruikers van de dienst tijdig te informeren.⁹⁴ De maatregelen brengen bovendien geen onevenredige inmenging in de rechten van de betrokken werknemers met zich mee, aldus het Hof, aangezien de werknemers in ieder geval de vrijheid behouden om al dan niet deel te nemen aan een staking (ook na het indienen van een intentieverklaring) en aldus niet geraakt worden in de kern van hun vakbondsvrijheid.⁹⁵

⁸⁸ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.6.2.

⁸⁹ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.6.8.

⁹⁰ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.17.

⁹¹ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.7.

⁹² GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.8.2.

⁹³ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.14.

⁹⁴ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.17.

⁹⁵ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.18.3.-B.18.4. en B.19.

Inzake het verbod om het aangepaste vervoersaanbod te belemmeren (bv. door de toegang tot de arbeidsplaats te blokkeren, geweld tegen bereidwillige personeelsleden of de gebruikers te gebruiken of de infrastructuur te blokkeren), erkent het Hof dat het eigen is aan een staking dat de normale werking van de betrokken onderneming wordt verstoord. Niettemin oordeelt het Hof dat een verbod om de werking van de vervoersinfrastructuur te blokkeren of belemmeren relevant is om het doel van het verstrekken van een aangepast vervoersaanbod te kunnen verwezenlijken.⁹⁶ Bovendien brengt het verbod geen onevenredige gevolgen met zich mee, aangezien de stakende werknemers nog steeds vreedzame stakingsposten kunnen organiseren om de andere werknemers ervan te overtuigen zich bij de stakingsactie aan te sluiten.⁹⁷

22. Arrest 58/2020 (frauduleuze erkenning): B.14.1-B.15.4 e.v. (betreft ook belang van het kind en toegang tot de rechter maar het lijkt in hoofdzaak onder privéleven te vallen → stond bij art. 22 Gw., maar de middelen zijn voornamelijk gebaseerd op art. 22bis Gw. (hoger belang vh kind) en art. 13 Gw. in samenhang gelezen met art. 6 EVRM (recht op toegang tot de rechter) → GwH stelt ook een schending van het laatstgenoemde grondrecht vast en vernietigt op die gronden de bestreden bepaling → het recht op eerbiediging van het privéleven komt slechts zijdelings aan bod → ik weet niet goed of en hoe ik dit in mijn deel kan verwerken)

7. Eigendomsrecht

7.1. Algemeen

23. Krachtens artikel 16 van de Grondwet kan niemand “van zijn eigendom worden ontzet dan ten algemenen nutte, in de gevallen en op de wijze bij de wet bepaald en tegen billijke en voorafgaande schadeloosstelling”. Artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het EVRM biedt niet alleen bescherming tegen een onteigening of een eigendomsberoving (eerste alinea, tweede zin), maar ook tegen elke verstoring van het genot van eigendom (eerste alinea, eerste zin)⁹⁸ en elke regeling van het gebruik van de eigendom (tweede alinea).⁹⁹ Aangezien dat artikel 1 een draagwijdte heeft die analoog is met die van artikel 16 van de Grondwet, vormen de erin vervatte waarborgen een onlosmakelijk geheel met die welke zijn opgenomen in die grondwetsbepaling.¹⁰⁰

Bovendien vermeldt artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol dat de bescherming van het eigendomsrecht “echter op geen enkele wijze het recht [aantast] dat een Staat heeft om die wetten toe te passen welke hij noodzakelijk oordeelt om toezicht uit te oefenen op het gebruik van eigendom in overeenstemming met het algemeen belang of om de betaling van belastingen

⁹⁶ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.29.

⁹⁷ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.29-B.30.

⁹⁸ GwH 6 februari 2020, nr. 13/2020, B.9.

⁹⁹ GwH 20 februari 2020, nr. 30/2020, B.4.3; GwH 24 september 2020, nr. 119/2020, B.20.1.

¹⁰⁰ GwH 18 juni 2020, nr. 91/2020, B.5.2; GwH 9 juli 2020, nr. 106/2020, B.9.2; GwH 31 augustus 2020, nr. 113/2020, B.54.2; GwH 24 september 2020, nr. 119/2020, B.20.1.

of andere heffingen en boeten te verzekeren”.¹⁰¹ Een belasting of een andere heffing houdt in beginsel wel een inmenging in het recht op ongestoord genot van de eigendom in.¹⁰²

24. Elke inmenging in het eigendomsrecht moet een billijk evenwicht vertonen tussen de vereisten van het algemeen belang en die van de bescherming van het recht op het ongestoord genot van de eigendom. Er moet een redelijk verband van evenredigheid bestaan tussen de aangewende middelen en het nagestreefde doel.¹⁰³ Dat geldt ook wanneer de wetgever over een ruime beoordelingsmarge beschikt, zoals inzake belastingen,¹⁰⁴ sociale zekerheidsbijlagen¹⁰⁵ of financiering van de pensioenen.¹⁰⁶ Een belasting of een heffing schendt het eigendomsrecht, indien ze op de belastingplichtige een overdreven last doet wegen of fundamenteel afbreuk doet aan zijn financiële situatie.¹⁰⁷

7.2. Successierechten

25. Artikel 2.7.3.2.5 van de Vlaamse Codex Fiscaliteit voorziet in een wettelijk vermoeden: wanneer de administratie door middel van akten van eigendom die ten bate van de erflater of op zijn verzoek zijn verleden, kan aantonen dat de desbetreffende goederen in het verleden deel hebben uitgemaakt van het vermogen van de erflater, worden die goederen vermoed deel uit te maken van het vermogen van de erflater op de datum van zijn overlijden. De erfgenamen hebben evenwel de mogelijkheid om aan te tonen dat de desbetreffende goederen op de datum van het overlijden van de erflater niet meer tot zijn vermogen behoorden. De bepaling is ingegeven door de doelstelling fiscale fraude te voorkomen en de daaraan onderliggende doelstelling om bij het heffen van die belasting het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie te eerbiedigen ten aanzien van alle belastingplichtigen.

Naar het oordeel van het Grondwettelijk Hof steunt de bepaling op een billijk evenwicht tussen de vereisten van het algemeen belang en die van de bescherming van het eigendomsrecht, en is zij evenredig ten aanzien van de door de decreetgever nagestreefde doelstellingen. In zoverre de fiscale administratie het geleverde tegenbewijs niet zou aanvaarden, beschikken de belastingplichtigen bovendien over de mogelijkheid om rechtsmiddelen aan te wenden tegen de ten aanzien van hen genomen beslissingen, in welk geval het toekomt aan de ter zake bevoegde rechter de deugdelijkheid van het tegenbewijs te beoordelen.¹⁰⁸

7.3. Pensioenen

26. De wet van 30 maart 2018 die de pensioenregeling van de overheidssector wijzigt, maakt een einde aan een algemene administratieve praktijk die erin bestond, voor de toekenning en de berekening van een pensioen van de overheidssector, de diensten die door een statutair personeelslid bij een openbare werkgever zijn verricht vóór diens vaste benoeming, in

¹⁰¹ GwH 6 februari 2020, nr. 13/2020, B.9; GwH 18 juni 2020, nr. 91/2020, B.5.3; GwH 9 juli 2020, nr. 106/2020, B.9.3. Zie ook GwH 24 september 2020, nr. 119/2020, B.20.3.

¹⁰² GwH 18 juni 2020, nr. 91/2020, B.5.3; GwH 9 juli 2020, nr. 106/2020, B.9.3.

¹⁰³ GwH 20 februari 2020, nr. 30/2020, B.4.4; GwH 31 augustus 2020, nr. 113/2020, B.55. Zie ook GwH 6 februari 2020, nr. 13/2020, B.9; GwH 18 juni 2020, nr. 91/2020, B.5.3; GwH 24 september 2020, nr. 119/2020, B.20.3.

¹⁰⁴ GwH 18 juni 2020, nr. 91/2020, B.5.3; GwH 9 juli 2020, nr. 106/2020, B.9.3.

¹⁰⁵ GwH 9 juli 2020, nr. 104/2020, B.9.2, met verwijzing naar EHRM, 2 juli 2013, *R.Sz. t. Hongarije*, § 38.

¹⁰⁶ GwH 6 februari 2020, nr. 13/2020, B.9.

¹⁰⁷ GwH 6 februari 2020, nr. 13/2020, B.9; GwH 18 juni 2020, nr. 91/2020, B.5.3; GwH 9 juli 2020, nr. 106/2020, B.9.3.

¹⁰⁸ GwH 18 juni 2020, nr. 91/2020, B.6.1-B.8.1.

aanmerking te nemen. De diensten die als statutair personeelslid zijn verricht, blijven gevaloriseerd voor een publieke pensioenregeling. Op die manier voert de wet een zogenoemde “gemengde pensioenregeling” in voor de ambtenaren die bij een openbare werkgever hebben gewerkt vóór hun vaste benoeming. Volgens een verzoekende partij zou dat “voor duizenden personeelsleden van de overheid tot een aanzienlijke vermindering van het pensioenbedrag leiden”. Het Grondwettelijk Hof besluit evenwel, zonder dat het nodig is vast te stellen of de bestreden bepalingen een inmenging in het recht op het ongestoord genot van de eigendom inhouden, dat zij een billijk evenwicht tot stand brengen tussen de door de wet van 30 maart 2018 nagestreefde vereisten van het algemeen belang en de bescherming van het recht van de betrokken personeelsleden op het ongestoord genot van hun eigendom.¹⁰⁹

27. Zoals het Grondwettelijk Hof reeds eerder heeft geoordeeld, is het verantwoord dat de wetgever heeft getracht de moeilijkheden inzake financiering van de pensioenen van het vastbenoemde personeel van de provinciale en plaatselijke besturen door de vermindering, door bepaalde werkgevers, van het aantal benoemde personeelsleden en, bijgevolg, van de loonmassa waarop de basispensioenbijdrage wordt berekend, te corrigeren door die werkgevers een gedeelte van de financiële gevolgen van hun keuzen inzake de benoeming van hun personeel te laten dragen. Die regeling doet niet fundamenteel afbreuk aan de financiële situatie van de betrokken besturen zodat daaruit geen schending voortvloeit van artikel 16 van de Grondwet, in samenhang gelezen met artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het EVRM.¹¹⁰

7.4. Bijslag sociale zekerheid

28. Artikel 30bis, § 5, van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders voorziet in een bijslag van 35 % ten laste van de “opdrachtgever” die aan de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid geen inhouding van 35 % heeft gestort op het bedrag van de werken uitgevoerd door een aannemer met sociale schulden. Naar het oordeel van het Grondwettelijk Hof gaat het om een maatregel van strafrechtelijke aard die artikel 16 van de Grondwet schendt, in samenhang gelezen met artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het EVRM en met artikel 6 van dat Verdrag, in zoverre hij de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid of de arbeidsrechtbank niet toelaat rekening te houden met alle pertinente elementen van de zaak, met name de goede trouw van de “opdrachtgever” om het bedrag van de bijslag te verminderen (*infra* nr. xx).¹¹¹

7.5. Appartementsmede-eigendom

29. De versoepeling van de besluitvorming onder mede-eigenaars, waarin het gewijzigde artikel 577-7, § 1, 2°, BW voorziet, om tot afbraak of volledige heropbouw van een appartementsgebouw te beslissen regelt “het gebruik van eigendom in overeenstemming met het algemeen belang” in de zin van de tweede alinea van artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol en valt dus onder het toepassingsgebied van die verdragsbepaling.¹¹² De maatregel strekt ertoe, door een versoepeling van de besluitvorming onder mede-eigenaars, de renovatie

¹⁰⁹ GwH 31 augustus 2020, nr. 113/2020, B.56, met verwijzing (in B.54.3) naar EHRM, 24 oktober 2013, *Damjanac t. Kroatië*, §§ 85-86 en EHRM, grote kamer, 13 december 2016, *Bélané Nagy t. Hongarije*, §§ 76-79.

¹¹⁰ GwH 6 februari 2020, nr. 13/2020, B.9, met verwijzing naar GwH 22 mei 2013, nr. 71/2013 en GwH 19 juli 2018, nr. 94/2018.

¹¹¹ GwH 9 juli 2020, nr. 104/2020, B.12.1-B.14.

¹¹² GwH 20 februari 2020, nr. 30/2020, B.4.3.

van het verouderde gebouwenpark te stimuleren, de aanpassing ervan aan de wettelijke normen te bespoedigen en op die manier de woonkwaliteit en de veiligheid van de bewoners te verhogen. Aldus streeft die maatregel een legitieme en door het algemeen belang ingegeven doelstelling na.¹¹³

Het Grondwettelijk Hof stelt weliswaar vast dat de wetgever rekening heeft gehouden met het belang van de mede-eigenaar die zich verzet tegen de beslissing tot afbraak of volledige heropbouw van het gebouw. Om een billijk evenwicht tot stand te brengen tussen de vereisten van het algemeen belang en die van de bescherming van het recht op het ongestoord genot van de eigendom, dient de wetgever, gelet op de verregaande inmenging in het eigendomsrecht, evenwel in bijkomende waarborgen te voorzien (*infra* nr. 60).¹¹⁴

7.6. Verbeurdverklaring voertuig

30. Natuurlijke personen die in België verblijven en in het Waalse Gewest gebruik maken van een voertuig dat in het buitenland is ingeschreven zijn in beginsel vrijgesteld van de verkeersbelasting op de autovoertuigen en van de belasting op de inverkeerstelling wanneer dat voertuig door een buitenlandse werkgever of opdrachtgever ter beschikking werd gesteld en wordt gebruikt in de uitoefening van een beroep en in bijkomende orde voor privédoeleinden. De vrijstelling geldt echter alleen indien zich aan boord van het voertuig de nodige stavingsdocumenten bevinden. Wanneer dat niet het geval is, zijn de bevoegde ambtenaren gemachtigd om bij een controle op de openbare weg, het bedrag van de belastingen, verhoogd met een administratieve boete, onmiddellijk in hun handen te doen betalen en bij weigering tot betaling, om de in die bepaling vermelde maatregelen van aanhaling, inbeslagneming en verkoop van het voertuig in werking te stellen. Het Grondwettelijk Hof is van oordeel dat de betrokken bepaling, in zoverre zij de betrokken personen niet de mogelijkheid biedt om op een later tijdstip aan de hand van de voormelde documenten aan te tonen dat zij zijn vrijgesteld van de verkeersbelasting op de autovoertuigen en van de belasting op de inverkeerstelling, het billijke evenwicht verbreekt tussen de vereisten van het algemeen belang en de bescherming van het eigendomsrecht.¹¹⁵

7.7. Elektrische halsband voor honden

31. Een verbod op het gebruik van elektrische halsbanden dat het welzijn van honden beoogt (*supra* nr. 14), vormt een beperking op het genot van het eigendomsrecht die in overeenstemming is met artikel 16 van de Grondwet en artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol. De vergoeding waartoe de eigenaar van een hond kan verplicht worden wegens schade die door het dier is veroorzaakt, is het gevolg van de burgerlijke aansprakelijkheid die voor eenieder geldt en kan niet als een aantasting van het eigendomsrecht worden beschouwd.¹¹⁶

8. Recht op een behoorlijke rechtsbedeling

32. Artikel 6 van het EVRM waarborgt het recht op een behoorlijke rechtsbedeling. Artikel 13 van de Grondwet waarborgt het recht op toegang tot de bevoegde rechter, maar dit recht zou

¹¹³ GwH 20 februari 2020, nr. 30/2020, B.4.5.

¹¹⁴ GwH 20 februari 2020, nr. 30/2020, B.4.6-B.5.

¹¹⁵ GwH 9 juli 2020, nr. 106/2020, B.12.

¹¹⁶ GwH 24 september 2020, nr. 119/2020, B.20.4.

zonder inhoud zijn indien niet tegelijk voldaan is aan de waarborgen van artikel 6 van het EVRM. Bijgevolg dienen bij een toetsing aan artikel 13 van de Grondwet die waarborgen te worden betrokken.¹¹⁷

Volgens de toelichtingen bij het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie correspondeert artikel 47, tweede alinea, van het Handvest met artikel 6, lid 1, van het EVRM en stemt artikel 48 van het Handvest overeen met artikel 6, leden 2 en 3, van het EVRM. Bijgevolg dient het Hof van Justitie erop toe te zien dat, met toepassing van artikel 52, lid 3 van het Handvest, de uitlegging die het aan de artikelen 47 en 48 van het Handvest geeft, zodanig is dat het daardoor geboden beschermingsniveau niet in strijd komt met datgene wat wordt geboden door artikel 6 EVRM, zoals uitgelegd door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.¹¹⁸

8.1. Toepasselijkheid

33. Krachtens de rechtspraak van het EHRM is een maatregel een strafsanctie in de zin van artikel 6.1 van het EVRM indien er minstens één van de hierna opgesomde criteria is vervuld: (1) ofwel heeft de maatregel een strafrechtelijk karakter volgens de internrechtelijke kwalificatie van de verdragsstaat; (2) ofwel blijkt uit de aard van het strafbaar feit, namelijk de algemene draagwijdte en het preventieve en repressieve doel van de bestraffing, dat het om een strafsanctie gaat; (3) ofwel blijkt uit de aard en de ernst van de sanctie die de betrokkene ondergaat dat de maatregel een bestraffend en daardoor ontradend karakter heeft. Indien er sprake is van een kwalificatie als strafsanctie, valt de maatregel onder het toepassingsgebied van artikel 6.1 van het EVRM waardoor de maatregel onderworpen is aan de waarborgen die in dit artikel zijn vervat.¹¹⁹ Het EHRM hanteert dezelfde criteria voor de toepassing van artikel 4 van het Zevende Protocol bij het EVRM.¹²⁰

34. In het licht van deze rechtspraak oordeelde het Grondwettelijk Hof dat de administratieve geldboete, zoals bedoeld in artikel 89 van het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen, tot doel heeft de niet-betaling van de belasting op de automatische ontspanningstoestellen bedoeld in titel IV van dat Wetboek te voorkomen en te bestraffen. Zij heeft derhalve een repressief karakter en is strafrechtelijk in de zin van artikel 6 van het EVRM.¹²¹

Ook de in artikel 70, §1*bis* van het BTW-Wetboek bedoelde fiscale geldboete bij onrechtmatige of ongeoorloofde aftrekken van de belasting over de toegevoegde waarde, is repressief van aard en is dus een sanctie waarop de waarborgen van artikel 6 van het EVRM van toepassing zijn.¹²²

¹¹⁷ GwH 15 oktober 2020, nr. 137/2020, B.5; GwH 19 november 2020, nr. 154/2020, B.4.4.

¹¹⁸ GwH 24 september 2020, nr. 115/2020, B.4.3.3, met verwijzing naar HvJ 29 juli 2019, C-38/18, *Gambino en Hyka*, punt 39; GwH 17 december 2020, nr. 167/2020, B.5.4.

¹¹⁹ GwH 20 februari 2020, nr. 32/2020, B.3; GwH 26 maart 2020, nr. 47/2020, B.4; GwH 23 april 2020, nr. 55/2020, B.3; GwH 9 juli 2020, nr. 104/2020, B.10, met verwijzing naar EHRM, grote kamer, 15 november 2016, *A en B t. Noorwegen*, §§ 105-107; EHRM, grote kamer, 10 februari 2009, *Zolotoukhine t. Rusland*, § 53; EHRM, grote kamer, 23 november 2006, *Jussila t. Finland*, §§ 30-31.

¹²⁰ GwH 7 mei 2020, nr. 57/2020, B.40.

¹²¹ GwH 6 februari 2020, nr. 20/2020, B.4.1.

¹²² GwH 20 februari 2020, nr. 32/2020, B.3.

De administratieve sancties voorzien in artikel 200*bis*, § 1 van het Waalse Wetboek van Duurzaam Wonen voor bepaalde overtredingen van hetzelfde Wetboek, zoals bijvoorbeeld voor het verhuren van gemeenschappelijke woningen zonder verhuurvergunning, maken eveneens een strafsancie uit zoals bedoeld in artikel 6 van het EVRM.¹²³

Artikel 15/3 van de wet van 7 mei 1999 op de kansspelen, de weddenschappen, de kansspelinrichtingen en de bescherming van de spelers, voorziet in de mogelijkheid voor de Kansspelcommissie om administratieve geldboeten op te leggen voor inbreuken op bepaalde artikelen van diezelfde wet. Het Hof oordeelde dat ook deze geldboeten tot doel hebben om bepaalde gedraging van een uitbater van een kansspelinrichting te voorkomen en te bestraffen en bijgevolg strafrechtelijk zijn in de zin van artikel 6 van het EVRM.¹²⁴

Ook de GAS-boete, zoals bedoeld in artikel 3, 3° van de wet van 24 juni 2013, maakt een strafsancie uit vermits zij tot doel heeft overtredingen betreffende het stilstaan en het parkeren te voorkomen en te bestraffen.¹²⁵

35. Artikel 15 van de wet van 21 juli 2017 voorziet in een objectieve aansprakelijkheid van de verantwoordelijke voor een activiteit op Antarctica indien er schade, waarvoor de Staat verantwoordelijk wordt gehouden, voortvloeit uit de activiteit die wordt verricht conform de wetsbepalingen en de vergunning die door de Minister is afgeleverd. De verantwoordelijke voor de activiteit dient bijgevolg niet enkel de reële kosten te dragen voor de acties genomen door de Minister als reactie op de milieubedreigende noodsituatie, maar ook de Staat te vergoeden voor de kosten en de herstellingskosten voor deze schade. Deze maatregel heeft echter geen strafrechtelijk karakter, noch in de zin van het interne recht, noch in de zin van artikel 6, lid 1, van het EVRM. De waarborgen waarin die bepaling voorziet in verband met de betwistingen in strafzaken zijn bijgevolg niet op die maatregel van toepassing.¹²⁶

Daarentegen zijn de administratieve sancties waarin artikel 25 van diezelfde wet voorziet, die inhouden dat het recht van een persoon om een vergunningsaanvraag in te dienen voor een bepaalde duur wordt opgeschort, wel strafrechtelijk van aard.¹²⁷

36. In arrest 104/2020 oordeelde het Hof dat de bijslag van 35% bij een incorrecte inhouding en doorstorting van sociale schulden van de (onder)aannemer, zoals voorzien in artikel 30*bis*, § 5 van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders, een strafrechtelijk karakter heeft. Deze bijslag heeft immers niet tot doel de schade die is berokkend aan de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid te herstellen, maar wel de niet-nakoming van de in artikel 30*bis*, § 4, van de wet van 27 juni 1969 gestelde regel te voorkomen en te bestraffen.¹²⁸ Die bijslag is echter geen straf in de zin van

¹²³ GwH 26 maart 2020, nr. 47/2020, B.4.

¹²⁴ GwH 23 april 2020, nr. 55/2020, B.3.

¹²⁵ GwH 23 april 2020, nr. 56/2020, B.5.1.

¹²⁶ GwH 7 mei 2020, nr. 57/2020, B.41.

¹²⁷ GwH 7 mei 2020, nr. 57/2020, B.40.

¹²⁸ GwH 9 juli 2020, nr. 104/2020, B.11.2; Zie ook GwH 20 juni 2007, nr. 86/2007, waarin het Hof zich uitsprak over een soortgelijke bijslag.

artikel 1 van het Strafwetboek, zodat de interne regels van het strafrecht en de strafrechtspleging als dusdanig niet daarop van toepassing zijn.

37. Volgens het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zijn de waarborgen van artikel 6 van het EVRM van toepassing zodra er een strafvervolgning in de zin van de rechtspraak van het Hof bestaat, en kunnen zij dus een rol spelen in het stadium vóór de vonnisfase indien en voor zover de initiële niet-naleving ervan de eerlijkheid van het proces ernstig in het gedrang dreigt te brengen.¹²⁹

Tot slot brengt het Hof in herinnering dat artikel 6 van het EVRM, wat het burgerrechtelijk aspect betreft, niet van toepassing is op de fiscale procedures.¹³⁰ Niettemin is het recht op een eerlijk proces eveneens gewaarborgd bij een algemeen rechtsbeginsel.¹³¹

8.2. Toegang tot de rechter

38. Artikel 13 van de Grondwet waarborgt het recht op toegang tot de bevoegde rechter. Dit is een algemeen rechtsbeginsel dat aan eenieder moet worden gewaarborgd. Dit recht is fundamenteel in een rechtsstaat en zou zonder inhoud zijn indien niet voldaan is aan het recht op een eerlijk proces, dat gewaarborgd is bij artikel 6.1 van het EVRM. Bij een toetsing aan artikel 13 van de Grondwet dienen dus de waarborgen uit artikel 6.1 te worden betrokken (*supra* nr. 32).¹³²

Het recht op toegang tot de rechter is niet absoluut en kan onderworpen worden aan beperkingen, onder meer wat de ontvankelijkheidsvoorwaarden van een beroep betreft, voor zover dergelijke beperkingen de essentie van dat recht niet aantasten en voor zover zij in een evenredige verhouding staan met een legitieme doelstelling. Het recht op toegang tot de rechter wordt geschonden indien een beperking niet langer de rechtszekerheid en de goede rechtsbedeling dient, maar veeleer een barrière vormt die de rechtsonderhorige verhindert om zijn rechten door de bevoegde rechter te laten beoordelen.¹³³

8.2.1. Inzake de mogelijkheid om een geschil aan de (bevoegde) rechter voor te leggen

39. Bij artikel 7 van de kraakwet (*supra* nr. 15) wordt in het Gerechtelijk Wetboek een artikel 1344octies ingevoegd dat aan elkeen met een recht of titel op het betrokken goed de mogelijkheid biedt om bij verzoekschrift op tegenspraak of, in geval van volstreekte noodzakelijkheid, bij eenzijdig verzoekschrift een vordering bij de vrederechter in te leiden tot uithuiszetting. De inleiding van zulke vordering bij eenzijdig verzoekschrift heeft tot gevolg dat de bezetters van het beoogde goed kunnen worden geconfronteerd met een uitvoerbare

¹²⁹ GwH 24 september 2020, nr. 115/2020, B.7.1.

¹³⁰ GwH 25 juni 2020, nr. 95/2020, B.3, met verwijzing naar EHRM 12 juli 2001, *Ferrazzini t. Italië*; EHRM 23 februari 2006, *Stere e.a. t. Roemenië*; 3 augustus 2006, *Stingaciu en Tudor t. Roemenië*; EHRM 14 april 2009, *S.C. Ghepardul S.R.L. t. Roemenië*; EHRM 23 juli 2009, *Joubert t. Frankrijk*; EHRM 6 oktober 2009, *Poniatowski t. Frankrijk*.

¹³¹ GwH 24 september 2020, nr. 123/2020, B.3.4; GwH 17 december 2020, nr. 167/2020, B.5.3, met verwijzing naar EHRM 12 juli 2001, *Ferrazzini t. Italië*.

¹³² GwH 16 januari 2020, nr. 7/2020, B.8.3.

¹³³ GwH 22 oktober 2020, nr. 140/2020, B.6.1, met verwijzing naar EHRM 27 juli 2007, *Efstathiou e.a. t. Griekenland*, §24; EHRM 24 februari 2009, *L'Erblière ASBL t. België*, §35.

gerechtelijke beslissing waarbij hun uithuiszetting wordt bevolen, zonder dat zij hieromtrent voorafgaandelijk tegenspraak hebben kunnen voeren. In arrest 39/2020 komt het Hof tot de conclusie dat zulke maatregel geen schending uitmaakt van het recht op toegang tot de rechter of van het recht op een eerlijk proces in zoverre de mogelijkheid om de vordering tot uithuiszetting bij eenzijdig verzoekschrift in te leiden, in die zin wordt geïnterpreteerd dat zij zich beperkt tot de gevallen waarin het, ondanks de pogingen van de verzoeker, voor hem niet mogelijk is geweest om de identiteit van zelfs één van de bezetters van het goed te bepalen. In die situatie is het niet onredelijk om de houder van een recht of titel op het bezette goed de mogelijkheid te bieden om de zaak bij eenzijdig verzoekschrift bij de vrederechter aanhangig te maken, gezien hem anders elke mogelijkheid van toegang tot de rechter wordt onzegd.¹³⁴

In hetzelfde arrest vernietigt het Hof artikel 12 van de kraakwet, dat de procureur des Konings de bevoegdheid toekent om, op vraag van de eigenaar van het pand, de ontruiming te bevelen. Wanneer het niet-bewoonde en zonder titel of recht bezette goed de woonplaats van de betrokken personen uitmaakt, vormt het bevel tot ontruiming van de procureur des Konings een inmenging in hun recht op eerbiediging van het privéleven en in hun recht op onschendbaarheid van de woning. Het komt het openbaar ministerie niet toe maatregelen te bevelen die afbreuk doen aan de individuele rechten en vrijheden. Maatregelen die een dwangmaatregel of een schending van individuele rechten en vrijheden veronderstellen, mogen enkel worden uitgevoerd met de toestemming en onder de controle van een rechter.¹³⁵

40. Het feit dat geen specifiek beroep openstaat tegen de weigering van de ambtenaar van de burgerlijke stand om de erkenning van een kind te akteren, doet afbreuk aan het recht op toegang tot een rechter. De betrokkene die wordt geconfronteerd met zulke weigeringsbeslissing heeft immers enkel nog de mogelijkheid om de gerechtelijke vaststelling van een afstammingsband te vorderen via de familierechtbank. In dergelijk geval zal de erkenner van het kind, bij ontstentenis van een biologische band, elke mogelijkheid worden onzegd om een afstammingsband te hebben.¹³⁶ Het komt bijgevolg aan de wetgever toe om een jurisdictioneel beroep te organiseren tegen de weigering van een erkenning.

41. Ook de vaststelling dat artikel 14, §1, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State niet voorziet in de mogelijkheid voor de adressaat van een beslissing van de Commissie voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer inzake toegang tot het Rijksregister om een beroep tot nietigverklaring in te stellen bij de Raad, maakt een discriminerende aantasting van het recht op toegang tot de rechter uit. Het staat aan de verwijzende rechter om een einde te maken aan deze schending.¹³⁷

8.2.2. Inzake de toegang tot de strafuitvoeringsrechtbank

¹³⁴ GwH 12 maart 2020, nr. 39/2020, B.25.1.

¹³⁵ GwH 12 maart 2020, nr. 39/2020, B.32.2, met verwijzing naar GwH 6 december 2018, nr. 174/2018, B.14.4.

¹³⁶ GwH 7 mei 2020, nr. 58/2020, B.27.4.

¹³⁷ GwH 28 mei 2020, nr. 74/2020, B.8.3 – B.9; Er moet worden opgemerkt dat deze regeling intussen is gewijzigd. Voortaan worden de beslissingen inzake toegang tot het Rijksregister toevertrouwd aan de minister van Binnenlandse Zaken. Diens beslissingen kunnen met een beroep voor de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State worden bestreden.

42. Krachtens de artikelen 2 en 3 van de wet van 21 december 2017 kan de strafrechter bij het opleggen van een gevangenisstraf van 3 jaar of meer in een beveiligingsperiode voorzien. Een beveiligingsperiode is een minimale termijn vóór welke de veroordeelde niet in vrijheid kan worden gesteld. In arrest 147/2020 diende het Hof zich te buigen over de vraag of deze maatregel geen afbreuk doet aan het recht op toegang tot de strafuitvoeringsrechtbank, zoals vervat in de artikelen 13 en 157, vierde lid, van de Grondwet. De beveiligingsperiode heeft immers een rechtstreekse invloed op de datum van toelaatbaarheid tot de voorwaardelijke invrijheidstelling of tot de voorlopige invrijheidstelling met het oog op de verwijdering van het grondgebied of met het oog op de overlevering aan een andere Staat, welke maatregelen uitmaken waarover enkel de strafuitvoeringsrechtbank zich mag uitspreken.

Het Hof overweegt dat, hoewel de beveiligingsperiode geen nieuwe straf vormt, zij wel tot gevolg heeft de opgelegde straf te verzwaren. Door die uit te spreken, kan de strafrechter overigens geen rekening houden met de re-integratiemogelijkheden van de betrokkene of met diens gedrag tijdens de uitvoering van de straf, aangezien zij wordt uitgesproken vóór de aanvang ervan. De beveiligingsperiode vormt derhalve een maatregel die ter beschikking staat van de strafrechter zodat hij de dader van het gepleegde misdrijf adequaat kan bestraffen en maakt bijgevolg integraal deel uit van de straf. Door de strafrechter toe te laten die uit te spreken, doet de wetgever geen afbreuk aan de bevoegdheden die de Grondwetgever heeft willen toevertrouwen aan de strafuitvoeringsrechtbanken.¹³⁸

8.2.3. *Inzake vormvoorschriften en termijnen*

43. Indien de verzoekende partij voor de Raad van State de termijnen voor het toesturen van de memorie van wederantwoord of van de toelichtende memorie bij de Raad van State niet eerbiedigt, doet de afdeling rechtspraak van de Raad van State zonder verwijl uitspraak en stelt zij het ontbreken van het vereiste belang vast krachtens artikel 21, tweede lid van de wetten op de Raad van State. Deze zogenaamde hakbijprocedure strekt ertoe de duur van de procedure voor de afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State in te korten, teneinde de achterstand van dat rechtscollege weg te werken.¹³⁹ In arrest 24/2020 oordeelde het Hof dat deze maatregel nog steeds gerechtvaardigd is, ondanks de positieve evolutie in de gerechtelijke achterstand bij de Raad van State.¹⁴⁰

44. Artikel II.23 van het Vlaamse Bestuursdecreet bepaalt wat onder het tijdstip van verzending en van ontvangst van een bericht moet worden begrepen in een elektronische context. Meer bepaald voorziet deze bepaling erin dat een bericht wordt geacht verzonden te zijn op het tijdstip waarop het bericht het informatiesysteem verlaat dat de overheidsinstantie gebruikt. Als de overheidsinstantie en de geadresseerde gebruikmaken van hetzelfde informatiesysteem, geldt het tijdstip waarop het bericht toegankelijk wordt voor de geadresseerde als tijdstip van

¹³⁸ GwH 19 november 2020, nr. 147/2020, B.7.1-B.7.2.

¹³⁹ Eerder oordeelde het Hof reeds meermaals dat deze beperking van het recht van toegang tot de Raad van State niet zonder redelijke verantwoording is, zie GwH 4 april 1995, nr. 32/95; GwH 6 mei 1997, nr. 27/97; GwH 15 juli 1999, nr. 94/99; GwH 19 januari 2000, nr. 4/2000; GwH 3 mei 2000, nr. 50/2000; GwH 31 juli 2013, nr. 112/2013; GwH 16 juli 2015, nr. 103/2015; GwH 17 november 2016, nr. 144/2016; GwH 9 november 2017, nr. 128/2017; GwH 13 februari 2020, nr. 24/2020.

¹⁴⁰ GwH 13 februari 2020, nr. 24/2020, B.6.2-B.6.3.

verzending door de overheidsinstantie en als tijdstip van ontvangst door de geadresseerde. Tot slot geldt als tijdstip van ontvangst van een elektronisch bericht door een overheidsinstantie, het tijdstip waarop het bericht het informatiesysteem bereikt dat die overheidsinstantie gebruikt.

Hoewel die bepaling een weerslag heeft op de berekening van termijnen wanneer met het tijdstip van verzending of ontvangst rekening wordt gehouden voor het bepalen van het startpunt van de termijn, kan deze bepaling niet rechtstreeks tot gevolg hebben dat een termijn zou beginnen lopen vóór de geadresseerde daar kennis van heeft kunnen nemen. Dat zal immers niet het gevolg zijn van artikel II.23, doch wel van de bepaling die regelt op welke wijze die termijn moet worden berekend. Aldus doet artikel II.23 van het Vlaamse Bestuursdecreet niet op onevenredige wijze afbreuk aan de rechten van de betrokken rechtsonderhorigen.¹⁴¹

45. Artikel 19, tweede lid van de gecoördineerde wetten op de Raad van State roept de verplichting in het leven om, in de betekening van de individuele administratieve akte of beslissing, het bestaan van de beroepen tot nietigverklaring alsmede de in acht te nemen vormvoorschriften en termijnen, en de modulering van de aanvang van de verjaringstermijnen te vermelden. Het Hof oordeelde dat die bepaling een schending inhoudt van de artikelen 10, 11 en 13 van de Grondwet in zoverre dergelijke verplichting niet bestaat bij de betekening van een administratieve jurisdictionele beslissing. De vermelding van het bestaan van rechtsmiddelen in de betekening van een jurisdictionele beslissing is immers een essentieel element van het algemeen beginsel van behoorlijke rechtsbedeling en van het recht op toegang tot de rechter.¹⁴² In afwachting van een optreden van de wetgever staat het aan de verwijzende rechter om een einde te maken aan de vastgestelde ongrondwettigheid door de regeling die is neergelegd in artikel 19, tweede lid, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State naar analogie toe te passen.

46. Voorts diende het Hof zich uit te spreken over het verschil in behandeling dat zijn oorsprong vindt in een verschil in interpretatie, door de Raad van State en door het Hof van Cassatie, van het mandaat *ad litem*, zoals ingesteld bij artikel 440, tweede lid van het Gerechtelijk Wetboek. In tegenstelling tot de Raad van State, interpreteert het Hof van Cassatie die bepaling in die zin dat het ervan uitgaat dat de advocaat de rechtspersoon vertegenwoordigt en dat het orgaan van die rechtspersoon regelmatig de beslissing heeft genomen om in rechte te treden. Het Grondwettelijk Hof brengt zijn arrest nr. 42/98 in herinnering, waarin het oordeelde dat de artikelen 10 en 11 van de Grondwet niet waren geschonden gelet op de specifieke kenmerken van het objectieve contentieux dat aan de Raad van State is toevertrouwd.¹⁴³ Later voegde artikel 7, 5° van de wet van 20 januari 2014 echter een laatste lid toe aan artikel 19 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, luidende als volgt: “Behoudens bewijs van het tegendeel, wordt de advocaat verondersteld gemandateerd te zijn door de handelingsbekwame persoon die hij beweert te vertegenwoordigen”. Het Hof oordeelt dat deze wijziging niet tot gevolg heeft dat de interpretatie van het mandaat *ad litem*, die voordien door de Raad van State in aanmerking werd genomen, zonder redelijke verantwoording was.¹⁴⁴

¹⁴¹ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.30.3.

¹⁴² GwH 16 juli 2020, nr. 107/2020, B.9.2.

¹⁴³ GwH 15 oktober 2020, nr. 134/2020, B.8.1, met verwijzing naar GwH 22 april 1998, nr. 42/98.

¹⁴⁴ GwH 15 oktober 2020, nr. 134/2020, B.8.3.

47. Artikel 88, §1 van de wet van 4 april 2014 betreffende de verzekeringen voorziet in een korte verjaringstermijn van drie jaar voor de rechtsvorderingen voortvloeiend uit een verzekeringsovereenkomst. Hiermee vormt deze bepaling een afwijking op de gemeenrechtelijke verjaringsregeling. De korte verjaringstermijn is, enerzijds, gebaseerd op de wil van de wetgever om het risico van verlies van de bewijzen in geval van een schadegeval te voorkomen en, anderzijds, op de noodzaak om een goede werking van de verzekeringsmaatschappijen te waarborgen.¹⁴⁵ Het Grondwettelijk Hof oordeelt dat deze korte verjaringstermijn geen onevenredige beperking van de rechten van de betrokken personen met zich meebrengt. Zij verhindert de verzoeker immers niet om zijn vordering tijdig in te stellen.¹⁴⁶ Daarenboven geniet de wetgever een ruime beoordelingsbevoegdheid wanneer hij deze aangelegenheid regelt. Inzake verjaring is er immers een zodanige verscheidenheid aan situaties dat uniforme regels in het algemeen niet haalbaar zijn.¹⁴⁷

48. In arrest 145/2020 buigt het Hof zich over de verenigbaarheid van artikel 45, §2 van het decreet van 9 november 2018, met het recht op toegang tot de rechter. Overeenkomstig die bepaling hoeft een eenzijdig verzoekschrift inzake huurgeschillen, in afwijking van artikel 1026 van het Gerechtelijk Wetboek, niet noodzakelijk te worden ondertekend door een advocaat. Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat de decreetgever een eenvoudige en laagdrempelige procedure voor de vrederechter wilde organiseren voor de huurgeschillen die onder zijn bevoegdheid vallen. Door voor de geschillen over huurovereenkomsten betreffende de hoofdverblijfplaats van de huurder en betreffende de huisvesting voor studenten het vereiste van een ondertekening door een advocaat weg te laten, kunnen tijd en kosten worden bespaard. Aldus doen de bestreden bepalingen geen afbreuk aan het recht op toegang tot de rechter.¹⁴⁸

49. In arrest 168/2020 bevestigt het Hof dat een termijn van drie maanden na de bekendmaking van de wet om een verzoekschrift tot schorsing ontvankelijk in te dienen, geen schending uitmaakt van het Unierecht. Uit vaste rechtspraak van het Hof van Justitie vloeit immers voort dat, bij gebrek aan een harmonisering op Europees niveau, de jurisdictionele beroepen die binnen een lidstaat zijn georganiseerd teneinde de inachtneming van het recht van de Europese Unie te waarborgen, krachtens het beginsel van procedurele autonomie door de nationale procedureregels worden beheerst. Voorts wordt, volgens het Hof van Justitie, het beginsel van procedurele autonomie omringd door twee andere beginselen, namelijk het gelijkwaardigheidsbeginsel en het doeltreffendheidsbeginsel.¹⁴⁹ De termijn van drie maanden om een vordering tot schorsing bij het Hof in te stellen, doet geen afbreuk aan die beginselen. De ontvankelijkheidstermijn van drie maanden geldt immers zowel wanneer de schending van het Europese recht wordt aangevoerd als wanneer de schending van het Europese recht niet wordt aangevoerd.¹⁵⁰ Bovendien is de termijn voldoende lang om een daadwerkelijk rechtsmiddel voor

¹⁴⁵ GwH 22 oktober 2020, nr. 140/2020, B.8.

¹⁴⁶ GwH 22 oktober 2020, nr. 140/2020, B.9.2.

¹⁴⁷ GwH 22 oktober 2020, nr. 140/2020, B.5.

¹⁴⁸ GwH 12 november 2020, nr. 145/2020, B.11.2.

¹⁴⁹ GwH 17 december 2020, nr. 168/2020, B.4.2, met verwijzing naar HvJ, grote kamer, 13 maart 2007, C-432/05, *Unibet*, punten 37-43 en HvJ, grote kamer, 27 februari 2018, C-64/16, *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*, punten 31-37.

¹⁵⁰ GwH 17 december 2020, nr. 168/2020, B.4.4.

te bereiden en in te stellen en maakt hij bijgevolg de uitoefening van de door de Europese rechtsorde verleende rechten in de praktijk niet onmogelijk of uiterst moeilijk.¹⁵¹

8.2.4. *Inzake de voorafgaande uitputting van een georganiseerd administratief beroep*

50. Artikel 138^{undecies}, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek voorziet in de vereiste van de uitputting van het georganiseerd administratief beroep alvorens een vordering tegen de belastingadministratie bij de rechtbank van eerste aanleg aanhangig kan worden gemaakt. Inzake inkomstenbelastingen bepaalt artikel 366 van het WIB 1992 dat de belastingplichtige tegen de op zijn naam gevestigde aanslag bezwaar kan indienen bij de adviseur-generaal van de administratie belast met de vestiging van de inkomstenbelastingen. Inzake gemeentebelastingen dient het bezwaar te worden ingediend bij het college van burgemeester en schepenen (thans in het Waalse Gewest, het gemeentecollege). De maatregel is naar het oordeel van het Grondwettelijk Hof niet zonder redelijke verantwoording omdat de wetgever een snelle en efficiënte afhandeling van de geschillen over de verschuldigde belastingen mogelijk wilde maken, zonder afbreuk te doen aan de rechten van verdediging van de belastingplichtige en zonder de werklast van de hoven en rechtbanken te vermeerderen.¹⁵² De verplichting om een georganiseerd administratief beroep uit te putten, neemt niet weg dat de indiener van het bezwaar zijn betwisting kan voorleggen aan een onafhankelijke en onpartijdige rechter, zonder dat hij verhinderd wordt middelen voor te leggen die hij niet had aangevoerd in zijn administratief beroep.¹⁵³ Bovendien raakt deze maatregel niet aan de essentie van het recht op toegang tot de rechter. Er werd immers voorzien in een termijn waarna, bij stilzitten van de administratie, de rechtbank alsnog kan worden geadieerd. Die termijn, die zes maanden bedraagt en wordt verlengd tot negen maanden bij een ambtshalve aanslag, is niet zonder redelijke verantwoording.¹⁵⁴

51. In hetzelfde arrest brengt het Hof in herinnering dat er geen algemeen rechtsbeginsel bestaat dat eenieder die het voorwerp is van een bestuurshandeling het recht op een georganiseerd administratief beroep tegen deze handeling verleent.¹⁵⁵ Het komt de bevoegde wetgever toe om, rekening houdend met de autonomie van de administratieve overheden die de belastingen opleggen, te oordelen of een administratief beroep moet worden georganiseerd. De wetgever kan derhalve redelijkerwijs van oordeel zijn dat ook belastinggeschillen verplicht aan een voorafgaand georganiseerd administratief beroep moeten worden onderworpen. Die regeling waarborgt dat geschillen inzake belastingen snel en efficiënt kunnen worden afgehandeld en dat de fiscus de mogelijkheid krijgt om zijn eventuele vergissingen recht te zetten. Daardoor wordt ook vermeden dat de rechterlijke macht zou worden overstelpt met vorderingen die kennelijk ongegrond zijn.¹⁵⁶

8.2.5. *Inzake de voorafgaande uitputting van een beroep binnen de onderneming*

¹⁵¹ GwH 17 december 2020, nr. 168/2020, B.4.5.

¹⁵² GwH 28 mei 2020, nr. 71/2020, B.7.1.

¹⁵³ GwH 28 mei 2020, nr. 71/2020, B.7.3.

¹⁵⁴ GwH 28 mei 2020, nr. 71/2020, B.7.4.

¹⁵⁵ GwH 28 mei 2020, nr. 71/2020, B.12.2, zie ook GwH 23 april 2015, nr. 44/2015, B.43.2 en GwH 23 april 2015, nr. 45/2015, B.6.1.

¹⁵⁶ GwH 28 mei 2020, nr. 71/2020, B.13.2.

52. Het recht op toegang tot een rechter kan worden onderworpen aan ontvankelijkheidsvoorwaarden, voor zover ze voorspelbaar zijn en ze er niet toe leiden dat dit recht op zodanige wijze wordt beperkt dat de kern ervan wordt aangetast en de rechtsonderhorige wordt verhinderd gebruik te maken van een beschikbaar rechtsmiddel.¹⁵⁷ Uit de artikelen 30, 31 en 31*bis* van de wet van 4 december 2007 volgt dat een beroep dat voor de arbeidsrechtbank werd ingesteld betreffende de inhoud van de inlichtingen inzake sociale verkiezingen, slechts ontvankelijk is indien vooraf bezwaar werd ingediend binnen de onderneming en dit binnen zeven dagen na de aanplakking. Het Hof overweegt dat deze ontvankelijkheidsvoorwaarde redelijk verantwoord is door de noodzaak om geschillen in eerste instantie binnen de onderneming te laten oplossen teneinde, enerzijds, geschillen sneller op te lossen en, anderzijds, te vermijden dat de hoven en rechtbanken worden overstelpt met geschillen die in een eerdere fase zouden kunnen worden geregeld.¹⁵⁸ Daarnaast is de relatief korte termijn van zeven dagen om het bezwaar in te dienen, redelijk verantwoord door de wil van de wetgever om het verloop van de verkiezingsprocedure niet bovenmatig te vertragen.¹⁵⁹ Tot slot is de vaststelling van het aanvangspunt van de termijn om een bezwaar in te dienen op de datum van aanplakking, en niet op de dag van de kennisgeving ervan aan de betrokken representatieve werknemersorganisaties, pertinent gelet op de noodzaak om de termijnen van de wettelijke kalender van de sociale verkiezingen in acht te nemen.¹⁶⁰

8.2.6. *Inzake het voorafgaande aanbod van minnelijke schikking*

53. Het recht op toegang tot de rechter kan in sommige omstandigheden afhankelijk worden gemaakt van een verplichting om een procedure van minnelijke schikking te voeren alvorens een vordering tot schadevergoeding voor de bevoegde rechter in te stellen, waarbij een dergelijke verplichting een gewettigd doel nastreeft, namelijk het beginsel van de proceseconomie waarborgen, en de partijen toelaat hun geschillen doeltreffend te regelen zonder optreden van de rechtbanken.¹⁶¹ Artikel 5 van de wet van 10 februari 2003 verplicht de openbare rechtspersoon die een vordering tot schadeloosstelling of een regresvordering wil instellen tegen een lid van zijn personeel, hem vooraf een aanbod tot minnelijke schikking te formuleren. Zulke verplichting houdt geen onevenredige gevolgen in wat betreft het recht tot toegang tot de rechter van de betrokken openbare rechtspersoon, gelet op het nagestreefde doel om zoveel mogelijk de tussenkomst van de reeds overbevraagde rechter te vermijden en de geschillen in der minne op te lossen.¹⁶²

8.2.7. *Inzake het belang*

54. Door op onweerlegbare wijze te vermoeden dat natuurlijke personen of rechtspersonen andere dan de Belgische Staat, de gemeenschappen, de gewesten en de Gemeenschappelijke

¹⁵⁷ GwH 15 oktober 2020, nr. 137/2020, B.6, met verwijzing naar EHRM 19 juni 2001, *Kreuz t. Polen*; EHRM 11 oktober 2001, *Rodriguez Valin t. Spanje*; 10 januari 2006, *Teltronic-CATV t. Polen*, en EHRM 12 november 2002, *Zvolský en Zvolská t. Tsjechische Republiek*.

¹⁵⁸ GwH 15 oktober 2020, nr. 137/2020, B.8.

¹⁵⁹ GwH 15 oktober 2020, nr. 137/2020, B.9.1.

¹⁶⁰ GwH 15 oktober 2020, nr. 137/2020, B.9.2.

¹⁶¹ GwH 26 november 2020, nr. 158/2020, B.4.3, met verwijzing naar EHRM 26 maart 2015, *Momčilović t. Kroatië*.

¹⁶² GwH 26 november 2020, nr. 158/2020, B.5-B.6.

Gemeenschapscommissie nooit belang hebben bij het inroepen van de schending van de in artikel 14*bis*, eerste lid, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State bedoelde mechanismen van samenwerkingsfederalisme en door die personen bijgevolg uit te sluiten van elke mogelijkheid om de schending van die vormen in te roepen, beperkt deze bepaling het recht van een categorie van rechtzoekenden op toegang tot de rechter op onevenredige wijze. Bijgevolg vernietigt het Hof artikel 14*bis*, eerste lid, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State.¹⁶³

55. In de interpretatie dat een verzoekende partij tijdens de gehele duur van de rechtspleging over een actueel belang dient te beschikken en dat de verzoekende partij die een benoeming bestrijdt, haar belang bij de nietigverklaring noodzakelijk verliest wanneer zij de benoeming niet meer kan ambiëren omdat de geldigheidsduur van de wervingsreserve waarop de benoeming is gebaseerd, in de loop van de procedure verstrijkt, zodat zij enkel nog een beoordeling van de grond van de zaak kan verkrijgen door in de loop van de procedure een verzoek tot schadevergoeding tot herstel in te dienen, brengt artikel 19, eerste lid van de gecoördineerde wetten op de Raad van State een discriminerende aantasting van het recht op toegang tot de rechter met zich mee.¹⁶⁴

8.2.8. *Inzake financiële drempels*

56. Het recht op toegang tot een rechter kan het voorwerp uitmaken van financiële beperkingen, voor zover die beperkingen geen afbreuk doen aan de essentie zelf van dat recht. De beperkingen van dat recht moeten redelijk evenredig zijn met het gewettigde doel dat zij nastreven. De reglementering dienaangaande moet de rechtszekerheid en de goede rechtsbedeling nastreven en mag dus geen beperkingen opleveren die de rechtzoekende verhinderen de inhoud van zijn geschil voor de bevoegde rechter te brengen.¹⁶⁵

57. De wet van 19 maart 2017 richt een Begrotingsfonds voor de juridische tweedelijnsbijstand op. De opbrengsten van het fonds worden gebruikt ter financiering van de vergoedingen van de advocaten belast met de juridische tweedelijnsbijstand alsmede van de kosten verbonden aan de organisatie van de bureaus voor juridische bijstand. Het fonds wordt gefinancierd met bijdragen die worden geïnd in het kader van gerechtelijke procedures. De wetgever heeft voorzien in een forfaitaire bijdrage van twintig euro. Volgens het Grondwettelijk Hof maakt de verplichte bijdrage aan het Begrotingsfonds *an sich* geen onevenredige beperking uit op het recht tot toegang tot de rechter. De wet van 19 maart 2017 voorziet immers in een aantal uitzonderingen voor bepaalde categorieën van personen die zich in een financieel kwetsbare positie bevinden. Voor de andere rechtzoekenden kunnen dergelijke kosten niet worden geacht op zichzelf een onoverkomelijk obstakel te vormen voor de toegang tot de rechter.¹⁶⁶

Ook het gegeven dat de bijdrage aan het Begrotingsfonds voor de juridische tweedelijnsbijstand enkel wordt gedragen door de rechtzoekenden en niet door alle belastingplichtigen maakt geen schending uit van het recht op toegang tot de rechter, noch een onverantwoord verschil in

¹⁶³ GwH 1 oktober 2020, nr. 130/2020, B.4; zie ook GwH 24 oktober 2019, nr. 147/2019, B.11.3.

¹⁶⁴ GwH 9 juli 2020, nr. 105/2020, B.11.3-B.12.1.

¹⁶⁵ GwH 13 februari 2020, nr. 22/2020, B.6.4, met verwijzing naar EHRM 7 juli 2009, *Stagno t. België* en EHRM 29 maart 2011, *RTBF t. België*.

¹⁶⁶ GwH 13 februari 2020, nr. 22/2020, B.7.3-B.7.4.

behandeling. Met de forfaitaire bijdrage van twintig euro voor personen die betrokken zijn in gerechtelijke procedures, beoogt de wetgever om, in overeenstemming met artikel 23, derde lid, 2°, van de Grondwet, de juridische bijstand te waarborgen voor diegenen die anders hun fundamenteel recht op toegang tot de rechter niet zouden kunnen uitoefenen (*infra* nr. xx). Dat doel kan verantwoorden dat de bijdrage wordt opgelegd aan de rechtzoekenden die geacht worden over de nodige financiële draagkracht beschikken.¹⁶⁷

Wel maakt de maatregel een schending uit van het recht op toegang tot de rechter in zoverre de bijdrage aan het Begrotingsfonds verschuldigd is per eisende of verzoekende partij voor inleidende akte in zaken die volgens de burgerlijke en de administratieve rechtspleging worden behandeld. De rechter zal dit bedrag immers vereffenen in de eindbeslissing, wat tot gevolg heeft dat de in het ongelijk gesteld partij, wanneer zij zelf geen juridische tweedelijnsbijstand of rechtsbijstand geniet, de betaling opgelegd kan krijgen van een forfaitaire bijdrage die heel wat hoger is dan het door de wetgever vastgelegde bedrag van twintig euro. In die zin maakt de maatregel een onevenredige beperking uit van het recht op toegang tot de rechter.¹⁶⁸

58. Daarnaast doet de verplichte bijdrage aan het Begrotingsfonds eveneens afbreuk aan het recht op toegang tot de rechter voor zover niet werd voorzien in een vrijstelling van deze bijdrage voor een persoon die is toegelaten tot een collectieve schuldenregeling en in het kader van die regeling hoger beroep instelt tegen een beslissing van de arbeidsrechtbank die geen betrekking heeft op de toelating tot de collectieve schuldenregeling. Overeenkomstig artikel 4, § 2, tweede lid, 4°, van de wet van 19 maart 2017 zijn immers niet alle gedinginleidende akten inzake de collectieve schuldenregeling vrijgesteld van het betalen van een bijdrage aan het Begrotingsfonds voor de juridische tweedelijnsbijstand, maar enkel de gedinginleidende akte inzake de toelating tot de collectieve schuldenregeling, zoals bedoeld in artikel 1675/4 van het Gerechtelijk Wetboek. Aldus kan een persoon die zich in een collectieve schuldenregeling bevindt en die, in het kader van dergelijke regeling, hoger beroep instelt tegen een beslissing van de arbeidsrechtbank wanneer, bijvoorbeeld, de herroeping werd uitgesproken van de beschikking van toelaatbaarheid of van de minnelijke of gerechtelijke aanzuiveringsregeling, de vrijstelling niet genieten. Bovendien zal die persoon, gelet op de aard van de procedure van de collectieve schuldenregeling, de door hem betaalde bijdrage niet kunnen terugvorderen wanneer hij in het gelijk wordt gesteld.¹⁶⁹

Voorts bevestigt het Grondwettelijk Hof dat de vrijstelling voor het betalen van de bijdrage aan het Begrotingsfonds niet enkel van toepassing is op de gedinginleidende akten inzake de toelating tot de collectieve schuldenregeling ingesteld bij de arbeidsrechtbank, maar ook wanneer deze akten worden ingeleid bij het arbeidshof.¹⁷⁰

59. Tot slot maakt de verplichte bijdrage aan het Begrotingsfonds een schending uit van het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie in zoverre niet wordt voorzien dat de rechter die personen wegens een strafrechtelijk misdrijf veroordeelt, een vrijstelling van de bijdrage aan het Fonds kan verlenen aan de personen die zich op het vlak van hun bestaansmiddelen duidelijk

¹⁶⁷ GwH 13 februari 2020, nr. 22/2020, B.11.2-B.12.1.

¹⁶⁸ GwH 13 februari 2020, nr. 22/2020, B.13.2-B.14.

¹⁶⁹ GwH 12 maart 2020, nr. 38/2020, B.5.1-B.11.2; GwH 4 juni 2020, nr. 80/2020, B.13-B.17.

¹⁷⁰ GwH 4 juni 2020, nr. 80/2020, B.7.1-B.9.3.

bevinden in een situatie die soortgelijk is aan die van de personen die juridische tweedelijnsbijstand genieten.¹⁷¹

8.2.9. *Inzake de wijze van de toegang tot de rechter*

60. In het arrest over de appartementsmede-eigendom (*supra* nr. 29) spreekt het Hof zich uit over de mogelijkheid, voor een mede-eigenaar, om de rechter te vragen een onregelmatige, bedrieglijke of onrechtmatige beslissing van de algemene vergadering te vernietigen of te wijzigen indien die hem een persoonlijk nadeel oplevert. Die vordering moet worden ingesteld binnen een termijn van vier maanden vanaf de datum waarop de algemene vergadering plaatsvond (artikel 577-9, § 2, van het Burgerlijk Wetboek). De vrederechter houdt aldus toezicht op de beslissing van de algemene vergadering (artikel 591, 2°*bis*, van het Gerechtelijk Wetboek). Hij beschikt daarbij niet over een opportuniteitsoordeel, maar hij kan de nietigheid van de beslissing bevelen indien hij van oordeel is dat de inmenging in het eigendomsrecht van bepaalde eigenaars niet evenredig is met het nagestreefde doel.¹⁷²

Aangezien de bestreden bepaling ertoe kan leiden dat een mede-eigenaar afstand moet doen van zijn eigendomsrecht, moet de wetgever voorzien in de bijkomende waarborg dat de vereniging van mede-eigenaars haar beslissing op eigen initiatief aanhangig maakt bij de vrederechter, in afwijking van het voormelde artikel 577-9, § 2, BW, en dat de vrederechter de wettigheid van de beslissing kan beoordelen en, in voorkomend geval, aan een deskundige advies kan vragen over de geschiktheid van het bedrag van de compensatie. Het Hof vernietigt de bestreden bepaling.¹⁷³

8.2.10. *Inzake de territoriale bevoegdheid van de rechtbanken*

61. Door te beslissen om de vorderingen tot erkenning van de status van staatloze samen te brengen bij één familierechtbank binnen het rechtsgebied van elk hof van beroep van het land, heeft de wetgever een maatregel genomen die, gelet op het nagestreefde doel, niet zonder redelijke verantwoording is. De behandeling van de vorderingen tot erkenning van de status van staatloze vereist van de magistraten van de zetel en van het parket specifieke kennis en gericht onderzoek, met name in het internationaal recht en in de buitenlandse wetgevingen. Het is bijgevolg wenselijk dat die magistraten een aangepaste opleiding en documentaire ondersteuning kunnen genieten. Daarenboven verantwoordt het aantal vorderingen met betrekking tot die geschillen niet dat speciaal daartoe opgeleide en gedocumenteerde magistraten worden aangewezen binnen elke familierechtbank.

¹⁷¹ GwH 25 juni 2020, nr. 94/2020, B.4.1-B.7; Daarnaast diende het Hof zich te buigen over de verenigbaarheid van de maatregel met het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie in zoverre de verzekeraar die vrijwillig of gedwongen tussen is gekomen in het geding en die in het ongelijk wordt gesteld op zijn hoger beroep tegen de burgerlijke beschikkingen van het vonnis in eerste aanleg, niet zou kunnen worden veroordeeld tot de betaling van de bijdrage aan het Begrotingsfonds. Het Hof stelde echter vast dat het opgeworpen verschil in behandeling niet bestaat, daar de correctionele rechtbank, wanneer zij uitspraak doet over het hoger beroep dat door de verzekeraar is ingesteld tegen een vonnis van de politierechtbank aangaande de burgerlijke rechtsvordering terwijl deze zitting houdt in strafzaken, de verzekeraar eveneens kan veroordelen tot de bijdrage aan het begrotingsfonds voor de juridische tweedelijnsbijstand, zie GwH 18 juni 2020, nr. 86/2020, B.4-B.10.

¹⁷² GwH 20 februari 2020, nr. 30/2020, B.4.7.

¹⁷³ GwH 20 februari 2020, nr. 30/2020, B.4.9.

Dit brengt geen onevenredige gevolgen voor de betrokken rechtzoekenden met zich mee. In de regel vereisen de procedures tot erkenning van de status van staatloze geen groot aantal verplaatsingen naar het bevoegde rechtscollege. De familierechtbanken die zitting houden ten zetel van elk hof van beroep, zijn in beginsel bereikbaar met het openbaar vervoer en de afstand die, vanuit eender welke plaats binnen het rechtsgebied van het hof van beroep, moet worden afgelegd om zich ernaar te begeven teneinde de procedure in te stellen, kan niet als buitensporig worden beschouwd. Hoewel het juist is dat het instellen van de vordering bij de familierechtbank die bevoegd is voor zijn woonplaats of zijn verblijfplaats, de verzoeker bepaalde voordelen zou bieden, vormt de keuze van de wetgever voor een andere territoriaal bevoegde rechtbank geen onevenredige aantasting van het recht van de verzoeker op toegang tot een rechter.¹⁷⁴

8.2.11. *Inzake het recht op gelijke toegang tot de rechter*

62. In de zaak die aanleiding gaf tot arrest 7/2020 betwistten de verzoekende partijen dat de plaatsvervangende magistraten worden vrijgesteld van het voor werkende magistraten bestaande beroepsbekwaamheidsexamen, zowel om als plaatsvervangende magistraat te worden benoemd als om later als werkend magistraat te worden benoemd. Daardoor zou een discriminatie ontstaan onder rechtsonderhorigen, aangezien zij zich op gelijke wijze moeten onderwerpen aan beslissingen van magistraten die nochtans geen blijk zouden geven van eenzelfde bekwaamheid en geschiktheid.

Het is naar het oordeel van het Grondwettelijk Hof niet zonder redelijke verantwoording dat de plaatsvervangende rechters en raadsheren die als werkend rechter of raadsheer wensen te worden benoemd, zijn vrijgesteld van het examen inzake beroepsbekwaamheid. Zij zijn in beginsel immers reeds geslaagd voor het bij de bestreden wet ingevoegde examen om als plaatsvervangend magistraat te worden benoemd. Voorts is die vrijstelling slechts mogelijk indien zij hun ambt als plaatsvervangend magistraat sinds vijf jaar hebben uitgeoefend en gedurende ten minste vijftien jaar als voornaamste beroepsactiviteit het beroep van advocaat hebben uitgeoefend, hetgeen de nodige beroepservaring aantoont. Daarenboven dienen zij alsnog te slagen voor een mondeling evaluatie-examen. Tot slot vermocht de wetgever bij wijze van overgangsregeling te bepalen dat de plaatsvervangende rechters en raadsheren die reeds vóór de inwerkingtreding van de bestreden wet waren benoemd, worden geacht geslaagd te zijn voor het examen dat toegang verleent tot het ambt van plaatsvervangend rechter en van plaatsvervangend raadsheer. Hun benoeming als plaatsvervangend rechter of raadsheer was overeenkomstig de toenmalige benoemingsvoorwaarden met voldoende waarborgen omringd om een rechtspraak van gelijke kwaliteit te waarborgen.¹⁷⁵

63. In het arrest over de camerawet (*supra* nr. 8) oordeelt het Hof over een mogelijke schending van het gelijkheidsbeginsel, doordat *het in correlatie brengen* van informatie afkomstig van de automatische nummerplaatherkenning met andere lijsten of bepaalde beoordelingscriteria, toegestaan door artikel 44/11/3*decies*, § 4, van de wet op het politieambt, ingevoegd bij artikel

¹⁷⁴ GwH 18 juni 2020, nr. 84/2020, B.5.1-B.5.3

¹⁷⁵ GwH 16 januari 2020, nr. 7/2020, B.17.1. Zie ook GwH 3 maart 1999, nr. 29/99, B.7.2-B.7.4 en GwH 6 december 2012, nr. 146/2012 van 6 december 2012, B.5.3-B.7.

35 van de wet van 21 maart 2018, niet aan dezelfde waarborgen is onderworpen als de *observatie, als bijzondere opsporingsmethode*, waarin is voorzien in artikel 47sexies van het Wetboek van strafvordering. De bestreden wet voorziet niet in een daadwerkelijke rechterlijke controle op de correlatie en de toegang tot de gegevens en zou daardoor het recht op een eerlijk proces en het recht van verdediging schenden.¹⁷⁶

Het in correlatie brengen van bepaalde gegevens is geen bijzondere opsporingsmethode. De observatie beoogt in de regel het verzamelen van nieuwe gegevens, terwijl het in correlatie brengen betrekking heeft op bestaande gegevens, die zijn verzameld op een wijze die met afdoende waarborgen is omringd. Beide technieken zijn dus niet onderworpen aan dezelfde waarborgen. Het in correlatie brengen van gegevens valt niet onder de controle van de kamer van inbeschuldigingstelling bij het afsluiten van een opsporingsonderzoek. Zoals elk overheidsorgaan kan evenwel ook het in correlatie brengen van bepaalde gegevens door de politiediensten aan een rechterlijke controle worden onderworpen. De bevoegde rechter dient bij zijn wettigheidstoetsing van de maatregel de naleving van het evenredigheidsbeginsel te betrekken.¹⁷⁷

64. Artikel 13 van de Grondwet en artikel 6, lid 1 EVRM houden een recht in op toegang tot de bevoegde rechter (*supra* nr. 38). De regels rond het voorrecht van rechtsmacht voor magistraten die onder dat recht vallen, strekken ertoe te voorkomen dat, enerzijds, roekeloze, onverantwoorde of tergende vervolgingen zouden worden ingesteld tegen de personen op wie die regeling van toepassing is en, anderzijds, diezelfde personen te streng of met te veel toegevendheid zouden worden behandeld.¹⁷⁸ Het voorrecht is niet in strijd met artikel 6 EVRM op voorwaarde dat de gewaarborgde rechten, die de begunstigde worden ontzegd, op redelijke wijze worden gecompenseerd door andere middelen.¹⁷⁹

De bepalingen waarover het Hof zich buigt in arrest 124/2020 voorzien voor de magistraten, alsook voor de personen lastens wie een onderzoek wordt gevoerd wegens misdrijven die samenhangend zijn met de misdrijven waarvan de magistraat wordt verdacht, in afwijking van het gemeen strafprocesrecht, niet in het optreden van een onderzoeksgerecht om, bij het afsluiten van het gerechtelijk onderzoek, de rechtspleging te regelen.¹⁸⁰ Het Hof stelt echter vast dat artikel 127 van het Wetboek van strafvordering (overeenkomstig hetwelk de onderzoeksrechter het dossier verzendt naar de procureur des konings wanneer hij oordeelt dat zijn onderzoek voltooid is) zo kan worden geïnterpreteerd dat het ook van toepassing is op een gerechtelijk onderzoek dat werd gevoerd door een raadsheer-onderzoeksrechter overeenkomstig artikel 480 van het Wetboek van strafvordering (waarbij magistraten worden aangewezen voor het ambt van officier van de gerechtelijke politie en het ambt van onderzoeksrechter bij de vervolging en het onderzoek van misdaden en wanbedrijven door

¹⁷⁶ GwH 20 februari 2020, nr. 27/2020, B.20-B.21.1.

¹⁷⁷ GwH 20 februari 2020, nr. 27/2020, B.21.3-B.21.5.

¹⁷⁸ GwH 24 september 2020, nr. 124/2020, B.8.1-B.8.2, met verwijzing naar EHRM 15 juli 2003, *Ernst e.a. t. België*, § 50.

¹⁷⁹ GwH 24 september 2020, nr. 124/2020, B.8.1-B.8.2, met verwijzing naar EHRM 15 juli 2003, *Ernst e.a. t. België*, § 53 en EHRM 30 januari 2003, *Cordova t. Italië*, § 65.

¹⁸⁰ GwH 24 september 2020, nr. 124/2020, B.9.1.

rechters buiten hun ambt gepleegd). In die interpretatie zijn de in het geding zijnde bepalingen bestaanbaar met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet.¹⁸¹

65. De afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State neemt kennis van de beroepen tot nietigverklaring die zijn gericht tegen de beslissingen van de aanbestedende instanties die overheden zijn in de zin van artikel 14, § 1, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State. De gewone rechter neemt kennis van de annulatieberoepen die zijn gericht tegen de beslissingen van de aanbestedende instanties die geen overheden zijn.¹⁸²

Het verschil in behandeling berust op een objectief criterium, nl. de hoedanigheid van de aanbestedende instantie.¹⁸³ De omstandigheid dat een privaatrechtelijke vennootschap nauw verbonden is met overheden, dat haar een opdracht van algemeen belang is toevertrouwd en dat zij beslissingen kan nemen die derden binden, impliceert niet dat die vennootschap zich in een situatie zou bevinden die objectief identiek is aan die van een openbare dienst in de organieke zin, rekening houdend met haar privaatrechtelijke structuur. In dat opzicht is het pertinent dat alleen de handelingen die ressorteren onder de imperiumbevoegdheid waarmee die vennootschap is bekleed, onder de jurisdictie vallen van de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, waarbij die handelingen kunnen worden geacht een overheersend publiekrechtelijk aspect te vertonen, in tegenstelling tot de andere handelingen.¹⁸⁴

Het verschil in behandeling brengt naar het oordeel van het Grondwettelijk Hof geen onevenredige beperking van de rechten van de rechtzoekende met zich mee. Het onderwerp van het beroep, de personen die de vernietiging kunnen vorderen, de termijnen, de normen aan de hand waarvan de wettigheid van de beslissingen van de aanbestedende instanties moet worden nagegaan, alsook de gevolgen van die beslissingen zijn immers identiek, ongeacht de verhaalinstantie. Het toezicht uitgeoefend door de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State en het toezicht uitgeoefend door de gewone rechter zijn gelijkwaardig.¹⁸⁵

8.2.12. Inzake de rechterlijke toetsing van administratieve sancties

66. Wanneer de dader van eenzelfde feit voor dezelfde feiten, ofwel naar de correctionele rechtbank kan worden verwezen, ofwel hem een administratieve geldboete kan worden opgelegd waartegen hem een beroep wordt geboden voor een rechtbank, heeft het Hof in lijn met vaste rechtspraak geoordeeld dat er in beginsel een parallellisme moet bestaan tussen de maatregelen van individualisering van de straf.¹⁸⁶

De onmogelijkheid voor de burgerlijke rechter om uitstel te verlenen aan de overtreder, terwijl die mogelijkheid wel bestaat in de strafrechtelijke procedure¹⁸⁷, schendt de artikelen 10 en 11 van

¹⁸¹ GwH 24 september 2020, nr. 124/2020, B-10-B.11. Zie ook GwH 22 maart 2018, nr. 35/2018, B.11-B.12.4.

¹⁸² GwH 26 november 2020, nr. 157/2020, B.4.1.

¹⁸³ GwH 26 november 2020, nr. 157/2020, B.7.

¹⁸⁴ GwH 26 november 2020, nr. 157/2020, B.10.

¹⁸⁵ GwH 26 november 2020, nr. 157/2020, B.11.

¹⁸⁶ GwH 6 februari 2020, nr. 20/2020, B.3; GwH 23 april 2020, nr. 56/2020, B.4.1.

¹⁸⁷ Over de onmogelijkheid van de burgerlijke rechter om uitstel te verlenen deed het Hof eerder al uitspraak met betrekking tot een fiscale geldboete (arresten nrs. 13/2013 van 21 februari 2013 en 157/2008 van 6 november 2008),

de Grondwet in samenhang met artikel 6 EVRM wat betreft de boete voor belastingontduiking,¹⁸⁸ de boete voor het onrechtmatig of ongeoorloofd in aftrek brengen van btw,¹⁸⁹ de administratieve boete opgelegd bij besluit van de sanctionerend ambtenaar van het Waalse Gewest aan de verhuurder die een gemeenschappelijke woning verhuurt of te huur aanbiedt zonder een verhuurvergunning te hebben verkregen,¹⁹⁰ voor een GAS-boete¹⁹¹ en voor de sanctie die de uitbater van een kansspelinrichting klasse IV krijgt (*infra* nr. 96).¹⁹²

In bovenvermelde zaken stelde het Grondwettelijk Hof evenwel dat, in afwachting van een optreden van de wetgever, het artikel dat de administratieve sanctie oplegt, wel nog kan worden toegepast door de rechtsinstanties wanneer zij vaststellen dat de overtredingen vaststaan, dat het bedrag van de geldboete niet onevenredig is met de ernst van de overtreding en dat er geen reden zou zijn geweest om uitstel te verlenen zelfs indien de wet in die maatregel had voorzien.¹⁹³

67. Met arrest 73/2020 breidt het Hof deze uitspraak uit naar de strafverzwaring. Ook hier dient er een parallellisme te bestaan tussen de maatregelen tot individualisering van de straf. Wanneer de aan de dader opgelegde straf kan worden verzaamd indien hij binnen een termijn van drie jaar voorafgaand aan het misdrijf veroordeeld is voor een inbreuk op dezelfde bepalingen, is het niet naar recht verantwoord dat in geval van een administratieve sanctie de strafverzwaring mogelijk zou zijn zelfs indien die inbreuken niet zijn bestraft bij een definitieve administratieve of rechterlijke beslissing. De eigen kenmerken van de procedure van de administratieve sanctie staan er niet aan in de weg dat alleen de misdrijven waarvan de vaststelling niet het voorwerp heeft uitgemaakt van een beroep of die, in geval van beroep, zijn bevestigd bij een rechterlijke beslissing, in aanmerking worden genomen als grondslag voor een verhoging van de opgelopen administratieve geldboete.¹⁹⁴

68. Het omgekeerde geldt evenzeer. De feiten bedoeld in artikel 30*bis* van de wet van 27 juni 1969 (m.b.t. de hoofdelijke aansprakelijkheid voor sociale schulden) maken geen strafrechtelijk misdrijf uit en kunnen niet voor de correctionele rechtbank worden vervolgd. De bijslag waarin het artikel voorziet (*supra* nr. 36) heeft een overwegend repressief karakter en vormt een sanctie van strafrechtelijke aard in de zin van artikel 6, lid 1, EVRM. Hij moet bijgevolg in overeenstemming zijn met de algemene beginselen van het strafrecht. De bijslag is echter geen straf in de zin van artikel 1 van het Strafwetboek, zodat de interne regels van het strafrecht en de strafrechtspleging als dusdanig niet daarop van toepassing zijn. Het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie vereist in dat geval *niet* dat een parallellisme zou bestaan tussen de maatregelen van individualisering van de straf.¹⁹⁵

een belastingverhoging (arrest nr. 55/2014 van 27 maart 2014), een forfaitaire vergoeding (arrest nr. 112/2014 van 17 juli 2014) en een verdubbeling van het kijk- en luistergeld (arrest nr. 138/2018 van 11 oktober 2018).

¹⁸⁸ GwH 6 februari 2020, nr. 20/2020, B.5.2.

¹⁸⁹ GwH 20 februari 2020, nr. 32/2020, B.7.2.

¹⁹⁰ GwH 26 maart 2020, nr. 47/2020, B.6.2.

¹⁹¹ GwH 23 april 2020, nr. 56/2020, B.6.2.

¹⁹² GwH 23 april 2020, nr. 55/2020, B.7.2.

¹⁹³ GwH 6 februari 2020, nr. 20/2020, B.5.3; GwH 20 februari 2020, nr. 32/2020, B.7.3; GwH 26 maart 2020, nr. 47/2020, B.7; GwH 23 april 2020, nr. 55/2020, B.7.3; GwH 23 april 2020, nr. 56/2020, B.6.3.

¹⁹⁴ GwH 28 mei 2020, nr. 73/2020, B.6-B.7.

¹⁹⁵ GwH 9 juli 2020, nr. 104/2020, B.11.2-11.3.

69. Het parallelisme geldt evenmin voor de opschorting van de sanctie. Het is redelijkerwijs verantwoord dat de persoon die het voorwerp uitmaakt van een alternatieve administratieve sanctie, geen maatregel tot opschorting van de uitspraak van de veroordeling kan genieten, aangezien een dergelijke maatregel moeilijk verzoenbaar is met een rechtspleging die niet voor een strafgerecht wordt gevoerd.¹⁹⁶ Ook dit is vaste rechtspraak.¹⁹⁷

8.2.13. Inzake de spijtoptantenregeling

70. De wet van 22 juli 2018, waarover het Grondwettelijk Hof zich uitspreekt in arrest 16/2020, voorziet in een wettelijke grondslag voor het middel van bewijsgaring via spijtoptanten. De bewijsgaring bestaat uit onthullingen, die in ruil voor een toezegging worden gedaan, zoals bepaald in een memorandum tussen de procureur des Konings en de spijtoptant. De rechterlijke toetsing bij de bekrachtiging of afwijzing van het memorandum betreft een beoordeling van de wettigheid en proportionaliteit van de toezegging aan de spijtoptant. Die proportionaliteit slaat op de verhouding tussen het toegekende voordeel, het door de spijtoptant gepleegde misdrijf en het misdrijf waarover verklaringen worden afgelegd, daarbij in het bijzonder rekening houdend met de ernst van de eventuele gevolgen. Die elementen volstaan om een daadwerkelijke rechterlijke controle uit te oefenen.¹⁹⁸

De wetgever ging er van uit dat de spijtoptant zijn verklaringen in de regel aflegt tussen de ondertekening van het memorandum en de bekrachtiging ervan. Dit betekent dat wanneer het bevoegde onderzoeks- of vonnisgerecht vaststelt dat de spijtoptant nog geen verklaringen heeft afgelegd of dat de afgelegde verklaringen niet in verhouding staan tot de toezegging, het gerecht het memorandum niet bekrachtigt.¹⁹⁹

8.2.14. Inzake de consulaire bijstand

71. De wet van 9 mei 2018 tot wijziging van het Consulair Wetboek codificeert o.a. de bestaande praktijken van consulaire bijstand aan Belgen in het buitenland. De wetgever geniet daarvoor een ruime appreciatiemarge.²⁰⁰ De beslissing van de consulaire post om al dan niet consulaire bijstand te verlenen is een individuele bestuurshandeling, die uitdrukkelijk en afdoende moet worden gemotiveerd. Die motivering kan door de betrokkene worden bestreden bij de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State in het kader van een annulatieberoep, of bij de justitiële rechter, onder meer in het kader van een aansprakelijkheidsvordering.²⁰¹

8.3. Onafhankelijkheid en onpartijdigheid

72. De mogelijkheid voor een advocaat om als plaatsvervangend magistraat zitting te nemen maakt geen schending uit van het recht op toegang tot een onafhankelijke en onpartijdige

¹⁹⁶ GwH 26 maart 2020, nr. 47/2020, B.3.2; GwH 23 april 2020, nr. 56/2020, B.4.2.

¹⁹⁷ Deze vaste rechtspraak komt terug in de arresten nrs. 105/2004 van 16 juni 2004, 42/2009 van 11 maart 2009, 13/2013 van 21 februari 2013, 112/2014 van 17 juli 2014 en 25/2016 van 18 februari 2016.

¹⁹⁸ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.32.1.

¹⁹⁹ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.32.2.

²⁰⁰ GwH 24 september 2020, nr. 117/2020, B.8.1.

²⁰¹ GwH 24 september 2020, nr. 117/2020, B.8.3.

rechter. De occasionele cumulatie van het beroep van advocaat en een rechtsprekende functie waarin de bestreden bepalingen voorzien, is naar het oordeel van het Grondwettelijk Hof onontbeerlijk voor de goede werking van justitie en waarborgt het recht op een einduitspraak binnen een redelijke termijn. Naast de benoemingsvoorwaarden die voordien reeds vervat waren in de artikelen 188, 192 en 207*bis* van het Gerechtelijk Wetboek dienen plaatsvervangende rechters en raadsheren te slagen voor een aanwervingsproef, meer bepaald het examen dat de Hoge Raad voor de Justitie specifiek zal organiseren met het oog op de werving van de plaatsvervangende rechters en de plaatsvervangende raadsheren, voor het examen inzake beroepsbekwaamheid, voor het mondelinge evaluatie-examen of voor de gerechtelijke stage. Net zoals de werkende rechters en raadsheren dienen zij binnen de twee jaren na hun benoeming een theoretische en een praktische opleiding te volgen, die een opleiding inzake deontologie bevat. Zij hebben geen permanente functie. Tot slot geldt een verbod om als plaatsvervangend rechter of raadsheer zitting te nemen tijdens een terechtzitting in de loop waarvan zij rechtstreeks of via een tussenpersoon als raadsman van een partij optreden.²⁰²

73. In arrest 154/2020 oordeelde het Hof dat de mogelijkheid voor een advocaat om als rechter in ondernemingszaken zitting te nemen, evenmin een schending uitmaakt van het recht op toegang tot een onafhankelijke en onpartijdige rechter. De cumulatie van het beroep van advocaat en de functie van rechter in ondernemingszaken wordt verantwoord door de doelstelling om de aanwezigheid van lekenrechters met de vereiste beroepservaring te verzekeren, en is omgeven met voldoende procedurele waarborgen die elke gerechtvaardigde vrees voor partijdigheid uitsluiten.²⁰³

De aanstelling van advocaten als rechter in ondernemingszaken gebeurt om reden van hun beroepservaring als advocaat. Zij worden enkel ingezet in zaken waarin de voorzitter van de ondernemingsrechtbank van oordeel is dat hun specifieke beroepservaring vereist is. Voor lekenrechters gelden dezelfde regels van onverenigbaarheid als de werkende magistraten. Bovendien kan niemand tegelijk het ambt van rechter in ondernemingszaken en dat van gerechtsmandataris uitoefenen in het arrondissement of de afdeling van de ondernemingsrechtbank waar hij als gerechtsmandataris werd aangewezen. Wat de werving en de functionering van de rechters in ondernemingszaken betreft, werden de voorwaarden verstrengd en is een opleiding inzake de deontologie en de procedure vereist. Tot slot heeft de wetgever de controle door de voorzitter van de ondernemingsrechtbank op de aanstelling en het functioneren van de rechter in ondernemingszaken versterkt.²⁰⁴

8.4. Rechten van de verdediging

8.4.1. Inzake het beroepsgeheim van de advocaat

74. Het beroepsgeheim van de advocaat is een essentieel bestanddeel van het recht op eerbiediging van het privéleven en van het recht op een eerlijk proces. Het heeft tot doel het fundamentele recht op eerbiediging van het privéleven te beschermen van diegene die iemand

²⁰² GwH 16 januari 2020, nr. 7/2020, B.13.2-13.4.

²⁰³ GwH 19 november 2020, nr. 154/2020, B.8

²⁰⁴ GwH 19 november 2020, nr. 154/2020, B.7.2-B.7.4.

in vertrouwen neemt. De effectiviteit van de rechten van verdediging van iedere rechtzoekende veronderstelt noodzakelijkerwijs dat een vertrouwensrelatie tot stand kan komen tussen die persoon en de advocaat die hem raad geeft en hem verdedigt. Die noodzakelijke vertrouwensrelatie kan alleen tot stand komen en behouden blijven indien de rechtzoekende de waarborg heeft dat wat hij aan zijn advocaat toevertrouwt door die laatstgenoemde niet openbaar zal worden gemaakt. Hieruit volgt dat de aan de advocaat opgelegde regel van het beroepsgeheim een fundamenteel element van de rechten van verdediging is.²⁰⁵ De gegevens die ter kennis worden gebracht van de advocaat, enerzijds, in het kader van zijn activiteit bestaande in de verdediging en de vertegenwoordiging in rechte, en, anderzijds, wanneer hij de rechtspositie van zijn cliënt bepaalt, zijn door het beroepsgeheim gedekt.²⁰⁶

8.4.2. *Inzake (de uitzonderingen op) de openbaarheid van bestuursdocumenten*

75. Het Vlaams Bestuursdecreet bepaalt dat de overheidsinstanties een aanvraag tot openbaarmaking afwijzen als het om bestuursdocumenten gaat die uitsluitend ten behoeve van de strafvordering of de vordering van een administratieve sanctie of de toepassing van tuchtmaatregelen werden opgesteld. De uitzonderingsgrond beoogt te beletten dat het goede verloop van het onderzoek wordt verstoord of dat de rechten van de verdediging worden geschonden. Die uitzonderingsgronden doen geen afbreuk aan de rechten van verdediging; ze strekken ertoe dat fundamentele recht te waarborgen. De uitzonderingsgronden zijn beperkt tot bestuursdocumenten die “uitsluitend ten behoeve” van de mogelijke toepassing van strafsancties, administratieve sancties of tuchtmaatregelen zijn opgesteld. Het kan worden verantwoord dat de decreetgever die documenten niet aan de algemene regels inzake de openbaarheid van bestuursdocumenten heeft willen onderwerpen. Voor de toegang tot die documenten gelden daarentegen de specifieke bepalingen die zijn neergelegd in de regelgeving inzake de inzage in het strafdossier, het administratief dossier of het tuchtdossier.²⁰⁷

Het Vlaamse Bestuursdecreet voorziet voor de bestuursdocumenten die milieu-informatie bevatten, wat de toepasbare uitzonderingsgronden betreft, in een regeling die afwijkt van de regeling voor de bestuursdocumenten die geen milieu-informatie bevatten. De uitzonderingsgronden hebben namelijk een relatief karakter, wat erop neerkomt dat de erin vermelde belangen dienen afgewogen te worden tegenover het openbaar belang dat met de openbaarmaking van een bestuursdocument is gediend, terwijl ze in het algemeen regime een absoluut karakter hebben. In beide gevallen is het naar het oordeel van het Grondwettelijk Hof niet redelijk verantwoord dat de uitzonderingsgrond nog kan worden aangevoerd wanneer er geen mogelijkheid meer is om een strafsanctie of een administratieve sanctie op te leggen. In dat geval kan de openbaarmaking immers geen afbreuk meer doen aan het goede verloop van het onderzoek of aan de rechten van verdediging.²⁰⁸

Het Vlaamse Bestuursdecreet bepaalt voorts dat, tenzij de aanvraag betrekking heeft op milieu-informatie, de overheidsinstanties een aanvraag tot openbaarmaking afwijzen als ze van oordeel

²⁰⁵ GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.9.1. Zie ook Cass. 13 juli 2010, *Arr.Cass.* 2010, nr. 480; Cass. 9 juni 2004, *Arr.Cass.* 2004, nr. 313 en EHRM 6 december 2012, *Michaud t. Frankrijk*, § 123.

²⁰⁶ GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.9.2-B.9.3, met verwijzing naar arrest GwH 23 januari 2008, nr. 10/2008.

²⁰⁷ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.43.1-B.44.2.

²⁰⁸ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.50.1-B.51.2, met verwijzing naar B.45.3.

zijn dat het belang van de openbaarheid niet opweegt tegen de bescherming van de rechtspleging in een burgerlijk of administratief rechtsgeding en de mogelijkheid om een eerlijk proces te krijgen. Het kan worden verantwoord dat de decreetgever, in het licht van het beginsel van de wapengelijkheid, wil verhinderen dat een van de partijen op grond van het beginsel van de openbaarheid van bestuur zou worden verplicht om stukken ter beschikking te stellen die in een burgerlijk of administratief geding tegen haar zouden worden gebruikt. De bestreden bepalingen doen geen afbreuk aan de specifieke procedureregels die voorzien in de overlegging van en de inzage in stukken in het kader van een burgerlijk of administratief rechtsgeding.²⁰⁹

8.4.3. Inzake de wijziging van belastingaangifte

76. Artikel 346 van het WIB 1992 bepaalt dat de belastingplichtige zijn opmerkingen schriftelijk inbrengt binnen een termijn van één maand, zonder de wijze van indiening van die opmerkingen te preciseren. Het Grondwettelijk Hof leidt daaruit af dat die bepaling zo kan worden geïnterpreteerd dat de door de belastingplichtige geformuleerde opmerkingen ter staving van zijn niet-instemming met het bericht van wijziging tijdig worden ingediend binnen de termijn van één maand wanneer zij worden ingediend bij aangetekende brief die ter post werd overhandigd vóór het verstrijken van die termijn, waarbij de datum van de poststempel op het verzendingsbewijs geldt als bewijs. In die interpretatie beperkt zij de rechten van verdediging van de belastingplichtigen niet op onevenredige wijze.²¹⁰

8.4.4. Inzake het verzoek om bijkomende opsporingshandelingen te stellen

77. In het arrest 97/2020 oordeelt het Grondwettelijk Hof dat Boek I van het Wetboek van strafvordering geen schending inhoudt van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 6 van het EVRM, in zoverre het aan de benadeelde partij of aan de in een strafrechtelijk opsporingsonderzoek beoogde persoon niet het recht toekent om bijkomende opsporingshandelingen te vragen, behalve in het kader van een willig beroep, en niet voorziet in een beroep in geval van een weigering om bijkomende opsporingshandelingen te verrichten of bij gebrek aan een antwoord. Rekening houdend met de verschillende opdrachten en bevoegdheden van de procureur des Konings en van de onderzoeksrechter, beschikken de belanghebbenden tijdens het opsporingsonderzoek over minder waarborgen om hun rechten van verdediging te beschermen dan tijdens het gerechtelijk onderzoek. Het verschil in behandeling, naargelang het een opsporingsonderzoek of een gerechtelijk onderzoek betreft, berust op een objectief en pertinent criterium van onderscheid en brengt geen onevenredige gevolgen met zich mee.²¹¹

8.4.5. Inzake de vertaling van processtukken

78. De verdachte die de landstaal niet begrijpt waarin de essentiële stukken van het dossier zijn opgesteld, kan op grond van artikel 22 van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken vorderen dat bij dat dossier een kosteloze vertaling van die stukken wordt

²⁰⁹ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.48.1-B.49.2.

²¹⁰ GwH 25 juni 2020, nr. 95/2020, B.8.1-B.18.

²¹¹ GwH 25 juni 2020, nr. 97/2020, B.3.1-B.9.

gevoegd in een landstaal die hij begrijpt. Tegen de weigeringsbeslissing van het openbaar ministerie staat geen beroep open. De mogelijkheid om voor de onderzoeksgerechten de vertaling van de essentiële processtukken te vragen, biedt de verdachte evenwel de mogelijkheid om de weigering van het openbaar ministerie om dat verzoek in te willigen, aan te vechten voor een onafhankelijke en onpartijdige rechter alvorens kan worden overgegaan tot de regeling van de rechtspleging. Rekening houdend met het bestaan van die jurisdictionele controle voor de onderzoeksgerechten, is de bevoegdheid van het openbaar ministerie om zich uit te spreken over het verzoek om vertaling in het stadium van het gerechtelijk onderzoek, bedoeld in de in het geding zijnde bepaling, niet onbestaanbaar met de rechten van verdediging en het eerlijke karakter van de procedure. Ten slotte merkt het Hof op dat de vervolgte, op grond van de vermelde bepaling, ook nog in de procedure ten gronde voor het vonnisgerecht om een vertaling van de essentiële processtukken kan verzoeken teneinde zijn recht van verdediging uit te oefenen.²¹²

8.5. Gelijke wapens

79. Het behoort tot de beoordelingsbevoegdheid van de wetgever om de procedure van de strafvervolgung te regelen, alsook de rol die de verschillende actoren daarin vervullen. Het Hof dient na te gaan of de wetgever daarbij niet op onevenredige wijze afbreuk doet aan de rechten van de vervolgte personen.²¹³ De vaststelling dat de procureur des Konings - binnen de perken van de spijtoptantenregeling (*supra* nr. 70) - vermogt te bepalen in welke individuele gevallen hij een toezegging verleent, staat hem niet toe het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie te miskennen of op willekeurige wijze te beslissen welke personen in aanmerking komen als spijtoptant. Het komt aan het bevoegde onderzoeks- of vonnisgerecht toe na te gaan of toepassing van de spijtoptantenregeling noodzakelijk is om de waarheid aan het licht te brengen en of de gelijke behandeling van alle in het onderzoek betrokken personen is nageleefd. Deze handelswijze doet geen afbreuk aan de wapengelijkheid tussen partijen.²¹⁴

8.6. Recht op tegenspraak

80. Nauw verbonden met de wapengelijkheid is het recht om tegenspraak te voeren. Hieruit vloeit voort dat elke partij de mogelijkheid moet hebben om haar argumenten te doen gelden in omstandigheden die haar niet kennelijk benadelen ten opzichte van de tegenpartij.²¹⁵ Een beklaagde kan in beginsel niet worden veroordeeld zonder dat hij al het bewijsmateriaal tegen hem op een openbare zitting kan weerleggen, en dat er goede redenen moeten zijn om een getuige niet te laten verschijnen.²¹⁶

²¹² GwH 24 september 2020, nr. 115/2020, B.7.1-B.14.

²¹³ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.7.1. Overeenkomstig arrest nr. 174/2018 van 6 december 2018 kunnen onderzoeksmaatregelen die een dwangmaatregel of een inbreuk op individuele rechten of vrijheden inhouden, enkel met de toestemming en onder de controle van een onderzoeksrechter worden uitgevoerd.

²¹⁴ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.7.3.

²¹⁵ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.14.4, met verwijzing naar EHRM 27 oktober 1993, *Dombo Beheer B.V. t. Nederland*, § 33; EHRM 12 maart 2003, *Öçalan t. Turkije*, § 140; EHRM 24 april 2003, *Yvon t. Frankrijk*, § 31.

²¹⁶ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.14.4, met verwijzing naar EHRM, grote kamer, 15 december 2011, *Al-Khawaja en Tahery t. Verenigd Koninkrijk*, §§ 118-120, en EHRM 15 december 2015, *Schatschaschwili t. Duitsland*, §§ 103-131.

Het is van essentieel belang dat de personen die in de verklaringen van de spijtoptant worden geviseerd, de gelegenheid krijgen de betrouwbaarheid van de spijtoptanten en de inhoud en geloofwaardigheid van hun verklaringen in de loop van de procedure te betwisten.²¹⁷

Er is geen termijn bepaald waarbinnen een exemplaar van het memorandum (tussen openbaar ministerie en spijtoptant) of een eensluidend verklaard afschrift van het memorandum in het strafdossier dient te worden opgenomen. Daarnaast worden enkel de spijtoptant en het slachtoffer gehoord in het kader van de bekrachtiging van de toezegging door het openbaar ministerie zoals vermeld in het memorandum en beschikt het openbaar ministerie over de discretionaire bevoegdheid om de vervolging tegen de spijtoptant al dan niet gelijktijdig met de andere vervolgte personen in te stellen inzake misdrijven waar de spijtoptant zelf bij betrokken is.²¹⁸

Wanneer de wetgever geen termijn heeft bepaald voor de toevoeging van een eensluidend verklaard afschrift van het memorandum aan het strafdossier, mag redelijkerwijze worden aangenomen dat het exemplaar van het memorandum onmiddellijk in het strafdossier komt.²¹⁹ Het niet of laattijdig toevoegen van een eensluidend verklaard afschrift van het memorandum aan het strafdossier kan worden bestraft wegens de schending van het recht op een eerlijk proces. Het is voor dat onderzoeks- of vonnisgerecht dat de andere in verdenking gestelden of beklaagden hun recht op tegenspraak kunnen uitoefenen. Dat is het geval wanneer de spijtoptant gelijktijdig met de andere in verdenking gestelden of beklaagden dan wel afzonderlijk voor de bevoegde rechter wordt gebracht.²²⁰

81. Wanneer de toezegging aan de spijtoptant wordt afgewezen (beoordeling van de wettigheid en proportionaliteit van de toezegging) en vervolgens geen nieuw memorandum wordt voorgelegd, worden overeenkomstig artikel 216/5, §3 van het Wetboek van strafvordering het ondertekende memorandum en alle gerelateerde procedurestukken uit het dossier verwijderd.²²¹ In geval van een herroeping van het memorandum kunnen de verklaringen die de spijtoptant heeft afgelegd, nog steeds worden aangewend tegen de andere beklaagden of in verdenking gestelden. De herroeping vindt plaats wanneer de spijtoptant wetens en willens onvolledige, onoprechte of niet-onthullende verklaringen heeft afgelegd. In ieder geval behouden de personen die in de verklaringen van de spijtoptant worden geviseerd de mogelijkheid om de betrouwbaarheid van de spijtoptant en de inhoud en geloofwaardigheid van diens verklaringen voor het bevoegde onderzoeks- of vonnisgerecht te betwisten, zodat niet op discriminerende wijze afbreuk wordt gedaan aan het recht op een eerlijk proces.²²²

8.7. Bijstand van een raadsman

²¹⁷ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.14.3, met verwijzing naar EHRM 17 januari 2017, *Habran en Dalem t. België*, § 113.

²¹⁸ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.13.

²¹⁹ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.14.2-14.3.

²²⁰ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.14.5.

²²¹ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.23.1.

²²² GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.22-B.24.

82. Partijen kunnen overeenkomstig de artikelen 1738 tot 1747 van het Gerechtelijk Wetboek hun geschil door een collaboratieve onderhandeling trachten op te lossen. Het voeren van collaboratieve onderhandelingen is voorbehouden aan collaboratieve advocaten, die daartoe een opleiding hebben gevolgd. De vereiste van erkenning als collaboratieve advocaat beperkt niet op onevenredige wijze het recht op vrije keuze van een advocaat. Zoals de advocaten in de regel over het pleitmonopolie beschikken (artikel 440, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek), met het oog op de goede werking van de gerechtelijke instellingen, beschikken collaboratieve advocaten over het monopolie om collaboratieve onderhandelingen te voeren, met het oog op de doeltreffendheid van die onderhandelingsprocedure.²²³

83. In arrest 138/2020 spreekt het Hof zich uit over een bepaling die de wet van 4 april 2014 betreffende de verzekeringen wijzigt. De vrije keuze voor een raadsman wordt erdoor uitgebreid naar arbitrageprocedures, maar niet naar bemiddelingsprocedures. Gelet op de rechtspraak van het Hof van Justitie²²⁴ dient artikel 156, 1°, van de wet van 4 april 2014, zoals vervangen bij artikel 2 van de wet van 9 april 2017, te worden geïnterpreteerd in die zin dat de erin gebruikte woorden “gerechtelijke [...] procedure” ook betrekking hebben op de procedures voor gerechtelijke of buitengerechtelijke bemiddeling onder begeleiding van een erkende bemiddelaar, zoals geregeld in de artikelen 1723/1 tot 1737 van het Gerechtelijk Wetboek. In die interpretatie is het recht op een vrije keuze van een raadsman gewaarborgd wanneer wordt overgegaan tot dergelijke bemiddelingsprocedures. In die interpretatie houdt de bestreden bepaling geen schending in van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet.²²⁵

84. Het feit dat het Wetboek van strafvordering niet voorziet in een specifieke procedure tot ontkentenis betekent niet dat de artikelen 848 tot 850 van het Gerechtelijk Wetboek van toepassing zijn voor de strafgerechten.²²⁶ Die bepalingen, in zoverre zij niet van toepassing zijn voor de strafgerechten, leiden niet tot een onevenredige aantasting van de rechten van de beklaagde die tegen zijn vorige raadsman een vordering tot ontkentenis zou wensen in te stellen. Het vermoeden van het mandaat *ad litem* waarin is voorzien bij artikel 440 van het Gerechtelijk Wetboek is immers wél van toepassing voor de strafgerechten en is weerlegbaar door de procespartij voor het strafgerecht. Een cliënt kan ook de beroepsaansprakelijkheid van zijn advocaat in het geding brengen indien die een handeling stelt die de lastgeving die hij heeft ontvangen, overschrijdt.²²⁷

8.8. Redelijke termijn

²²³ GwH 24 september 2020, nr. 116/2020, B.6.5-B.6.6.

²²⁴ HvJ 14 mei 2020, C-667/18, *Vlaamse Balies/Ordre des Barreaux francophones t. Ministerraad*, ECLI:EU:C:2020:372, n.a.v. een prejudiciële vraag van het Grondwettelijk Hof bij arrest van 11 oktober 2018, nr. 136/2018.

²²⁵ GwH 22 oktober 2020, nr. 138/2020, B.4-B.12.

²²⁶ GwH 16 juli 2020, nr. 108/2020, B.7, verwijzend naar arrest nr. 21/2018 van 22 februari 2018 en Cass. 24 september 2014, P.14.0022.F (de eenvoudige toepassing van bepalingen uit het Gerechtelijk Wetboek in een strafprocedure wanneer het Wetboek van strafvordering niets voorziet zou klaarblijkelijk strijdig zijn met de door het Wetboek van strafvordering nagestreefde algemene beginselen en doelstellingen, namelijk de doelstellingen van snelheid en algemeen belang).

²²⁷ GwH 16 juli 2020, nr. 108/2020, B.5.2-B.9.

85. In arrest 150/2020 spreekt het Hof zich uit over een prejudiciële vraag over de artikelen 60 tot 73 van de wet van 28 december 1983 houdende fiscale en begrotingsbepalingen. De wet regelt o.a. de betaling van een bijzondere bijdrage voor sociale zekerheid voor bepaalde aanslagjaren. De termijn waarbinnen de RVA de betaling van de bijzondere bijdrage voor sociale zekerheid kan vorderen, wordt verschillend berekend naargelang er al dan niet een fiscaal bezwaar is ingediend.

De omstandigheid dat de termijn van een procedure tot invordering van de bijdrage voor sociale zekerheid tijdens welke een fiscaal beroep wordt ingesteld door de schuldenaar van die bijdrage, langer is dan die van een procedure tot invordering van de bijdrage voor sociale zekerheid tijdens welke geen fiscaal beroep wordt ingesteld, is op zich niet van dien aard dat zij de duur van de procedure onredelijk maakt. Het staat aan de rechter om te onderzoeken of de betaling van de bijzondere bijdrage voor sociale zekerheid niet werd gevorderd nadat een redelijke termijn is verstreken vanaf de datum waarop het fiscaal geschil definitief is beslecht. Bijgevolg worden de schuldenaars van de bijzondere bijdrage voor sociale zekerheid niet verschillend behandeld naargelang zij al dan niet een fiscaal beroep hebben ingesteld, aangezien de waarborg van de redelijke termijn noch aan de enen, noch aan de anderen wordt ontzegd.²²⁸

8.9. Recht op hoger beroep of verzet

8.9.1. Hoger beroep

86. In arrest 119/2017 oordeelde het Grondwettelijk Hof reeds dat de artikelen 39, 40 en 1056 van het Gerechtelijk Wetboek geen schending inhouden van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 14, lid 1, van het IVBPR en met artikel 6 van het EVRM, in zoverre zij bepalen dat alleen de akte van hoger beroep die bij gerechtsdeurwaardersexploot is ingesteld, als onontvankelijk wordt beschouwd in geval van niet-inachtneming van de woonplaats die in België is gekozen door een in het buitenland gevestigde geïntimeerde partij, en niet de akte van hoger beroep die bij verzoekschrift is ingesteld. In arrest 54/2020 oordeelt het Hof, op verzoek van dezelfde verwijzende rechter, dat het in kracht van gewijsde treden van het vonnis in eerste aanleg rechtstreeks verbonden is met de ontvankelijkheid van de akte van hoger beroep. Overeenkomstig artikel 28 van het Gerechtelijk Wetboek treedt een vonnis in kracht van gewijsde wanneer het niet meer vatbaar is voor verzet of hoger beroep. Dat is het geval wanneer dat rechtsmiddel niet op ontvankelijke wijze werd ingesteld binnen de daarvoor toepasselijke termijn. Om dezelfde redenen als die welke zijn uiteengezet in het voormelde arrest 119/2017, is er geen sprake van een onevenredige beperking van het recht op toegang tot de rechter.²²⁹

8.9.2. Verzet

87. Verzet is een gewoon rechtsmiddel dat openstaat voor de partij die bij verstek is veroordeeld. De bedoeling ervan is om vanwege het rechtscollege dat bij verstek heeft geoordeeld een nieuwe beslissing na een contradictoir debat te verkrijgen. Een verstekvonnis dat niet in laatste aanleg

²²⁸ GwH 19 november 2020, 150/2020, B.12-B.15; zie ook GwH 26 september 2013, nr. 131/2013, B.5.1-B.8.

²²⁹ GwH 23 april 2020, nr. 54/2020, B.8.1-B.8.2, met verwijzing naar GwH 12 oktober 2017, nr. 119/2017, B.9-B.20.

werd gewezen, blijft vatbaar voor hoger beroep, wat de betrokken persoon de mogelijkheid biedt ten volle zijn rechten van verdediging uit te oefenen.

Het Grondwettelijk Hof bevestigt zijn rechtspraak: uit artikel 1047, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, zoals gewijzigd bij artikel 143 van de wet van 6 juli 2017 (de Potpourri V-wet), vloeit voort dat het hoger beroep van een veroordeelde verweerder tegen een verstekvonnis in eerste aanleg voortaan dezelfde finaliteit heeft als het verzet tegen een in laatste aanleg gewezen vonnis, met name de debatten heropenen die plaats hadden voor het rechtscollege waarvoor de zaak eerder aanhangig was om de elementen van tegenspraak te bezorgen aan het rechtscollege in hoger beroep waarover de eerste rechter niet beschikte, en bijgevolg het rechtscollege in hoger beroep toe te laten een nieuw vonnis te wijzen. Het gaat er in beide gevallen om het beginsel van de tegenspraak en de rechten van verdediging te doen naleven. De bepaling leidt aldus niet tot een onevenredige beperking van de rechten van de in burgerlijke procedures betrokken partijen.²³⁰

88. Overeenkomstig de verstekregeling beschikken schuldeisers en schuldenaars in burgerlijke zaken en handelszaken voor sommige schuldvorderingen over de mogelijkheid tot verzet. Schuldeisers en schuldenaars in sociale zaken hebben die mogelijkheid niet. Uit artikel 1047, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, zoals gewijzigd door de Potpourri V-wet, vloeit voort dat alleen tegen de in laatste aanleg gewezen verstekvonnissen verzet kan worden gedaan, onverminderd de bij de wet bepaalde uitzonderingen. In sociale zaken zijn vonnissen van de arbeidsrechtbank steeds vatbaar voor hoger beroep; in burgerlijke en handelszaken staat hoger beroep enkel open indien de vordering 2500 euro overschrijdt. Vonnissen over een vordering van minder dan 2500 euro zijn bijgevolg gewezen in laatste aanleg. Het is niet zonder redelijke verantwoording dat de wetgever de mogelijkheid om tegen een verstekvonnis verzet te doen, heeft voorbehouden voor de vonnissen die in laatste aanleg zijn gewezen. In geval van verzet kan een debat op tegenspraak plaatshebben, waarna de rechter een nieuwe beslissing kan nemen. Voor het overige is, in sociale zaken, het verzet nog steeds mogelijk in geval van een bij verstek gewezen arrest van het arbeidshof.²³¹

8.10. Verbod van zelfincriminatie/Zwijgrecht

89. Het recht om niet tegen zichzelf te getuigen, meer bepaald het recht om te zwijgen en zichzelf niet te beschuldigen, behoort tot de kern van het recht op een eerlijk proces.²³² Het recht om zichzelf niet te beschuldigen is niet in het geding ten aanzien de personen over wie de spijtoptant verklaringen heeft afgelegd maar wel tegenover de spijtoptant zelf. Wanneer de toezegging voor de spijtoptant wordt afgewezen en al dan niet een nieuw memorandum wordt voorgelegd, wordt de zaak van de spijtoptant aan een anders samengestelde kamer toegewezen. Eens de toezegging is afgewezen, achtte de wetgever het van belang om te verhinderen dat de rechter bij het oordelen over het nieuwe memorandum kennis zou hebben van de inhoud van het oude memorandum en eventuele verklaringen en die de kandidaat-

²³⁰ GwH 6 februari 2020, nr. 17/2020, B.7.3; zie reeds GwH 28 november 2019, 193/2019, B.5.4.

²³¹ GwH 23 april 2020, nr. 52/2020, B.4-B.6.

²³² GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.26.3, met verwijzing naar EHRM 22 juni 2000, *Coëme e.a. t. België*, § 126. Zie ook GwH 20 februari 2020, nr. 28/2020, B.3.1, met verwijzing naar EHRM 17 december 1996, *Saunders t. Verenigd Koninkrijk*, § 68.

spijtoptant over zichzelf zou hebben afgelegd naar aanleiding van het opstellen ervan. Dit zou het eerlijke verloop van het proces in het gedrang brengen.²³³

Het Wetboek van strafvordering laat na uitdrukkelijk te bepalen dat de stukken die door de partijen worden overgemaakt tijdens de onderhandelingen met het oog op het sluiten van een memorandum binnen de spijtoptantregeling, niet aan het strafdossier mogen worden toegevoegd zolang de onderhandelingen niet resulteren in de bekrachtiging van het memorandum. De bestaande bescherming van de vertrouwelijkheid van de stukken volstaat echter, aangezien de spijtoptant geen verklaringen aflegt vooraleer het memorandum is ondertekend en het ondertekende memorandum en de documenten die werden opgemaakt en de mededelingen die werden gedaan tijdens het overleg in het kader van de procedure, alsook alle andere gerelateerde procedurestukken, uit het dossier worden verwijderd wanneer de rechter het memorandum niet bekrachtigt.²³⁴

90. Het recht om niet mee te werken aan de eigen veroordeling heeft in de eerste plaats betrekking op de wens van een verdachte om te zwijgen. Het gebruik van gegevens in strafzaken die van de verdachte kunnen worden verkregen door middel van dwang, maar die onafhankelijk van diens wil bestaan, valt er niet onder.²³⁵ Om te oordelen of het recht om niet mee te werken aan zijn eigen veroordeling is geschonden, moet men kijken naar de aard en de mate van de uitgeoefende dwang, het bestaan van relevante waarborgen in de procedure en het gebruik dat wordt gemaakt van elementen die op die wijze zijn verkregen.²³⁶

Artikel 88^{quater} van het Wetboek van strafvordering voorziet in een informatieplicht (plicht om inlichtingen te verstrekken met betrekking tot de werking van een informaticasysteem of met betrekking tot de toegang daartoe) en een medewerkingsplicht (plicht om zelf het informaticasysteem te bedienen of daarop bepaalde verrichtingen uit te voeren). Op het niet-naleven van de informatie- en medewerkingsplicht staan strafrechtelijke sancties. De medewerkingsplicht kan echter niet worden opgelegd aan de verdachte, teneinde rekening te houden met zijn recht om niet mee te werken aan zijn eigen veroordeling.²³⁷

De situatie van de verdachte aan wie wordt opgelegd informatie te verstrekken over de werking van het informaticasysteem en over de wijze om tot het systeem of tot de gegevens in verstaanbare vorm toegang te verkrijgen, verschilt van die van de verdachte aan wie wordt gevraagd om zelf bepaalde verrichtingen uit te voeren op het informaticasysteem zoals het doen functioneren van het systeem of het zoeken van elektronische gegevens. In het eerste geval wordt aan de verdachte immers gevraagd informatie te verstrekken die het mogelijk maakt toegang te geven tot een bepaald informaticasysteem, voor zover die informatie onafhankelijk van zijn wil bestaat, zodat het recht om niet mee te werken aan zijn eigen beschuldiging niet van toepassing is, terwijl in het tweede geval hem wordt gevraagd actief deel te nemen aan de

²³³ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.25-B.27.

²³⁴ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.28-B.29.

²³⁵ GwH 20 februari 2020, nr. 28/2020, B.3.1, met verwijzing naar EHRM 17 december 1996, *Saunders t. Verenigd Koninkrijk*, § 69.

²³⁶ GwH 20 februari 2020, nr. 28/2020, B.3.1, met verwijzing naar EHRM, grote kamer, 11 juli 2006, *Jalloh t. Duitsland*, § 101; EHRM, grote kamer, 10 maart 2009, *Bykov t. Rusland*, § 104.

²³⁷ GwH 20 februari 2020, nr. 28/2020, B.4.

verrichtingen die in het informaticasysteem worden uitgevoerd, dat wil zeggen actief deel te nemen aan de verzameling van bewijzen van het misdrijf, hetgeen hem ertoe zou kunnen brengen mee te werken aan zijn eigen beschuldiging. Het verschil in behandeling is dus redelijk verantwoord.²³⁸

91. Ook al is het niet onaantastbaar, het beroepsgeheim van de advocaat vormt een van de grondbeginselen waarop de organisatie van het gerecht in een democratische samenleving berust. Dat geldt des te meer in strafzaken, waarin het recht om zichzelf niet te beschuldigen, onrechtstreeks maar noodzakelijkerwijs afhangt van de vertrouwensrelatie tussen de advocaat en zijn cliënt en van de vertrouwelijkheid van hun uitwisseling.²³⁹

8.11. Vermoeden van onschuld

92. Krachtens artikel 6, lid 2, van het EVRM wordt eenieder die wegens een strafbaar feit wordt vervolgd voor onschuldig gehouden totdat zijn schuld volgens de wet wordt bewezen. Bij de toetsing van het memorandum voor de spijtoptant gaat het onderzoeks- of vonnisgerecht onder meer na of de feiten waarvoor de spijtoptant wordt vervolgd en waarop de toezegging betrekking heeft, overeenstemmen met de werkelijkheid en met de juridische kwalificatie ervan. Het is pas door de verklaringen die de spijtoptant als gevolg van het akkoord zal afleggen dat dezelfde feiten met andere personen in verband zullen worden gebracht. Het onderzoeks- of vonnisgerecht kan dus onafhankelijk en onpartijdig oordelen over de schuld van de andere betrokken personen. Het onderzoeks- of vonnisgerecht mag de verklaringen van de spijtoptant bovendien slechts als bewijs in aanmerking nemen indien zij voldoende steun vinden in andere bewijsmiddelen. De spijtoptantenregeling in het Wetboek van strafvordering doet zodoende geen afbreuk aan het vermoeden van onschuld.²⁴⁰

8.12. Non bis in idem

93. Volgens het algemeen rechtsbeginsel *non bis in idem* mag niemand voor een tweede keer worden vervolgd, berecht of gestraft voor een strafbaar feit waarvoor hij reeds bij einduitspraak is veroordeeld of waarvan hij is vrijgesproken. Het beginsel verbiedt een persoon te vervolgen of te berechten voor een tweede misdrijf voor zover identieke feiten of feiten die in hoofdzaak dezelfde zijn, eraan ten grondslag liggen.²⁴¹

In arrest 57/2020 spreekt het Hof zich uit over een vernietigingsberoep tegen de wet van 21 juli 2017 betreffende de milieubescherming en de regulering van de activiteiten op Antarctica onder de rechtsbevoegdheid van België (*supra* nr. 35). De wet schrijft voor diverse inbreuken inzake de niet-naleving van vergunningen voor activiteiten op Antarctica sancties voor – aanvankelijk

²³⁸ GwH 20 februari 2020, nr. 28/2020, B.6.2.

²³⁹ GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.9.1-B.9.2, met verwijzing naar EHRM 6 december 2012, *Michaud t. Frankrijk*, § 118 en §123.

²⁴⁰ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.16-B.17.3.

²⁴¹ GwH 7 mei 2020, nr. 57/2020, B.38.1-B.38.2, met verwijzing naar EHRM, grote kamer, 10 februari 2009, *Zolotoukhine t. Rusland*, § 82-83; EHRM 20 november 2012, *Pacifico t. Italië*, § 73.

enkel strafrechtelijke, bij latere wetwijzigingen ook administratieve sancties met het oog op een meer evenredige sanctieregeling.²⁴²

De administratieve sancties hebben een overwegend repressief karakter en zijn derhalve sancties van strafrechtelijke aard in de zin van artikel 6 EVRM en artikel 4 van het Zevende Protocol bij het EVRM. Daaruit volgt dat het beginsel *non bis in idem* van toepassing is. Het komt bijgevolg de bevoegde rechter toe de ene of de andere sanctie toe te passen naar gelang van de ernst van de feiten die aan de verantwoordelijke voor de activiteit worden toegerekend, met inachtneming van het evenredigheidsbeginsel dat in strafzaken van toepassing is. Een administratieve sanctie van strafrechtelijke aard die definitief aan de verantwoordelijke voor de activiteit wordt opgelegd, verzet zich ertegen dat een nieuwe strafvervolgning tegen hem wordt ingesteld voor dezelfde feiten.²⁴³

9. Nullum crimen, nulla poena sine lege

94. Artikel 12, tweede lid, van de Grondwet waarborgt dat niemand kan worden vervolgd dan in de gevallen die de wet bepaalt en in de vorm die ze voorschrijft. Artikel 14 van de Grondwet behelst het principe dat geen straf kan worden ingevoerd of toegepast dan krachtens de wet. Dit strafrechtelijk wettigheidsbeginsel is op analoge wijze gewaarborgd in artikel 7, lid 1, van het EVRM en artikel 15, lid 1, van het IVBPR.²⁴⁴

Overeenkomstig het strafrechtelijk wettigheidsbeginsel dient de wetgever in voldoende nauwkeurige, duidelijke en rechtszekerheid biedende bewoordingen te bepalen welke feiten strafbaar worden gesteld. De strafwet moet aldus worden geformuleerd in bewoordingen op grond waarvan eenieder, op het ogenblik waarop hij een gedrag aanneemt, kan uitmaken of dat gedrag al dan niet strafbaar is. Aan deze vereiste is voldaan wanneer de rechtzoekende aan de hand van de bewoordingen van de relevante bepaling en, indien nodig, met behulp van de interpretatie daarvan door de rechtscollages, kan weten voor welke gedragingen hij strafrechtelijk aansprakelijk kan worden gesteld. Enkel bij het onderzoek van een specifieke strafbepaling is het mogelijk om, rekening houdend met de elementen eigen aan de misdrijven die zij wil bestraffen, te bepalen of de door de wetgever gehanteerde algemene bewoordingen zo vaag zijn dat ze het strafrechtelijk wettigheidsbeginsel zouden schenden. Het wettigheidsbeginsel in strafzaken verhindert echter niet dat de wet aan de rechter een beoordelingsbevoegdheid toekent. Het bevat daarenboven de waarborg dat geen enkele gedraging strafbaar zal worden gesteld dan krachtens regels aangenomen door een democratisch verkozen beraadslagende vergadering.²⁴⁵ Het wettigheidsbeginsel in strafzaken belet daarbij niet dat de Koning gemachtigd wordt om het strafbare gedrag nader te omschrijven, voor zover die machtiging voldoende nauwkeurig is omschreven en betrekking heeft op de tenuitvoerlegging van maatregelen waarvan de essentiële elementen vooraf door de wetgevende macht zijn vastgesteld.²⁴⁶ Ten

²⁴² GwH 7 mei 2020, nr. 57/2020, B.39.

²⁴³ GwH 7 mei 2020, nr. 57/2020, B.40.

²⁴⁴ GwH 16 januari 2020, nr. 1/2020, B.3.3; GwH 20 februari 2020, nr. 26/2020, B.4.3; GwH 7 mei 2020, nr. 57/2020, B.32.2; GwH 24 september 2020, nr. 122/2020, B.20.1-B.20.2.

²⁴⁵ GwH 16 januari 2020, nr. 1/2020, B.4.1; GwH 20 februari 2020, nr. 26/2020, B.4.4; GwH 7 mei 2020, nr. 57/2020, B.32.3; GwH 7 mei 2020, nr. 63/2020, B.8.2; GwH 24 september 2020, nr. 122/2020, B.20.2.

²⁴⁶ GwH 7 mei 2020, nr. 57/2020, B.32.4.

slotte behoort te vaststelling van de ernst van een misdrijf en van de zwaarwichtigheid waarmee dat misdrijf kan worden bestraft tot de beoordelingsbevoegdheid van de wetgever.²⁴⁷

In 2020 bevestigde het Grondwettelijk Hof zijn vaste rechtspraak inzake het strafrechtelijk wettigheidsbeginsel in een aantal arresten.²⁴⁸ In een andere bijdrage wordt deze rechtspraak nader besproken.²⁴⁹

10. Evenredigheid van de straf

95. Overeenkomstig het beginsel van de evenredigheid van de strafrechtelijke of administratieve sanctie, dient de door de rechter of administratieve overheid uitgesproken sanctie in een redelijke verhouding te staan met het misdrijf dat ermee wordt bestraft, rekening houdend met de elementen van de zaak. De wetgever schendt dit beginsel indien hij al te enge grenzen zou stellen aan de beoordelingsbevoegdheid van de rechter of van de administratieve overheid, zodat het hen niet mogelijk is rekening te houden met de relevante elementen van de zaak. De wetgever schendt dit beginsel eveneens indien hij een enkele sanctie zou opleggen die kennelijk onevenredig is ten opzichte van de ernst van het gedrag dat hij wilde bestraffen. De bijslag die de opdrachtgever van een aannemer met sociale schulden moet betalen, omdat de opdrachtgever geen 35 procent van het door de aannemer beschuldigde bedrag heeft ingehouden van zijn loon en gestort heeft aan de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid, heeft een overwegend repressief karakter (*supra* nr. 36). Het is voor de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid en de arbeidsrechtbank niet mogelijk om deze sanctie te verminderen door rekening te houden met elementen zoals antecedenten, inspanningen, de mogelijkheid van de betrokkene om zijn gedrag te wijzigen of zijn goede trouw. Deze sanctie is niet evenredig en is bijgevolg niet bestaanbaar met artikel 16 van de Grondwet, in samenhang gelezen met artikel 6 van het EVRM en artikel 1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij dit verdrag.²⁵⁰

96. De democratisch gekozen wetgever mag het repressief beleid zelf vaststellen en hiermee de beoordelingsvrijheid van de rechter beperken, op voorwaarde dat hij geen maatregel neemt die kennelijk onredelijk is. In een aantal arresten over de uitstel van verschillende soorten boetes, namelijk de fiscale boete,²⁵¹ de btw-boete,²⁵² de verhuurboete,²⁵³ de gokboete²⁵⁴ en de GAS-boete,²⁵⁵ heeft het Hof geoordeeld dat het feit dat de correctionele rechtbank wel uitstel kan verlenen aan zij aan wie de boete in kwestie werd opgelegd, maar de burgerlijke rechtbank, kansspelcommissie, sanctionerend ambtenaar of politierechtbank dit niet kan, niet bestaanbaar is met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet (*supra* nr. 66) De wetgever heeft immers in het

²⁴⁷ GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.20.2.

²⁴⁸ GwH 16 januari 2020, nr. 1/2020, B.3-B.8; GwH 6 februari 2020, nr. 16/2020, B.20.2; GwH 20 februari 2020, nr. 26/2020, B.4.1-B.4.9; GwH 7 mei 2020, nr. 57/2020, B.30-B.35; GwH 7 mei 2020, nr. 63/2020, B.8.1-B.15; GwH 9 juli 2020, nr. 102/2020, B.4-B.7; GwH 24 september 2020, nr. 114/2020, B.10-B.11; GwH 24 september 2020, nr. 122/2020, B.19-B.22 en B.27.5; GwH 17 december 2020, nr. 167/2020, B.5.6-B.5.7.

²⁴⁹ Zie D. BIJNENS, H. BORTELS en J. THEUNIS, "Behoorlijke wetgeving in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof (2019-2020)", *TvW* 2021, 86-116.

²⁵⁰ GwH 9 juli 2020, nr. 104/2020, B.12.1-B.14.

²⁵¹ GwH 6 februari 2020, nr. 20/2020.

²⁵² GwH 20 februari 2020, nr. 32/2020.

²⁵³ GwH 26 maart 2020, nr. 47/2020.

²⁵⁴ GwH 23 april 2020, nr. 55/2020.

²⁵⁵ GwH 23 april 2020, nr. 56/2020.

verleden geopteerd voor de individualisering van straffen door de rechter toe te staan maatregelen tot uitstel toe te kennen. Hoewel de wetgever eveneens kan oordelen dat het wenselijk is de rechter te dwingen geen uitstel toe te kennen, is deze keuze kennelijk onredelijk wanneer het een verschil in behandeling creëert tussen de correctionele rechtbank en een ander rechtscollege.²⁵⁶

11. Het rechtszekerheidsbeginsel en het vertrouwensbeginsel

97. Zowel het rechtszekerheidsbeginsel als het vertrouwensbeginsel komen regelmatig aan bod in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer het Hof oordeelt over de handhaving van de rechtsgevolgen van vernietigde bepalingen,²⁵⁷ wanneer het oordeelt over de noodzaak van een overgangsregeling,²⁵⁸ wanneer het een retroactieve²⁵⁹ of interpretatieve²⁶⁰ wet beoordeelt en wanneer het vaststelt of een lacune zelfherstellend is.²⁶¹ In de reeds vermelde bijdrage over de beginselen van behoorlijke wetgeving komt deze rechtspraak over het rechtszekerheidsbeginsel en het vertrouwensbeginsel uitgebreid aan bod.²⁶²

12. Openbaarheid van bestuur

98. Artikel 32 van de Grondwet waarborgt de passieve openbaarheid van bestuur, waaronder iedereen het recht heeft om elk bestuursdocument te raadplegen en er een afschrift van te krijgen. Het Vlaamse Bestuursdecreet omvat de implementatie van dit recht op openbaarheid van bestuur. Overeenkomstig de bepalingen inzake de actieve openbaarheid van het bestuur uit het Vlaamse Bestuursdecreet wordt een virtueel gecentraliseerd platform gecreëerd, waar de burger toegang krijgt tot de gegevens die op hem betrekking hebben. Het feit dat de toegang van de burger via dit platform beperkt is tot enkel de gegevens die op hem betrekking hebben, doet echter geen afbreuk aan de passieve openbaarheid van bestuur, aangezien de burger voor de bestuursdocumenten die niet op hem betrekking hebben, toegang kan vragen via een andere procedure uit het Vlaamse Bestuursdecreet.²⁶³

²⁵⁶ GwH 6 februari 2020, nr. 20/2020, B.4.3-B.5.3; GwH 20 februari 2020, nr. 32/2020, B.6.1-B.7.3; GwH 26 maart 2020, nr. 47/2020, B.5.1-B.7; GwH 23 april 2020, nr. 55/2020, B.6.1-B.7.3; GwH 23 april 2020, nr. 56/2020, B.5.3-B.6.3.

²⁵⁷ GwH 23 januari 2020, nr. 10/2020, B.9; GwH 23 januari 2020, nr. 11/2020, B.13; GwH 5 maart 2020, nr. 34/2020, B.26-B.33.4; GwH 23 april 2020, nr. 53/2020, B.9; GwH 28 mei 2020, nr. 73/2020, B.9.1-B.10; GwH 1 oktober 2020, nr. 130/2020, B.6.

²⁵⁸ GwH 16 januari 2020, nr. 5/2020, B.5.1-B.9; GwH 18 juni 2020, nr. 88/2020, B.8.2-B.8.3; GwH 31 augustus 2020, nr. 113/2020, B.24-B.25.2; GwH 24 september 2020, nr. 120/2020, B.8-B.9.3; GwH 24 september 2020, nr. 123/2020, B.6.5-B.7.5; GwH 1 oktober 2020, nr. 127/2020, B.8; GwH 17 december 2020, nr. 164/2020, B.8.1-B.11.

²⁵⁹ GwH 6 februari 2020, nr. 13/2020, B.4.1-B.4.2; GwH 31 augustus 2020, nr. 113/2020, B.23.1; GwH 24 september 2020, nr. 118/2020, B.25-B.27; GwH 24 september 2020, nr. 123/2020, B.4.3-B.6.4; GwH 19 november 2020, nr. 147/2020, B.19-B.24.

²⁶⁰ GwH 25 juni 2020, nr. 99/2020, B.5-B.7.

²⁶¹ GwH 12 maart 2020, nr. 38/2020, B.13; GwH 28 mei 2020, nr. 74/2020, B.10; GwH 4 juni 2020, nr. 80/2020, B.17; GwH 25 juni 2020, nr. 94/2020, B.8; GwH 16 juli 2020, nr. 107/2020, B.12.

²⁶² Zie D. BIJNENS, H. BORTELS en J. THEUNIS, "Behoorlijke wetgeving in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof (2019-2020)", *TvW* 2021, 86-116

²⁶³ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.21.1-B.22.2.

De regeling uit hetzelfde decreet die de overheidsinstanties bovendien de mogelijkheid geeft om hun analoge bestuursdocumenten door elektronische kopieën te vervangen, doet eveneens geen afbreuk aan de openbaarheid van bestuur uit artikel 32 van de Grondwet. Het analoog bestuursdocument wordt immers vervangen door een identieke elektronische kopie waarvan de authenticiteit wordt gewaarborgd, waarbij de elektronische kopie dezelfde geldigheid heeft als het originele bestuursdocument.²⁶⁴

Ook oordeelt het Grondwettelijk Hof dat de toegang tot bestuursdocumenten in grote mate voldoende gewaarborgd is in het Vlaamse Bestuursdecreet.²⁶⁵ Dit recht is immers niet absoluut en een regeling waarbij de toegang tot bepaalde categorieën bestuursdocumenten beperkt wordt, is verenigbaar met artikel 32 van de Grondwet voor zover die beperkingen redelijk verantwoord zijn en geen onevenredige gevolgen met zich meebrengen. Het decreet introduceert een aantal absolute uitzonderingen op het recht op toegang tot bestuursdocumenten, wat inhoudt dat een instantie de openbaarheid moet weigeren wanneer bepaalde informatie onder een uitzonderingsgrond valt, zonder daarbij een belangenafweging te maken tussen de door de uitzonderingsgrond beschermde belangen en het openbaar belang en er geen motivatie voor de weigering gegeven moet worden. Dit systeem van absolute uitzonderingen is bestaanbaar met het recht op toegang tot bestuursdocumenten, op voorwaarde dat deze uitzonderingsgronden niet op automatische wijze kunnen worden toegepast en beperkend worden geïnterpreteerd, waarbij de betrokken overheidsinstantie steeds *in concreto* dient te beoordelen of de openbaarmaking afbreuk doet aan één van de in die bepaling beschermde belangen.²⁶⁶ Echter, wanneer de ene uitzonderingsgrond voorziet in een temporele beperking en de andere niet, terwijl voor beide gronden hetzelfde legitiem doel voorhanden is, schendt dit de artikelen 10 en 11 van de Grondwet.²⁶⁷

Bovendien is de inmenging die de mogelijke openbaarmaking van documenten voor wetenschappelijke doeleinden vormt in het recht op eerbiediging van het privéleven evenredig (*supra* nr. 10).²⁶⁸ Ten slotte is ook de aanvraag- en beroepsprocedure neergelegd in het Vlaamse Bestuursdecreet in overeenstemming met het recht op openbaarheid van bestuur en het recht op eerbiediging van het privéleven.²⁶⁹

13. Beginselen van behoorlijk bestuur

99. De algemene beginselen van behoorlijk bestuur zijn geen referentienormen waar het Hof rechtstreeks aan toetst, maar soms komen zij zijdelings aan bod in de rechtspraak. Zo benadrukt het Hof dat de Vlaamse Regering en de overheidsinstanties ertoe gehouden zijn de algemene beginselen van behoorlijk bestuur na te leven, die vereisen dat bestuursdocumenten niet voortijdig en op willekeurige wijze worden vernietigd. De vernietiging van bestuursdocumenten is met voldoende waarborgen omringd om te verhinderen dat die vernietiging afbreuk doet aan

²⁶⁴ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.33.1-B.33.2.

²⁶⁵ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.34.1-B.69.4.

²⁶⁶ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.39.5-B.40.3.

²⁶⁷ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.45.1-B.45.4 en B.50.1-B.51.2.

²⁶⁸ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.52.1-B.54.4.

²⁶⁹ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.55-B.69.4.

de rechten van de betrokken rechtsonderhorigen.²⁷⁰ Ook onderstreept het Hof dat de OCMW-organen bij de uitvoering van hun taken, waaronder een doorzendplicht wanneer het centrum zich onbevoegd acht en gewaarborgde steunverlening zolang het centrum niet doorverwezen heeft vallen, de beginselen van behoorlijk bestuur dienen na te leven.²⁷¹

14. De rechten van het kind

100. Artikel 22*bis* van de Grondwet en artikel 3, lid 1 van het verdrag inzake de rechten van het kind houden een verplichting in om in de eerste plaats het belang van het kind in aanmerking te nemen in de procedures die op het kind betrekking hebben.²⁷² Het belang van het kind heeft echter geen absoluut karakter, maar dient afgewogen te worden tegen andere belangen. Hierbij neemt het belang van het kind evenwel een bijzondere plaats in aangezien het kind de zwakke partij is in de familiale relatie.²⁷³ De omstandigheid dat de ambtenaar van de burgerlijke stand bij de weigering van een frauduleuze erkenning door de wet niet opgedragen wordt om rekening te houden met het belang van het kind, doet geen afbreuk aan deze verplichting. De controle van de ambtenaar van de burgerlijke stand waarbij die vaststelt dat er geen afstammingsband is, beoogt enkel de administratieve fase van het onderzoek, waarbij de wetgever de controle mocht beperken tot een eenvoudige vaststelling van fraude, zonder hierbij rekening te houden met het hoger belang van het kind. De bepaling moet bovendien in het geheel van de wet geplaatst worden, waarbij de persoon die de afstammingsband wil laten vaststellen een vordering kan instellen bij de familierechtbank, die het belang van het kind wel in de eerste plaats in overweging zal nemen.²⁷⁴

101. De regeling dat kinderen wier vaderlijke afstamming komt vast te staan na de moederlijke afstamming, bij ontstentenis van een overeenkomst tussen de ouders over de familienaam, geen dubbele naam in alfabetische volgorde toegekend krijgen, terwijl dit wel geldt voor kinderen wier vaderlijke en moederlijke afstamming gelijktijdig zijn komen vast te staan en hun ouders geen overeenkomst bereiken over de familienaam, maakt geen schending uit van de artikelen 10, 11 en 22*bis* van de Grondwet. Het Hof had reeds in die zin geoordeeld in arrest nr. 95/2019 en volgt in twee arresten van 2020 dezelfde redenering, waarbij het verschil in behandeling tussen beide situaties redelijk verantwoord is.²⁷⁵

102. Artikel 332*quinquies* van het Burgerlijk Wetboek bepaalt niet dat de rechter het belang van het kind in aanmerking moet nemen wanneer de moeder van het kind een vordering tot gerechtelijke vaststelling van het vaderschap heeft ingesteld tegen de biologische vader en deze zich hiertegen verzet, maar wel wanneer de biologische vader een vordering heeft ingesteld tot gerechtelijke vaststelling van zijn afstamming ten aanzien van het kind, indien de moeder of het niet ontvoogd minderjarig kind dat de volle leeftijd van twaalf jaar heeft bereikt, zich verzet. Deze bepaling is bestaanbaar met artikel 22*bis* van de Grondwet indien zij zo wordt geïnterpreteerd dat zij de rechter wel toestaat om het belang van het kind in aanmerking te nemen wanneer de

²⁷⁰ GwH 12 maart 2020, nr. 43/2020, B.78.3-B.78.4.

²⁷¹ GwH 12 maart 2020, nr. 44/2020, B.5-B.8.

²⁷² GwH 7 mei 2020, nr. 58/2020, B.13.1.

²⁷³ GwH 7 mei 2020, nr. 58/2020, B.13.2.

²⁷⁴ GwH 7 mei 2020, nr. 58/2020, B.15.1-B.21.2.

²⁷⁵ GwH 7 mei 2020, nr. 64/2020, B.3-B.4; GwH 1 oktober 2020, nr. 131/2020, B.3-B.4.

moeder een vordering tot vaststelling van het vaderschap heeft ingesteld en de biologische vader zich hiertegen verzet. Het Hof had reeds in deze zin geoordeeld in arrest 109/2019 over een vergelijkbare prejudiciële vraag.²⁷⁶

103. Uit de vereiste om bij elke beslissing die het kind aangaat in de eerste plaats rekening te houden met diens belang, vloeit geen recht op consulaire bijstand voort voor personen die niet de Belgische nationaliteit of de nationaliteit van een niet-vertegenwoordigde lidstaat van de Europese Unie bezitten. De positieve verplichtingen die uit dit grondrecht voortvloeien, breiden de Belgische rechtsmacht immers niet uit tot situaties waarin de Belgische overheden krachtens de geldende regels van internationaal recht niet mogen optreden.²⁷⁷

15. Fundamentele vrijheden EU

104. Het Unierecht is van steeds toenemend belang voor de grondrechtenbescherming in onze rechtsorde. De zogenaamde ‘fundamentele vrijheden’ van de Europese Unie, die in wezen economische vrijheden waarborgen, worden ook steeds vaker aangevoerd voor het Grondwettelijk Hof. Zij vallen vanwege hun bijzondere aard grotendeels buiten het bestek van deze bijdrage. Om hun toenemend belang in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof te illustreren, geven we hierna toch een voorbeeld.

In arrest 79/2020 werd het Grondwettelijk Hof gevraagd om na te gaan of de uitbreiding van het toepassingsgebied van de taks op de beursverrichtingen, die als doel had ontwijing van de taks en oneerlijke concurrentie te voorkomen, het aanzienlijk risicovoller, duurder en administratief disproportioneel zwaarder zou maken voor een ingezetene van België om beroep te doen op een buitenlandse tussenpersoon van beroep, in strijd met de Europese beginselen van de vrijheid van dienstverlening en het vrij verkeer van kapitaal, neergelegd in de artikelen 56 en 63 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU). In arrest 149/2018 werd deze vraag reeds aan het Hof voorgelegd, die toen alvorens uitspraak te doen over deze kwestie twee prejudiciële vragen gesteld heeft aan het Hof van Justitie van de Europese Unie. Na het antwoord te hebben ontvangen, oordeelt het Grondwettelijk Hof dat deze uitbreiding van het toepassingsgebied van de taks op de beursverrichtingen niet strijdig is met de artikelen 56 en 63 VWEU.²⁷⁸

16. De vrijheid van handel en nijverheid

105. De vrijheid van ondernemen wordt gewaarborgd in artikel II.3 van het Wetboek van Economisch Recht en artikel 16 EU-Handvest. Artikel 23 van de Grondwet bevat echter geen verankering van de vrijheid van handel en nijverheid of de vrijheid van ondernemen. Hoewel de vrijheid van handel en nijverheid of de vrijheid van ondernemen geen autonome toetsingsgrond is voor het Hof, kan deze wel in de toetsing aan de artikelen 10 en 11 worden betrokken.²⁷⁹ De vrijheid van ondernemen is bovendien geen absolute vrijheid. De bevoegde wetgever kan de

²⁷⁶ GwH 18 juni 2020, nr. 92/2020, B.3-B.4.

²⁷⁷ GwH 24 september 2020, nr. 117/2020, B.14.1.

²⁷⁸ GwH 4 juni 2020, nr. 79/2020, B.4-B.7.2.

²⁷⁹ GwH 25 juni 2020, nr 96/2020, B.13; GwH 24 september 2020, nr. 116/2020, B.4.3.

economische bedrijvigheid van personen en ondernemingen regelen, waarbij deze pas onredelijk zou optreden indien de beperking op de vrijheid van ondernemen die hij oplegt niet noodzakelijk is of onevenredig is met het nagestreefde doel.²⁸⁰ Het feit dat in bemiddelingsprocedures tussen ondernemingen geen formalisme geldt, en tegelijk het beroepsmatig bemiddelen in geschillen tussen particulieren of tussen particulieren en ondernemingen onderhavig is aan de voorwaarde dat de bemiddelaar erkend is of vrijgesteld is van de erkenning, doet niet op onevenredige wijze afbreuk aan de vrijheid van handel en ondernemen. De wetgever beschikt immers over een ruime beoordelingsbevoegdheid in sociaaleconomische aangelegenheden en kon redelijkerwijze oordelen dat in geschillen waarin particulieren betrokken zijn vaker sprake is van een zwakkere partij die een ruimere juridische bescherming behoeft, dan in geschillen tussen ondernemingen. Bovendien zijn de voorwaarden om als bemiddelaar te worden erkend niet onevenredig.²⁸¹ Ten slotte doet noch de mogelijkheid van collaboratieve onderhandelingen noch de verplichting voor advocaten om een opleiding te volgen alvorens zij collaboratieve onderhandelingen mogen voeren afbreuk aan de vrijheid van ondernemen van juristen en deskundigen, aangezien dit geen afbreuk doet aan de overige vormen van onderhandelen en bemiddelen.²⁸²

17. De sociaaleconomische grondrechten

106. Overeenkomstig artikel 23 van de Grondwet heeft eenieder het recht om een menswaardig leven te leiden. De onderscheiden wetgevers dienen, rekening houdend met de bevoegdheidsverdelende regels, de economische, sociale en culturele rechten te waarborgen en de voorwaarden voor hun uitoefening te bepalen. Artikel 23 van de Grondwet drukt enkel het beginsel uit van deze rechten, maar specificeert niet wat zij impliceren. Deze grondwetsbepaling bevat een *standstill*-verplichting die inhoudt dat de bevoegde wetgever het niveau van bescherming dat wordt geboden door de van toepassing zijnde wetgeving niet in aanzienlijke mate kan verminderen zonder dat daarvoor redenen zijn die verband houden met het algemeen belang.²⁸³

Om ontvankelijk te zijn, dient een middel te kennen geven welke referentienorm geschonden is, door welke bepaling, alsook uiteen te zetten in welk opzicht die referentienorm door de bedoelde bepalingen zouden zijn geschonden.²⁸⁴

107. In de arresten over de invoering van de slimme energiemeter in Wallonië en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft het Hof geoordeeld dat ongeacht of de bepaling die de netgebruiker verbiedt zich tegen de plaatsing van een slimme elektriciteitsmeter te verzetten en de afschaffing ervan te vragen een aanzienlijk achteruitgang veroorzaakt van het recht om een menswaardig leven te leiden, er in ieder geval motieven van algemeen belang zouden bestaan die de achteruitgang verantwoorden. De decreet- en ordonnantiegevers hebben immers rekening moeten houden met de op Europees niveau vastgelegde doelstelling om een ruime aanleg van

²⁸⁰ GwH 24 september 2020, nr. 116/2020, B.4.4.

²⁸¹ GwH 24 september 2020, nr. 116/2020, B.4.1-B.4.6.

²⁸² GwH 24 september 2020, nr. 116/2020, B.6.4.

²⁸³ GwH 12 november 2020, nr. 144/2020, B.26; GwH 17 december 2020, nr. 162/2020, B.26; GwH 4 juni 2020, nr. 81/2020, B.30.1-B.30.3.

²⁸⁴ GwH 16 januari 2020, nr. 5/2020, B.4.2; GwH 26 maart 2020, nr. 46/2020, B.5.

slimme meters te organiseren teneinde energie-efficiëntie na te streven, met inachtneming van een evenwicht tussen kosten en baten van die aanleg.²⁸⁵

17.1. Het recht op arbeid en op de vrije keuze van beroepsarbeid (artikel 23, derde lid, 1°)

108. In het arrest over de kraakwet (*supra* nr. 15) heeft het Hof bevestigd dat deze wet niet van toepassing is op bedrijfsbezettingen in het kader van collectieve acties, sociale conflicten of vakbondsonderhandelingen. Hoewel ook bedrijfsgebouwen of -lokalen onder het toepassingsgebied van de kraakwet kunnen vallen, kan dit niet het geval zijn wanneer het gaat over gebouwen of lokalen van een actieve onderneming, die niet vallen onder de noemer 'leegstaande' of 'ongebruikte' gebouwen. De kraakwet doet bijgevolg geen afbreuk aan het recht op arbeid en op de vrije keuze van beroepsarbeid.²⁸⁶

109. In het arrest over de minimale dienstverlening van de NMBS in het geval van stakingen (*supra* nr. 11) oordeelt het Hof dat de maatregelen die zijn ingevoerd om de continuïteit van de dienstverlening inzake personenvervoer per spoor in geval van staking te organiseren, gerechtvaardigd zijn door motieven van algemeen belang. Zo doen de verplichting om uiterlijk 72 uur voor het begin van de staking de definitieve intentie om te staken mee te delen, het verbod om het verstrekken van het aangepaste vervoersaanbod te belemmeren en de minimale stakingsaanzeggingstermijn van acht werkdagen geen afbreuk aan de *standstill*-verplichting inzake het recht op collectief onderhandelen uit artikel 23, tweede en derde lid, 1° van de Grondwet, ongeacht of deze bepalingen een aanzienlijke achteruitgang van het beschermingsniveau inhouden.²⁸⁷

110. Nog inzake het recht op collectief onderhandelen uit artikel 23, derde lid, 1° van de Grondwet oordeelt het Hof dat de loutere omstandigheid dat de wetgever afwijkt van de algemene regeling van de collectieve betrekkingen op zich geen discriminatie teweegbrengt in het genot van dit recht. Een nieuwe bepaling schendt het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie immers niet om de enkele reden dat zij de toepassingsvoorwaarden van de vroegere regeling wijzigt.²⁸⁸

111. Artikel 3 van het decreet van de Franse Gemeenschap van 31 maart 1994 omvat de mogelijkheid van de inrichtende macht van een onderwijsinstelling om in het huishoudelijk reglement van een onderwijsinstelling te voorzien in een totaalverbod op levensbeschouwelijke kentekens, teneinde een volkomen neutrale educatieve omgeving te creëren (*supra* nr. 18). Ongeacht de vraag of deze bepaling raakt aan het recht op menswaardig leven en het recht op arbeid en op de vrije keuze van beroepsarbeid uit artikel 23 van de Grondwet of de vraag of deze bepaling het geboden beschermingsniveau aanzienlijk vermindert, is ze bestaanbaar met het recht op menswaardig leven en het recht op arbeid en op de vrije keuze van beroepsarbeid uit

²⁸⁵ GwH 12 november 2020, nr. 144/2020, B.27; GwH 17 december 2020, nr. 162/2020, B.27.

²⁸⁶ GwH 12 maart 2020, nr. 39/2020, B.17.1-B.20.

²⁸⁷ GwH 14 mei 2020, nr. 67/2020, B.32.1-B.34.

²⁸⁸ GwH 31 augustus 2020, nr. 113/2020, B.50.

artikel 23 van de Grondwet, aangezien er redenen zijn van algemeen belang die de bepaling verantwoorden.²⁸⁹

17.2. Het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand (artikel 23, derde lid, 2°)

112. De juridische bijstand vormt voor personen die niet over toereikende middelen beschikken om de kosten te kunnen dragen die verbonden zijn aan het voeren van een jurisdictionele procedure, een fundamenteel element van het recht op een eerlijk proces. Een voorwaarde voor deze toegang kan evenwel zijn dat de aanvrager dient te bewijzen niet over toereikende bestaansmiddelen te beschikken om de diensten van zijn advocaat te vergoeden en om de gerechtskosten te betalen. Het genot van het recht op juridische bijstand is bijgevolg voorbehouden aan zij die de kosten verbonden aan hun verweer in rechte niet zelf kunnen dragen. De bureaus voor juridische bijstand gaan na of de rechtzoekende voldoet aan de voorwaarden.²⁹⁰

113. Het Grondwettelijk Hof is van oordeel dat de principiële verplichting voor rechtzoekenden om een forfaitaire bijdrage van twintig euro aan het Begrotingsfonds voor de juridische tweedelijnsbijstand te doen alvorens zijn zaak kan worden ingeschreven op de rol, een legitiem doel dient. De wetgever heeft immers overeenkomstig artikel 23, derde lid, 2° van de Grondwet de verplichting om de juridische bijstand te waarborgen voor diegenen die anders hun fundamenteel recht op toegang tot de rechter niet zouden kunnen uitoefenen. Dit kan verantwoorden dat de bijdrage wordt opgelegd aan rechtzoekenden die geacht worden over de nodige financiële draagkracht te beschikken.²⁹¹

114. Een interpretatief decreet kan geen (aanzienlijke) achteruitgang van het bestaand beschermingsniveau inhouden van het recht op juridische bijstand, aangezien het decreet niet de draagwijdte wijzigt van het decreet dat het interpreteert. De situatie zoals die door het interpretatief decreet wordt verduidelijkt, was immers reeds voor de inwerkingtreding van dat decreet aanwezig. Zo was reeds geruime tijd de erkenning van een instantie voor juridische eerstelijnsbijstand een noodzakelijke, maar niet voldoende voorwaarde voor de subsidiëring van deze instantie.²⁹²

115. De machtiging aan de koning om bepaalde aspecten van de regeling van de juridische tweedelijnsbijstand te bepalen is in overeenstemming met het recht op juridische bijstand uit artikel 23, derde lid, 2°. De verplichting van de bevoegde wetgever om dat recht te waarborgen en de voorwaarden voor de uitoefening ervan te bepalen, verbiedt de wetgever immers niet machtigingen te verlenen aan de uitvoerende macht die betrekking hebben op de tenuitvoerlegging van maatregelen waarvan de wetgever het onderwerp heeft aangenomen. Bovendien maakt het feit dat het vastleggen van de nadere regels en de voorwaarden voor de

²⁸⁹ GwH 4 juni 2020, nr. 81/2020, B.30.1-B.31.

²⁹⁰ GwH 26 maart 2020, nr. 46/2020, B.9.3.

²⁹¹ GwH 13 februari 2020, nr. 22/2020, B.7.1 en B.11.2. Zie ook GwH 12 maart 2020, nr. 38/2020, B.6.1 en GwH 4 juni 2020, nr. 80/2020, B.5.1.

²⁹² GwH 25 juni 2020, nr. 99/2020, B.9-B.10.

vergoeding van de advocaat aan de Koning is gedelegeerd, het niet mogelijk te veronderstellen dat die vergoeding niet daadwerkelijk zou zijn gewaarborgd.²⁹³

116. Het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale bijstand uit artikel 23, derde lid, 2° van de Grondwet, verhindert dat de voorwaarde van een werkelijk verblijf in België van tien jaar, waarvan vijf jaar ononderbroken, wordt ingevoerd om het recht op het voordeel van de inkomensvervangende tegemoetkoming te openen. Deze regeling heeft immers tot gevolg dat een aantal personen met een handicap het recht op de inkomensvervangende tegemoetkoming wordt ontzegd tot wanneer zij aan de verblijfsvoorwaarde van tien jaar voldoen, wat een aanzienlijke vermindering van het bestaande beschermingsniveau inzake maatschappelijke dienstverlening uitmaakt. Gelet op het niet-contributieve karakter van het stelsel van de inkomensvervangende tegemoetkoming, dat uitsluitend met belastinggeld wordt gefinancierd, mag dit voordeel afhankelijk gesteld worden van het bestaan van een voldoende sterke band met België. Ook het streven naar het beheersen van de budgettaire kosten van deze tegemoetkoming vormt een legitieme doelstelling. De inkomensvervangende tegemoetkoming is evenwel een minimumvoorziening, die slechts aan de mindergegoeden kan worden toegekend. De verantwoording van deze maatregel is dat ze ertoe zou dienen de band die de gerechtigden met België en zijn stelsel van maatschappelijke dienstverlening dienen te hebben, te versterken en om misbruik te voorkomen. De voorwaarde van een werkelijk verblijf van ten minste tien jaar in België, waarvan ten minste vijf jaar ononderbroken, in om het even welke fase van het leven van de gerechtigde, is echter niet in staat om een voldoende band met België en zijn sociale stelsel aan te tonen die toelaat sociale shopping tegen te gaan of die blijk geeft van bijdrage aan de financiering van de sociale zekerheid. De aangehaalde verantwoording volstaat dus niet om de aanzienlijke vermindering van het geboden beschermingsniveau te verantwoorden door redenen die verband houden met het algemeen belang en is bijgevolg in strijd met artikel 23, derde lid, 2° van de Grondwet.²⁹⁴

117. Hoewel de nadere regels voor de belasting van een rustpensioen niet vallen onder het recht op een pensioen, noch onder het recht op sociale zekerheid uit artikel 23, derde lid, 2° van de Grondwet, is dit wel het geval voor de nadere regels inzake de berekening en de voorwaarden voor de toekenning van een rustpensioen. Deze laatste hebben immers betrekking op de essentie zelf van het recht op sociale zekerheid. Het bestaan van een constante administratieve praktijk door de Federale Pensioendienst, bekrachtigd door het Rekenhof, is voldoende om een bestaand beschermingsniveau van dit recht aan te tonen. De ontstentenis van een formele wet die deze administratieve praktijk vastlegt, betekent niet dat er geen achteruitgang van het beschermingsniveau kan zijn. De administratieve praktijk waarbij de contractuele diensten die bij een openbare werkgever zijn verricht door een personeelslid dat vastbenoemd is in aanmerking worden genomen voor een pensioenregeling van de overheidssector, is immers voldoende standvastig en uitgewerkt om legitieme verwachtingen te hebben gecreëerd bij de personeelsleden die vóór hun vaste benoeming voor een openbare werkgever hebben gewerkt. Deze aanzienlijke achteruitgang wordt echter gerechtvaardigd door redenen van algemeen belang, namelijk het beëindigen van het verschil in behandeling tussen contractuele personeelsleden inzake pensioen, naargelang zij hun loopbaan al dan niet na een vaste

²⁹³ GwH 24 september 2020, nr. 118/2020, B.9-B.12.

²⁹⁴ GwH 12 maart 2020, nr. 41/2020, B.5-B.9.9.

benoeming beëindigen. Bovendien wordt met deze maatregel de betaalbaarheid van de pensioenregelingen gewaarborgd.²⁹⁵

17.3. Het recht op een behoorlijke huisvesting (artikel 23, derde lid, 3°)

118. Wanneer een middel rechtstreeks een schending van het recht op behoorlijke huisvesting uit artikel 23, derde lid, 3° van de Grondwet aanvoert, zonder een schending van het *standstill*-beginsel neergelegd in dit artikel aan te halen, is dit middel niet gegrond. Artikel 23 van de Grondwet verleent immers niet rechtstreeks precieze subjectieve rechten, maar bevat wel de verplichting om de voordelen van de van kracht zijnde normen te handhaven door het verbod in te stellen om tegen de nagestreefde doelstellingen in te gaan.²⁹⁶

119. De *standstill*-verplichting inzake het recht op een behoorlijke huisvesting is eveneens gewaarborgd door de artikelen 2, lid 1 en 11, lid 1 van het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten.²⁹⁷ Het Grondwettelijk Hof heeft geoordeeld dat de bepalingen uit de Brusselse huurordonnantie in overeenstemming zijn met deze *standstill*-verplichting. Zo is de mogelijke achteruitgang die de mogelijkheid om de huurovereenkomst van korte duur herhaalde malen te verlengen, terwijl in de vroegere wetgeving slechts één enkele verlening was toegestaan, geenszins aanzienlijk.²⁹⁸ Ook de regeling dat elke partij de huurovereenkomst van korte duur vroegtijdig kan beëindigen, mits de kennisgeving van de opzegging drie maanden op voorhand geschiedt en een vergoeding wordt betaald van één maand huur, kan geenszins als een aanzienlijke achteruitgang worden beschouwd, aangezien deze vervroegde beëindiging aan voorwaarden onderworpen is die voor de huurder het risico op plotse beëindiging beperken.²⁹⁹

Bovendien bevat de ordonnantie een bepaling inzake de elementaire vereisten van veiligheid, gezondheid en uitrusting van het verhuurde goed, waarbij bij ontstentenis van naleving van deze vereisten, de verhuurder verboden kan worden om de woning te blijven verhuren. Ongeacht of deze bepaling een aanzienlijke achteruitgang veroorzaakt van de graad van bescherming van het recht op behoorlijke huisvesting van de huurders die in woningen wonen die niet beantwoorden aan de basisnormen inzake veiligheid, gezondheid of uitrusting, is die achteruitgang hoe dan ook verantwoord door een reden van algemeen belang. De bescherming van de veiligheid en de gezondheid van de bewoners van huurwoningen op het grondgebied van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wordt hier immers mee gewaarborgd. De maatregel in kwestie is bovendien geschikt om dat doel te bereiken. Daarenboven heeft deze maatregel geen onevenredige gevolgen.³⁰⁰ Ook de bepaling die het mogelijk maakt dat de huurprijs van het verhuurde goed stijgt in de loop van de huurovereenkomst ten gevolge van werken die ertoe strekken energie te besparen is in ieder geval verantwoord door een reden van algemeen belang, namelijk het doel van een globale vermindering van het energieverbruik in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Verder moeten deze werken voldoen aan de voorwaarden vastgelegd

²⁹⁵ GwH 31 augustus 2020, nr. 113/2020, B.34.1-B.38.

²⁹⁶ GwH 12 maart 2020, nr. 39/2020, B.12.1-B.12.2, B.22, B.26.3 en B.29.1.

²⁹⁷ GwH 9 juli 2020, nr. 101/2020, B.4.1-B.4.2.

²⁹⁸ GwH 9 juli 2020, nr. 101/2020, B.11.1-B.11.2.

²⁹⁹ GwH 9 juli 2020, nr. 101/2020, B.13.1-B.13.2.

³⁰⁰ GwH 9 juli 2020, nr. 101/2020, B.17.1-B.17.2.

in de ordonnantie en hebben zij positieve gevolgen voor de bewoners van het betrokken goed, zowel in termen van wooncomfort als van vermindering van het energieverbruik en de hieraan verbonden kosten. Voorts moet de stijging van de huurprijs in onderlinge overeenstemming overeengekomen worden.³⁰¹ Ten slotte is ook de vereiste om aan de verhuurder gegevens mee te delen aan de hand waarvan de onderhuurder kan worden geïdentificeerd geen aanzienlijke achteruitgang die in strijd is met de *standstill*-verplichting. De vroegere wetgeving beperkte immers niet de gegevens waarvan de verhuurders kennisneming konden eisen alvorens akkoord te gaan met een voorstel van onderverhuur, indien zij de onderverhuur zouden toestaan.³⁰²

120. Het feit dat er voor de inwerkingtreding van het Waals huurdecreet geen enkele bepaling bestond die een beperking bevatte op de inlichtingen en documenten die een verhuurder van kandidaat-huurders kon eisen met het oog op hun selectie, verhindert dat het invoeren van een bepaling die dit wel doet een achteruitgang teweeg kan brengen in de bescherming van het recht op huisvesting. Zo kan de bepaling verhuurders uitdrukkelijk toestaan om bewijs te vragen van de betaling van de laatste drie maanden huur of om bepaalde persoonlijke gegevens van de huurder te vragen, zonder dat dit een achteruitgang van de bescherming van het recht op huisvesting uitmaakt.³⁰³ Bovendien is de bepaling die de verhuurder toestaat om tijdens de lopende huurovereenkomst aan de huurder niet-dringende energiebesparende werken op te leggen, voldoende gerechtvaardigd door een reden die verband houdt met het algemeen belang, ongeacht de vraag of deze bepaling een aanzienlijke achteruitgang veroorzaakt van het beschermingsniveau van het recht op behoorlijke huisvesting. Deze maatregel kan immers bijdragen tot het doel van globale vermindering van het energieverbruik in het Waalse Gewest en de bepaling bouwt waarborgen in voor de huurder.³⁰⁴ Ook de regel die bepaalt dat de medehuurders solidair gehouden zijn tot het geheel van de verplichtingen voortvloeiende uit de huurovereenkomst is gerechtvaardigd door redenen van algemeen belang, namelijk het op coherente en evenwichtige wijze zekerder maken van de rechtsverhouding tussen de partijen die betrokken zijn bij de huurovereenkomst.³⁰⁵

17.4. Het recht op de bescherming van een gezond leefmilieu (artikel 23, derde lid, 4°)

121. Het recht op de bescherming van een gezond leefmilieu is gewaarborgd in artikel 23, derde lid, 4° van de Grondwet. Het feit dat de wet van 28 juni 2015 die de kernuitstap uitstelt, niet is voorafgegaan door een milieueffectrapportering en door een procedure die de inspraak van het publiek mogelijk maakt, maakt een schending uit van het *standstill*-beginsel zoals neergelegd in artikel 23 van de Grondwet, in samenhang met het toepasselijke recht van de Europese Unie.³⁰⁶

122. Bij de invoering van de slimme elektriciteitsmeters in Wallonië werd een uitzondering voorzien op het principe dat niemand zich tegen de installatie van zo'n meter kan verzetten. Personen die verklaren te lijden aan een probleem van intolerantie voor de slimme meter, dat

³⁰¹ GwH 9 juli 2020, nr. 101/2020, B.23-B.24.3.

³⁰² GwH 9 juli 2020, nr. 101/2020, B.32.2.

³⁰³ GwH 13 februari 2020, nr. 23/2020, B.4-B.18.2.

³⁰⁴ GwH 13 februari 2020, nr. 23/2020, B.26-B.30.

³⁰⁵ GwH 13 februari 2020, nr. 23/2020, B.37-B.41.

³⁰⁶ GwH 5 maart 2020, nr. 34/2020.

naar behoren is geobjectiveerd, kunnen zich immers tegen de installatie van de slimme energiemeter verzetten. De criteria voor de objectiveerbaarheid van een intolerantie dienen later nog vastgesteld te worden door de Waalse Regering. Aangezien deze bepaling een uitzondering voorziet voor personen met een intolerantie, ondanks een gebrek aan wetenschappelijke basis aan de hand waarvan de symptomen van elektromagnetische hypergevoeligheid in verband kunnen worden gebracht met de slimme elektriciteitsmeters, is er geen achteruitgang in het beschermingsniveau van het recht op een gezond leefmilieu voor die netgebruikers.³⁰⁷

Bij de invoering van de slimme elektriciteitsmeters in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, daarentegen, werd voorzien in een machtiging aan de regering om in voorkomend geval te bepalen in welke gevallen en onder welke voorwaarden de distributienetbeheerder voorziet in alternatieve technologische oplossingen binnen de woning voor personen die verklaren elektrogevoelig te zijn en daarom verzoeken. Meer concreet legt de bestreden bepaling van de ordonnantie op om een onafhankelijk en vergelijkend onderzoek te laten uitvoeren door een groep deskundigen, binnen een termijn van drie jaar vanaf de inwerkingtreding van de ordonnantie. In voorkomend geval wordt de distributienetbeheerder vervolgens verplicht te voorzien in alternatieve oplossingen – zoals de installatie van filters – die het mogelijk maken rekening te houden met de elektrogevoeligheid. Deze regeling verschilt dus van de regeling ingevoerd door de Waalse en Vlaamse decreetgever.³⁰⁸ Minstens voorlopig zullen de netgebruikers die verklaren elektrogevoelig te zijn geen alternatief voor de installatie van een slimme meter kunnen genieten. Volgens het Grondwettelijk Hof kan de mogelijke blootstelling aan elektromagnetische straling wat betreft de categorie van personen die daardoor een gezondheidsrisico lopen een aanzienlijke achteruitgang betekenen van het bestaande beschermingsniveau van het recht op een gezond leefmilieu. Voor deze aanzienlijke achteruitgang bestaat geen redelijke verantwoording, nu de elektromagnetische straling eenvoudig kan worden vermeden door in de mogelijkheid te voorzien van een communicatie via bekabeling in plaats van een draadloze communicatie. In afwachting van een optreden van de wetgever waarbij die een regeling invoert die elektrogevoelige personen beschermt, kunnen laatstgenoemden de installatie van een slimme meter weigeren of vragen hem weg te halen.³⁰⁹

18. Het kiesrecht

123. Het kiesrecht is vastgelegd in artikel 8 van de Grondwet, dat bepaalt dat Belgen stemrecht hebben en aan zowel burgers van de Europese Unie die niet de Belgische nationaliteit hebben als in België verblijvende niet-EU onderdanen het stemrecht toegekend kan worden. Het verschil in behandeling tussen Belgen, waarvoor de stemplicht bestaat, en burgers van de Europese Unie, die niet onderworpen kunnen worden aan de stemplicht en waarvoor het stemrecht is ingevoerd, vloeit niet voort uit het Waalse Wetboek van de plaatselijke democratie en de decentralisatie, maar uit de vereisten van richtlijn 94/80/EG. Wanneer het gaat over nieuwe verkiezingen die gehouden worden na een ongeldigverklaring, is de noodzaak van een inschrijving op de kieslijst geen onredelijke vereiste. Bovendien is de referentiedatum voor de kiezerslijst, die de laatste nuttige dag om te verzoeken in het kiesregister te worden ingeschreven

³⁰⁷ GwH 12 november 2020, nr. 144/2020, B.46-B.50.

³⁰⁸ Respectievelijk beoordeeld in GwH 12 november 2020, nr. 144/2020 en GwH 14 januari 2021, nr. 5/2021.

³⁰⁹ GwH 17 december 2020, nr. 162/2020, B.46-B.50.

vaststelt op de dag vóór de kennisgeving van de beslissing van ongeldigverklaring, waardoor burgers van de Europese Unie die niet waren ingeschreven voor de oorspronkelijke verkiezingen, zich niet in de mogelijkheid bevinden om zich alsnog in te schrijven voor de nieuwe verkiezingen na ongeldigverklaring, evenmin een onevenredige vereiste. De inschrijving op de kieslijst is ten slotte niet beperkt tot of verbonden aan bepaalde verkiezingen. Het feit dat zowel EU-burgers als niet-EU onderdanen niet kunnen deelnemen aan de verkiezingen na ongeldigverklaring indien ze niet ingeschreven waren op de kieslijst voor de oorspronkelijke verkiezingen is verantwoord door dezelfde redenen.³¹⁰

124. De OCMW-wet, zoals van toepassing in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, voert een onverenigbaarheid in tussen de uitoefening van het politiek mandaat van OCMW-raadslid en de functie van personeelslid van een overheid dat rechtstreeks deelneemt aan de controle van en het toezicht op het betrokken OCMW. Deze bepaling houdt een beperking in van het recht om een lokaal mandaat uit te oefenen uit artikel 8 van de Grondwet. Hoewel de beperking een legitiem doel nastreeft en pertinent is om dat doel te bereiken, is ze onevenredig. Het reglementaire statuut van het overheidspersoneel, waaronder het op straffe van sancties bepaalde ambtsplichten in acht dient te nemen, bereikt immers reeds het legitieme doel om belangenvermenging tussen de OCMW-raadsleden en het overheidspersoneel tegen te gaan.³¹¹

19. De vrijheid van en het recht op onderwijs

125. Het wettigheidsbeginsel in onderwijszaken uit artikel 24, § 5, van de Grondwet vereist dat de door de decreetgever verleende delegaties alleen betrekking hebben op de tenuitvoerlegging van de door hem vastgestelde beginselen. De inrichtende machten kunnen evenwel, met het oog op het vrijwaren van het ordentelijk verloop van het onderwijsgebeuren of met het oog op het verwezenlijken van het pedagogisch project, reglementen van inwendige orde aannemen betreffende het gedrag van de leerlingen. Zulke inmenging in een grondrecht in de onderwijscontext is dus ook mogelijk wanneer die inmenging niet geregeld is bij wet.³¹²

Ten gevolge van de vrijheid van onderwijs, die de mogelijkheid voor de inrichtende machten impliceert om scholen op te richten die hun eigenheid vinden in bepaalde pedagogische of onderwijskundige opvattingen en die al dan niet geënt zijn op een bepaalde confessionele of niet-confessionele levensbeschouwing, behoort het bepalen van het pedagogische project van een school in beginsel tot de bevoegdheid van de inrichtende macht van die school. Aangezien de gemeenschap overeenkomstig artikel 24, § 1, lid 2, van de Grondwet de keuzevrijheid van de ouders dient te waarborgen en artikel 24, § 1, derde en vierde lid, van de Grondwet voorschrijven dat de gemeenschap neutraal onderwijs dient in te richten dat onder meer de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de ouders en de leerlingen in acht neemt, en dat de door openbare besturen ingerichte scholen de keuze dienen aan te bieden tussen onderricht in een van de erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer, beschikt deze niet over eenzelfde vrijheid als de andere inrichtende machten. Dit geldt ook voor openbare besturen, wier vrijheid beperkt wordt door het grondwettelijk beginsel van de neutraliteit van de overheid en die

³¹⁰ GwH 6 februari 2020, nr. 18/2020, B.8.1-B.20.

³¹¹ GwH 16 juli 2020, nr. 109/2020, B.5.1-B.12.

³¹² GwH 4 juni 2020, nr. 81/2020, B.12.1-B.12.4.

eveneens een keuze tussen levensbeschouwelijke vakken dienen aan te bieden. Dit laatste geldt evenwel niet voor scholen die onderwijs aanbieden dat buiten de leerplicht valt, zoals hogescholen en universiteiten. De subsidievoorwaarden die worden opgelegd aan de scholen mogen niet wezenlijk afbreuk doen aan de vrijheid van onderwijs. Artikel 3 van het decreet van de Franse Gemeenschap van 31 maart 1994 houdende bepaling van de neutraliteit van het Gemeenschapsonderwijs, dat aan de inrichtende macht van de school toelaat om bij wege van het huishoudelijk reglement van de school voorwaarden te verbinden aan de uitoefening en het genot van de rechten en vrijheden, dan wel die rechten en vrijheden te beperken, doet geen afbreuk aan de aan de gemeenten toekomende vrijheid van onderwijs.³¹³

In hetzelfde arrest verduidelijkt het Grondwettelijk Hof dat de Grondwetgever het in artikel 24, § 1, derde lid, van de Grondwet vervatte begrip ‘neutraliteit’ niet heeft willen concipiëren als statisch begrip. Niettemin heeft het begrip een minimuminhoud. De neutraliteit die de overheid op filosofisch, ideologisch en godsdienstig vlak moet betrachten bij de inrichting van het gemeenschapsonderwijs, verbiedt haar meer bepaald filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen te benadelen, te bevoordelen of op te leggen. Het neutraliteitsbeginsel brengt voor de bevoegde overheid niet alleen een onthoudingsplicht met zich mee – in de zin van een verbod om filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen te benadelen, te bevoordelen of op te leggen –, maar ook, in bepaalde omstandigheden, een positieve verplichting, voortvloeiend uit de grondwettelijk gewaarborgde keuzevrijheid van de ouders, om het gemeenschapsonderwijs op dusdanige wijze te organiseren dat de positieve erkenning en waardering van de verscheidenheid van meningen en houdingen en de nadruk op de gemeenschappelijke waarden er niet in het gedrang komen. De in het geding zijnde bepaling machtigt de voor het huishoudelijk reglement van een onderwijsinstelling bevoegde instantie ertoe om, in het licht van het voorgestane onderwijsconcept of van de concrete omstandigheden, een verbod in te voeren op het dragen van politieke, filosofische of godsdienstige kentekens. Deze bepaling is in overeenstemming met het beginsel van neutraliteit en de vrijheid van onderwijs.³¹⁴

Volgens artikel 24, § 3, eerste zin, en § 4, van de Grondwet heeft ieder recht op onderwijs, met eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden, en zijn alle leerlingen, studenten en ouders gelijk voor de wet of het decreet. De waarborgen verstrekt door artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het EVRM vormen een onlosmakelijk geheel met de waarborgen vervat in artikel 24 van de Grondwet. De toetsing van de bepaling inzake het verbod op levensbeschouwelijke kentekens aan het recht op onderwijs en de gelijkheid inzake onderwijs valt grotendeels samen met de reeds besproken toetsing aan de vrijheid van godsdienst (*supra* nr. 18). Wat betreft het recht op gelijkheid inzake onderwijs, oordeelt het Hof dat wanneer de inrichtende macht bij wege van huishoudelijk reglement voorziet in een dergelijk verbod, dit verbod geen verschil in behandeling in het leven roept dat is gebaseerd op de aard van de religieuze, politieke of filosofische overtuigingen van de ouders, de leerlingen en de studenten. Bovendien is het verschil in behandeling dat aldus in het leven zou worden geroepen tussen de ouders, de leerlingen en de studenten van een tot het officieel onderwijs behorende inrichting waar het voormelde verbod geldt, en die van andere tot dat onderwijs behorende inrichtingen

³¹³ GwH 4 juni 2020, nr. 81/2020, B.13.1-B.16.2.

³¹⁴ GwH 4 juni 2020, nr. 81/2020, B.17.7-B.18.3.

waar dat verbod niet geldt, redelijk verantwoord om dezelfde redenen als volgens dewelke de inperking van de vrijheid van godsdienst redelijk verantwoord is.³¹⁵

126. Artikel 24, § 4, van de Grondwet bevat het gelijkheidsbeginsel inzake onderwijs. Dit beginsel sluit een verschil in behandeling evenwel niet uit, op voorwaarde dat het gegrond is op ‘de eigen karakteristieken van de inrichtende macht’. Zowel objectieve verschillen tussen de instellingen als de relevantie van het onderscheid om een verschil in behandeling in redelijkheid te verantwoorden, moeten worden aangetoond. Het gelijkheidsbeginsel inzake onderwijs kan overigens niet los worden gezien van de andere in artikel 24 van de Grondwet vervatte waarborgen, inzonderheid de vrijheid van onderwijs. De bepalingen van het bijzonder decreet van de Franse Gemeenschap van 7 februari 2019 over de financiering van het onderwijs voeren een verschil in behandeling in tussen de inrichtende macht van het onderwijs van de Franse Gemeenschap en de inrichtende machten van het gesubsidieerd onderwijs, aangezien zij verschillende financiële middelen toekennen aan beiden. Het Grondwettelijk Hof oordeelt dat dit verschil berust op een objectief criterium en een wettige doelstelling nastreeft. Ten slotte oordeelt het Hof dat deze maatregelen niet onevenredig zijn met de nagestreefde doelstelling en objectief rekening houden met de behoeften inzake de financiering van het onderwijs in de Franse Gemeenschap, waardoor de keuze van de financieringswijze onder de beoordelingsbevoegdheid van de decreetgever valt.³¹⁶

127. Artikel 36 van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 1 maart 2019 tot wijziging van de regelgeving betreffende het toezicht op en bepaalde organisatorische aspecten van het hoger onderwijs voert een verschil in behandeling in tussen de Karel de Grote Hogeschool en andere instellingen van hoger onderwijs, waarbij aan de Karel de Grote Hogeschool de mogelijkheid wordt geboden om vanaf het academiejaar 2019-2020 graduaatsopleidingen aan te bieden, zonder verplichting om een bestaande hbo5-opleiding over te nemen en om te vormen. Deze uitzonderingsregeling beperkt de mogelijkheid om nieuwe graduaatsopleidingen aan te bieden tot één welbepaalde hogeschool, wat niet pertinent is om het beoogde doel, namelijk het opleidingsaanbod in de betrokken regio verhogen, te bereiken. Ook het aantal opleidingen waarvoor dit verschil in behandeling bestaat en de aard ervan kunnen niet redelijk worden verantwoord.³¹⁷

Dominique De Meyst, *doctoraatsbursaal Universiteit Hasselt*

Stijn Smet, *docent Universiteit Hasselt*

Jan Theunis, *hoofddocent Universiteit Hasselt, referendaris Grondwettelijk Hof*

Elien Vleugels, *vrijwillig wetenschappelijk medewerker Universiteit Hasselt*

Merel Vrancken, *mandaatassistent Universiteit Hasselt*

³¹⁵ GwH 4 juni 2020, nr. 81/2020, B.19.1-B.20 en B.27.1-B.28.

³¹⁶ GwH 1 oktober 2020, nr. 126/2020, B.5-B.11.3.

³¹⁷ GwH 19 november 2020, nr. 152/2020, B.5-B.11.